

निष्कलोऽन्तः सावेदमन्दाविग्रहः ॥६॥ अदेतेदसिलं विश्वं चराचरमतन्द्रितः । माधीशं साश्रयं
यच्च यद्वशं नियतं स्थितम् ॥७॥ अथ ते लक्षणं वन्मि ब्रह्मणः परमात्मनः । उत्पत्तिस्थितिसंहारा
ह्यावृत्तिनियमस्तथा ॥८॥ प्रकाशो बन्धमोक्षो च वृत्तिर्यस्याद्बन्धवपी । स विष्णुर्ब्रह्मसंज्ञाऽसौ
कवीनां शाश्वतो विशुः ॥९॥ साक्षाद्वक्त्रो ते तं प्राहुः । पश्चाद्ब्रह्मादिकानपि । ब्रह्मराजं सोपपदं
ब्रह्मादिषु विदो विदुः ॥१०॥ नान्येषां ब्रह्मता क्वापि तच्छक्येकार्शमागिनान् । तदेतच्छास्त्रमर्थं
हि जन्माद्यस्य महाविभोः ॥११॥ शास्त्रं च वेदाः स्मृतयः पुराणं वै सदात्मकम् । इतिहासः
किञ्च सारा चकिते एषं, सारा विष्णुले परिपूर्णं, साराकाशरपर, विग्रहादिपुनरहित, स्वच्छ, अनन्त, यद्-चित्-ज्ञानभद्ररूप
हुनुन्तु मन्दि ॥६॥ अहस्तु अहदिकपालले मलित मएका, साराका आधय भणर रहेको, पर भणर वस्तुले मरिपको
यो समस्त विश्व छ न्यमलाई तदारुल भणर रक्षा मरिपमिन्छ, जुन यो विश्व असको अवीनमा रहु भणर रहेको छ ॥७॥
अह निमीलाई परमात्मा ब्रह्मको लक्षण हुन्छ, जसबाट यस विश्वको सृष्टिस्थिति प्रलय, केरि दोहरितु र नियमहरूहुनु
॥८॥ प्रकाश बन्ध मोक्ष र वृत्ति यी हुन्छन्, उनै विष्णु भगवानलाई ब्रह्मा भन्दछन् जसलाई कविहरू अविनाशी ईश्वर र
ब्रह्म भन्दछन् ॥९॥ जसलाई साक्षात् ब्रह्म भन्दछन्, पछि ब्रह्म आदिलाई पनि ब्रह्मादिसुन्दमा उपपदलभाएर ब्रह्म शब्दले
विद्वान्हरू मन्त्र लागे ॥१०॥ उनै विष्णुका अलि-अलि अंशले बनेका अरु श्रोताहरूमा ब्रह्मता कहाँ हुन सक्छ र ? जुन
अपमानको उत्पत्ति आदि कुराहरून बने-बने अस्वाहारा नै ज्ञान मकिन्छ ॥११॥ शास्त्र मनेका वेद, स्मृति नितका कुराले

पञ्चरात्रं भारतं च महामत ॥१२॥ एतरेव महाविष्णुर्ब्रह्मो नान्यैः कथञ्चन । नावेदविदमुं विष्णुं
मनुते न्व बरं क्वचित् ॥१३॥ नेन्द्रियैर्नानुमानैश्च न तर्कैः शक्यते विमुम् । ज्ञातुं नारायणं देव
वेदवेत्तं सनातम् ॥१४॥ अस्मैव जन्मकर्माणि गुणान् ज्ञाता यथापति । मुच्यन्ते जीव-
सद्भावश्च सदा तद्वरावर्तिनः ॥१५॥ कमाद्विष्णोश्च माहात्म्यं यथा सातिरायं भवेत् । एकैकस्मिन्
स्थितां शक्तिं देवर्षिपितृपादिनाम् ॥१६॥ प्रत्यक्षेणागमेनापि तथैवानुमयापि च । आदौ नरोत्तमं
विद्याद्वले ज्ञाने मुचं तथा ॥१७॥ तस्माद्भूयं शतगुणं विद्याज्ज्ञानादिभिर्बृत्तम् । भूयान्मनुष्य-

मरिपका पुराण इतिहास पञ्चात्र महाभारत हुनु, हे महापति ॥१२॥ यिनै शास्त्रहरूले महाविष्णु ज्ञानिन्छन्, अरु अवमने
शास्त्रहरूले कहिल्यै को मरी पनि जानिन्छन्, वेद नबान्नेले यी अष्ट भगवान् विष्णुलाई कहिल्यै पनि ज्ञान्न सक्नेनन्
॥१३॥ वेदले मात्र ज्ञानिने सनातन नारायण ईश्वर परमात्मालाई न भौतिक इन्द्रियहरूले न तर्कहरूले नै ज्ञान्न सकिन्छ
॥१४॥ यिनै भगवानको ब्रह्म कर्म आदिगुणहरूलाई यथायं तरहेले ज्ञान्नेब्राह्मणहरू मां पारिक रन्धनबाट हुट्टन सक्दछन् र
सधैं भगवान्कै वक्षसा रन्दछन् ॥१५॥ को-जस्तै विष्णुको माहात्म्य फैलदै जान्छ, उमरी नै यौना, कृपि दिव्यपितृहरूमा
रहेको शक्ति पनि एक एकमा फैलिदै जान्छ ॥१६॥ प्रत्यक्षद्वारा शास्त्रद्वारा र अनुमानद्वारा पनि बलमा, ज्ञानमा तथा
मुखमा पहिले नरोचक-अज्ञानलाई सर्वोपरि जान्नुपर्छ ॥१७॥ त्यसपछि प्राणीमा ज्ञान आदिके पुक्त मणको राजालाई

गन्धर्वास्तेभ्य आजावजानसुरान् ॥१८॥ तत्सर्गभिमानिनो देवास्तेभ्यो विद्याञ्छाधिकान् । तत्त्वाभि-
मानिदेवेभ्यः सप्तैव ऋषयो वराः ॥ १९ ॥ सप्तर्षिभ्यो वरो ह्यग्निरग्नेः सूर्यादयस्तथा ।
सूर्यादगुरुगुरोः प्राणः प्राणादिन्द्रो महाबलः ॥२०॥ इन्द्राच्च गिरिजा देवी देव्या शम्भुर्जगद्-
गुरुः । शम्भोर्द्विर्महादेवी बुद्धेः प्राणो जलात्मकः ॥ २१ ॥ न प्राणात्परमं किञ्चित् प्राणे सर्वं
प्रतिष्ठितम् । प्राणाज्जातमदं सर्वं प्राणादेव हि चेष्टितम् ॥ २२ ॥ प्राणे प्रोतमिदं सर्वं प्राणादेव
हि चेष्टते । सर्वाधारमिमं प्राहु सूत्रं नीलाम्बुदप्रभम् ॥ २३ ॥ लक्ष्मीकटाक्षमात्रेण प्राणस्यास्य
स्यगुणा अधिकं दान्नुपलब्धं । रात्रापि तु मनुष्यहस्ताई र मन्त्रबह्वलार्हं मान्नुपलब्धं र यस्यो वाद किञ्च आदि देवबोनिर्लाई
अष्ट दान्नुपलब्धं ॥१८॥ ती देवयोनिमन्दा तथाभिपानी योताहस्ताई स्यगुणा अधिकं दान्नुपलब्धं, तथाभिपानी योतामन्दा
सप्तर्षिहस्त अष्ट छन् ॥१९॥ सप्तर्षिमन्दा अग्निदेव हस्ता छन् अग्निमन्दा दृता खर्ष आदि ब्रह् छन्, तिनमा पनि हर्ष-
मन्दा अधिकं बुद्धस्यति अग्नि बुद्धस्यतिमन्दा अधिकं वायु र वायुमन्दा अधिकं बलवान् इन्द्र छन् ॥२०॥ इन्द्रमन्दा दृती शर्वती
देवी, शर्वतीमन्दा वज्रशुक्ल जम्बु दृता छन् । जम्बुमन्दा पनि महादेवो बुद्धि ब्रह्म छन्, बुद्धिमन्दा प्राण अधिकं विच्छिन्न
छ ॥२१॥ प्राणमन्दा अष्ट अक्ष कर्ष्य छैन, प्राणमा नै सारा प्रतिष्ठित छ, प्राणैवात्त यो सारा सृष्टि मयको छ प्राणवात्त नै
बलवत्पद्वत् वेदाई मयको छ ॥२२॥ सारा-यो सृष्टि प्राणमा उत्तिष्ठको छ, प्राणमपरा नै सारा सृष्टि बलवत्पदाई छ । शान्ती
वर्षादेने कालो वादल असतो यस प्राणलाई साराको आधार ब्रह्म हो मन्दछन् ॥२३॥ लक्ष्मीको अधिकं विद्या श्रेया वायैले पनि

स्थितिर्भवेत् । व्याध उवाच । सा लक्ष्मीर्देवदेवस्य कृपालुरेकभागिनी ॥ २४ ॥ न विष्णोः
परमं किञ्चिन्न समो वा कथञ्चन । कथं जीवेष्वयं प्राणः सूत्रनामाधिकोऽभवत् ॥ २५ ॥ निर्णयो
वा कथं ह्यस्य प्राणाधिक्यं कथं विभो । एतदाक्षव मे ब्रह्मन् कथं प्राणाद्विभुः परः ॥२६॥
शङ्क उवाच । शृणु व्याध प्रवक्ष्यामि यत्पृष्टं निर्णयं त्वया । प्राणाधिक्यं समुद्दृश्य जीवैश्च
सकलैरपि ॥२७॥ पुरा नारायणो देवः पद्मसूतो सनातनः सृष्ट्वा ब्रह्मादिकान् देवानिदं प्राह
जनार्दनः ॥ २८ ॥ साम्राज्येऽहं स्थापयेयं ब्रह्मणं वः प्रतिप्रमुम् । यो युष्मासवधिको भवो
यस्य प्राणको स्थितिः कृन्तु । तव व्याधाले मन्यो—ती लक्ष्मी व योताका पनि योता विष्णुको लेख मात्र कृपा भोग्येवाली
हुन् ॥२४॥ विष्णुमन्दा अष्ट कर्ष्य छैन, न विष्णुका बराबरको नै कुनै कोही छ । मनी उपलाईले मनिसक्नुमा, तव कसरो
आधहस्ता यो प्राण ब्रह्म नामले अधिक अष्ट मयो ॥२५॥ हे विह्व । प्राणको आधिक्यः प्राण ब्रह्म दृता हो मन्ने कुनै
कसरी मयो ? यदि प्राणै अष्ट भए केरि कसरी प्राणमन्दा ईश्वर अष्ट भए त ? यो कि उपलाईले विष्णुमन्दा दृता कोही
केही छैन मनिसक्नुमा, हे ब्रह्मन् । यसको निर्णय कसरी कृन्तु ? मलाई यो कहिवनिसयाम् ॥२६॥ तव अंशले अने—
हे व्याध । आ निर्णय तिमीले सोध्यो त्यो सकल प्राणीमा प्राणको नै अधिकता छ भन्ने कुनै य मन्नु सन्—॥२७॥
पहिले पञ्चकल्पमा सनातन देव जनार्दन नारायणले ब्रह्मादि योताहरू सृष्टि गरेर यो कुनै मन्नुमयो कि ॥२८॥ य

यौवराज्ये सुरेश्वरः ॥२९॥ प्रस्थापयत् शीलार्ढ्यं शौर्षोर्दार्यगुणान्वितम् । इत्युच्च विभुता
देवाः सर्वे शक्रपुरोगमाः ॥३०॥ एवं विवादिनोऽप्योन्यमहं भूयामहं त्विति । सर्वे विवादया नाम्न
सूर्यं केचित्परं जगुः ॥३१॥ शक्रं केचित्परं कामं केचित्पूष्णीं वितश्चिरे । ते निर्णयपरयन्तः प्रष्टुं
नारायणं युयुः ॥३२॥ नमस्कृत्य पुनः प्राहुः सर्वे प्राज्ञज्ञयोऽपराः । विचारितं महाविष्णो
सर्वैरस्माभिरञ्जसा ॥३३॥ नास्मासु देवमधिकं द्रव्यभाषो हि कथञ्चन । त्वमेव निर्णयं ब्रूहि
देवाः संशयिनोऽभवन् ॥३४॥ इति पृष्टोऽपरैः सर्वैः महसन्निदमब्रवीत् । देवसत्त्वान्च वैराजाद्य-
त्सिषिदृक्को मात्सिक बनाम् अन्नालार्द्रं साम्राज्यया स्थापना गर्ह्युः । त्सिषिदृक्का यो यत्किं ज्ञेयं ज्ञातृदृक्को संक्षुब्ध हो
त्यसो शूद्रता उदमदा आदि पुण्यते युक्त भूएको शील एवमभ्यस्तता उल्लार्द्रं यौवराज्यं पदया रास । विह देवसत्ते
त्यसो महादृष्टका इन्द्र आदि सारा यौवाहक ॥२९-३०॥ परस्परया 'म इन्द्र म इन्द्र' भनी कलह पर्व लागे, कलह
पर्व सत्रमये कसैले सूर्यलाई अदृष्ट ठाने ॥३१॥ कसैले इन्द्रलाई र कसैले कामदेवलाई । कवि लुपलाय बने । पसरी हुने
निर्णय हुन नसकेको देखेर ती सबै नारायणसंग सोचन गए ॥३२॥ आरं प्रसी विष्णुलाई नमस्कृत्य मरी हाव जोरेर खुला
भएका सबै यौवाहकले हे महाविष्णु । हामी सबैले हार विचार्यौ भनी फेरि भने ॥३३॥ हामीदृक्का यद्यपि प्राया हामले
करी गर्हा पनि देखेनौ, सारा यौवा संशयया प्राप्त भए, अब तपाईं नै निर्णय गरेर सन्तुष्टो ॥३४॥ यौवाहकले पसरी

सिन्धिरिणामिति ह्ययम् ॥३५॥ पतिष्यति प्रविष्टे तु यस्मिन्ने ह्युपितो भवेत् । म देवो
ह्यधिको नूनं नापरस्तु कथञ्चन ॥३६॥ इत्युक्तास्ते ततः सर्वे तथास्तिवान् बचोऽभवन् ।
निश्चक्राम जयन्ताहः पादान्पूर्वं सुरेश्वरः ॥ ३७ ॥ तदा पंगुममुं प्राहुर्न देहः
पतितस्तदा । मृष्वन्पिबन्वदजिघ्रस्य पश्यन्नास्ये श्वसन्नापि ॥३८॥ पश्चादुग्राह्वादिनिष्क्रान्तो दक्षो
नाम प्रजापतिः । तदा षष्ठममुं प्राहुर्न देहः पतितस्तदा ॥३९॥ मृष्वन्पिबन् वदज्जिघ्रन्
पश्यन्नास्ते चलन्नापि । पश्चादुक्तादिनिष्क्रान्त इन्द्रः सर्वामरेश्वरः ॥ ४० ॥ इत्युक्ताममुं प्राहुर्न
सोषिष्वा ईश्वरले क्वी हांसैः पन्तो मन्तुगो—यम विराट् श्रीरवाट् पुन निक्लेरलि यो श्रीर ॥३५॥ इत्यल्ल, उस
श्रीरमा हुन स्पेमा विराट् श्रीर लुलक उट्टल, रथीयौवीवा निरपय न् अंठ हो, जकों कसै गारे पनि अंठ हुन मकनै
॥३६॥ पस्सीर अमचाले कहिएका ती सवै दौताइस्ते तव 'त्यस्तै नै हांस' मन्ने बायो बोले । तव बाणिगो पपरवाट सभ-
कादा पहिले ज्योन्त नामका दौता मिस्ले ॥३७॥ त्यपलाई लंगसो भने, त्यो निष्कद्वेमा श्रीर हलेन, हुन्दै पिउँदै बोल्दै
'तु'दै डेई र सास फेर्दै राखे ॥३८॥ अनि मुद्रावाट दक्ष नामका ईश्रवापनि निक्लेर गद, तव उस श्रीरलाई मनु'मक
अने तैपनि देह हलेन ॥३९॥ हुन्दै पिउँदै बोल्दै भुँदै डेई पल्दै नै राखे । पछि हातवाट सारा दौताका मालिक इन्द्र निस्के

•

देहः पतितस्तदा । मृष्वन्पिवन् वदञ्जिघ्रन् पश्यन्नास्ते चलन्नपि ॥४१॥ लोचनान्यां विनिष्क्रान्तः
सूर्यस्तेर्जास्वनां वरः । तदा काणममुं प्राहुर्न देहः पतितस्तदा ॥४२॥ मृष्वन्पिवन् वदञ्जिघ्रन्
खादन्नास्ते चलन्नन्ति । घ्राणात्पश्चाद्विनिष्क्रान्तौ नासत्यौ विश्वभेषजौ । अजिघ्राणममुं प्राहुर्न
देहः पतितस्तदा ॥४३॥ मृष्वन् पिवन् वदन् खादन् पश्यन्नास्ते चलन्नपि । श्रोत्रादिशो
विनिष्क्रान्ता न देहः पतितस्तदा । तदामुं बधिरं प्राहुर्न मृतेति कथञ्चन ॥४४॥ खादन् पिवन्
वदञ्जिघ्रन् पश्यन्नास्ते चलन्नपि । वरुणो रसगायास्तु विनिष्क्रान्तस्ततः परम् ॥४५॥

॥४०॥ तव त्वय शरीरलाई हुँडे भने, तब पनि देह हलेन, सुन्दै पिउँदै बोल्दै सुन्दै चलमलाउँदै रह्यो ॥४१॥ तब दुषे
आँखाबाट तेजस्वीरुद्रुषा भेटे धर्षे निकलेर गए, तब त्वय शरीरलाई मसैले कानो भने, तब पनि देह हलेन ॥४२॥ सुन्दै
पिउँदै बोल्दै सुन्दै खाँदै चल्दै रह्यो । पछि नाकबाट नासत्य नामका विरषवैय निकले, तब त्वय शरीरलाई घ्राणशक्ति नभ-
एको भने, तैपनि देह हलेन ॥४३॥ सुन्दै पिउँदै बोल्दै खाँदै देख्दै चल्दै रह्यो ॥ कानबाट दिशाहरू निकलेर गए, तर देह
हलेन, तब त्वयलाई बहिरा भने, कय मर्दा पनि मरेको भनेनन् ॥४४॥ खाँदै पिउँदै बस्दै सुपुँदै हेर्दै चल्दै रह्यो । त्वयसा
वाद जिघ्रांशबाट वरुण छाँटा निस्के ॥४५॥ तब त्वयलाई स्याद नजान्ने भने, तैपनि देह हलेन, पिउँदै चल्दै खाँदै जल्दै माम

तदाऽरभमेवाहुर्न देहः पतितस्तदा । पिवँश्चदन्नादन्नास्ते तथा जानन् स्वमन्नपि ॥४६॥ ततो
वाचो विनिष्क्रान्तो बह्निवागीश्वरो विभुः । तदा मूकममुं प्राहुर्न देहः पतितस्तदा ॥४७॥
पिवँश्चलन्नदान्नास्ते तथा जानन् स्वमन्नति । पश्चाद्भूतो विनिष्क्रान्तो मनसो बोधनात्मकः ॥४८॥
तदा जडममुं प्राहुर्न देहः पतितस्तदा । पिवँश्चलन्नदन्नास्ते तथा मृष्वन् स्वमन्नपि ॥४९॥
पश्चात्प्राणो विनिष्क्रान्तो मृतोमेनं तदा विदुः । पुनरेवं तदा प्राहुर्देवा विस्मितमानसाः ॥५०॥
नहमुत्थापयेद्यस्तु पुनरेवं न्यवस्थितः । स एव ह्यधिकोऽग्रामु युवराजो भविष्यति ॥५१॥

केउँ रह्यो ॥४६॥ तब वचनबाट वार्माका अविपति ईश्वर अग्नि निस्के, तब उपलाई लाटो भने, तर देह हलेन ॥४७॥ पिउँदै
चल्दै खाँदै जल्दै सास केउँ रह्यो ॥ तब मनबाट आत्मा बोध गराउने कद्र निस्केर गए ॥४८॥ तब त्वयलाई जड भने, तर
देह हलेन, पिउँदै चल्दै खाँदै सास केउँ रह्यो ॥४९॥ सबभन्दा पछि प्राण निष्कयो, तब भने त्वयलाई मसले मरेको
ठाने तब आश्चर्यचकित भएका छौवाहरूले केरि भने ॥५०॥ जो यस शरीरलाई ठाउँछ, हामीहरूमा त्यो नै मर्नेभेट
हो र त्यै युवराज हुनेछ; केरि यस्तो अठोट गरियो ॥५१॥ यस्तो अठोट सुनेर केरि क्रमैले त्वय शरीरमा प्रवेश गर्नेथाले ।

हृत्पत्रं तु प्रतिश्रुत्य विविशुश्च यथाक्रमम् । जयन्तः प्राविशत्प्रादी नोत्तस्थौ तत्कलेवरम् ॥५२॥
 गुहां च प्राविशदशौ नोत्तस्थौ तत्कलेवरम् । इन्द्रो हस्तौ विवेशाय नोत्तस्थौ तत्कलेवरम् ॥५३॥
 बभूवः सूर्यः प्रविष्टोऽधुनात्तस्थौ तत्कलेवरम् । दिशः श्रोत्रं प्राविशुः तत्तस्थौ तत्कलेवरम् ॥५४॥
 वरुणः प्राविशन्निहो नोत्तस्थौ तत्कलेवरम् । नासां दिविशतुर्द्वी नोत्तस्थौ तत्कलेवरम् ॥५५॥
 वङ्गश्च प्राविशत्तानं नोत्तस्थौ तत्कलेवरम् । मनसि प्राविशद्भुद्रो नोत्तस्थौ तत्कलेवरम् ॥५६॥
 पश्चात्प्राणो विवेशासीत्तदोत्तस्थौ कलेवरम् । तदा देवा विनिश्चित्य ईशं देवाधिकं विमुष ॥५७॥

पहिले जयन्त वाउपा प्रवेश मन्यो तर त्यो शरीर उठेन ॥५२॥ यदि गुहद्वारमा दव प्रवेश मन्यो त्यो शरीर उठेन वर इन्द्र
 वाहमा प्रवेश मन्यो, त्यो देह उठेन ॥५३॥ आँडामा ध्वं घुडे, त्यो शरीर उठेन, कानमा दिङ्गलक पसे, त्यो शरीर उठेन
 ॥५४॥ जिह्वाया मण पसे, शरीर उठेन । नासमा अश्रिनांङ्गलक प्रवेश घरे, त्यो शरीर उठेन ॥५५॥ वचनमा अग्निपसे
 त्यो शरीर उठेन । मनमा रुद्र घुडे, त्यो शरीर उठेन ॥५६॥ मनमा एडि प्राणके प्रवेश मन्यो तर शरीर उठेन । तव
 जिह्वाकले वीरवाकमा अंगु देवा प्राणतर्हि विषय शरीर ॥५७॥ वचना वचनमा विषया वीरवाकमा अग्निना पनि प्राणलाई

बले ज्ञाने च धैर्ये च वैराग्ये प्राणेनऽपि च । ततोऽभिषेचयाद्बभूवैवराज्यं महाप्रभुम् ॥५८॥
 उत्कृष्टस्थितिहेतुत्वादुक्त्यमेकं तदा जगुः । तस्मात्प्राणात्मकं विश्वं सर्वं स्थावर जङ्गमम् । अशोः
 पूर्णैर्वलाब्धैश्च पूर्णोऽयं जगतां पतिः ॥ ५९ ॥ न प्राणहीनं जगदस्ति किञ्चित्प्राणेन हीनं
 न च वै समधते । प्राणेन हीनं स्थितिमन्न किञ्चित्प्राणेन हीनं न च किञ्चिदस्ति ॥६०॥ तस्मात्
 प्राणः सर्वजीवाधिकोऽभूद्बलाधिकः सर्वजीवन्तरात्मा । प्राणात्कोऽपि ह्यधिको वा नमो वा
 शास्त्रे दृष्टः श्रुतपूर्वो न चास्ते ॥६१॥ तत्तत्कार्यानुगः प्राण एको देवो रक्षेत्कथा ॥६२॥ तस्मात्

विशिष्ट ठानेर तव पुत्राव पदमा महाशक्तिशाली प्राणलाई नै अभिषेक गरे ॥५८॥ प्राण न उत्कृष्ट स्थिति को कारण
 भएकोले सामनेदले एक मन्त्रले मायो । त्यसकारण साता स्थावर ब्रह्म विश्व नै प्राणात्मक छ । साता अङ्गले पूर्ण भएको,
 बलवत्तली भरिएको यो प्राण नै जगत्को पूर्ण मालिक हो ॥५९॥ यदि प्राण छैन भने यो जगत् कसै जगिको पनि हुँदैन,
 प्राण नभए कुनै वस्तु पनि बढ्दैन । प्राण नभए कुनै प्राणी पनि स्थितिवाला हुँदैन, प्राण नभए दुनियाँमा कसै छैन ॥६०॥
 त्यसै कारणले प्राण सबै जीवनमा अधिक मानिन्छ, अति बलियो हुनालेनै सबै प्राणीको अन्तरात्मा भएर रहेको छ । प्राणमन्त्र
 अधिक बलियो अथवा प्राण-नरावर कोही पनि बलशाली न थालेमा देखिएको छ, न पहिले कहिल्यै हुनिएको छ ॥६१॥
 यदि प्राण देउता अनेक रूपले भिन्न-भिन्नकाम गर्ने भएर रहेको छ ॥६२॥ त्यसै कारणले लालेले जगत्मा

प्राण वरं ब्रह्मः प्राणोपासनतत्पराः । लीलयाैव जगत्स्रष्टुं हन्तुं पालयितुं प्रभुः ॥६३॥ शेषा हि शिवशक्त्याश्चेतनाश्च जडा अपि । वासुदेवाह्ने कोऽपि नैनं परिभविष्यति ॥६४॥ सर्वदेवात्मकः प्राणः सर्वदेवमयो विभुः । वासुदेवानुगो नित्यं तथा विष्णुवशे स्थितः ॥६५॥ वासुदेवप्रतीपन्तु न मृणोति न पश्यति । देवा प्रतीपं कुर्वन्ति रुद्रेन्द्राद्या सुरेश्वराः ॥६६॥ प्रतीपं क्वापि कुरुते न प्राणः सर्वगोचरः । तस्मात्प्राणं महाविष्णोर्वलमाह्वनीनीषिणः ॥६७॥ एवं ज्ञात्वा महाविष्णोः माहात्म्यं लक्षणं तथा । पूर्वम्प्राणं लिङ्गं जीर्णं त्वमिमोरगः ॥६८॥ विमृश्य परमं याति

र पालन गर्भमा सर्वशक्तिमान् मणकोले प्राणको उपासनामा तत्पर रहनेहूक प्राणलाई नै सर्वश्रेष्ठ मन्दछन् ॥६३॥ प्राणको सिवाय कोही पनि अरु छिन्न इन्द्र आदि चेतन प्राणी र जड़ वस्तुहरू यस प्राणलाई जित्न सक्छैन ॥६४॥ प्राण वासुदेवाह्नेको प्राण हो, सबै देवताको स्वामी हो । सबै वासुदेव भगवान्को सेवक हो र सबै विष्णुका वशमा नै रहन्छ ॥६५॥ वासुदेवको विपरीत कसैलाई त यो न हुन्छ सक्छ, न देख्न सक्छ । बरु रुद्र इन्द्र आदि बड़ा-बड़ा तैत्तिरीय प्राणको विपरीत काम गर्छन् ॥६६॥ तर सबैको बन्तर्पामी प्राण कहिल्यै पनि विपरीत काम गर्दैन । त्यसैले महाविष्णुको महाविष्णुको बल हो मन्दछन् ॥६७॥ यस्तो महाविष्णुको माहात्म्य र लक्षण जानेपछि पहिलेदेखि नै वासुदेवलाई आफ्नो छरीलाई—सर्वले पुरान् ठाला (काँउली) लाई लै ॥६८॥ त्यागेर प्राणी अविनाशो नारायणको परम पनि प्राप्त

नारायणमनामयम् । श्रुत्वा शङ्कोदितं वाक्यं पुनर्ग्याधः प्रभङ्गधीः ॥६९॥ प्रश्रयानन्तोऽमृता पुनः प्रश्रन्त तं मुनिम् । ब्रह्मन्ब्रह्मनुभावस्य प्राणस्यैव जगद्गुरोः ॥७०॥ न क्वातो महिमा लोकं क्व स्वेश्वरस्य वै । देवानां च मुनीनां च भूतानां च महात्मानाम् ॥७१॥ महिमा श्रूयते लोकं पुराणेषु सखराः । एतदावक्ष्ये मे ब्रह्मज्ञानं कोनृत्वं हि मे ॥७२॥ शङ्क उवाच—
कुत प्राणो हसि देवं नारायणमनामयम् । अश्रमेवैषं दुष्कामो ब्रह्मतेज ययौ मुदा ॥७३॥

गते । यस्ता प्राणको जेठले भनेका वाक्य सुनेर भक्त प्रसन्न हुँदै बापको भगवान् ॥६९॥ निर्विदित अति उत्तम मन्त्र को सुनिताई फेरि पनि सोधेन । हे ब्रह्मन् ! महाप्राण, जगद्गुरो, प्राणको ईश्वर गर्नुभो यत्र प्राणको महिमा के कारणले संसार पहिले नभएको हो । देवताहरूको, मुनिहरूको, राजाहरूको र महात्माको धर्म ॥७०-७१॥ अतएवै प्रमाणहरूमा इवारीष्ट महिमा सुनिन्छ । हे ब्रह्मन् ! मलाई यो वास्तवोप, ब्रह्मज्ञानी हुन्थे साक्षात् (इन्द्र) छ ॥७२॥ अब ब्रह्मन् भूमे—अपि कुनै शत्रुको अविनाशो नारायण हरिलाई अथर्ववेदको यत्र यत्र चाहने प्राण ॥७३॥ यत्र यत्र विदो संयाका किनारमा गए ॥७३॥

हलोत्कार भूमुदि नानामुनिगणेषुतः । अन्तर्वल्मीकलीनस्तु कण्ठो नाम समाधिगः ॥७४॥
हलोत्कृष्टो विनिष्क्रान्तः क्रोधादिदमुवाच ह । दृष्ट्वा पुरः स्थितं प्राणं राशाप इ महाविभुम् ॥७५॥
अद्य प्रमृति विरूपाति महिमा भुवनत्रये । तव नानोते देवेश मूलके तु विदोषतः ॥७६॥
प्रहृष्यतास्ते भविष्यन्ति ह्यवतारा जगत्त्रये । इत्युक्तो मुनिना तेन वायुः क्रोधात्तथाऽभवीत् ॥७७॥
विनाऽपराधं शशोऽस्मि तितिक्षुश्च निरागमः । तस्मात्कण्ठ महाबाहो गुरुद्रोही भवायु च ॥७८॥

र हलोत्ते भूईको इति परेऽर्थोत्तं भूई गम्याए । भूई सम्पाउन हलोत्ते नारदा अनेक मुनिका समूहद्रुकां साथै समाधि
कसी परिवारको गोलामिथल्लिपेका कण्व नामका मुनि ॥७४॥ हलोको फालीले उल्लिख्यमएर बाहिर निस्सिएत महाविभु
प्राणलार्ह अमादि उभिएकां देवेश क्रोधले गतो यन्दै सरापे ॥७५॥ हे देवेश प्राण ! अब उपान्त तौने भुवनमा र विषेयमरेर
पृथ्वीतलमा तिमोऽभिमा र प्रमिदि पाउनेहैनी ॥७६॥ तौने भुवनमा तिम्रा नाना अवतारहरू पात्र प्रकृपात हुनेछन् ।
यसरी तौ मुनिले सरापणको प्रायको क्रोधले जाज्वल्य मएर भन्यो— ॥७७॥ निरपराधी सहनशील मलाई विनै अपराध
हुने कष्ट नभैकन सराव्यो, त्यसकारण हे महाबाहु कण्व ! तिम्रो पनि तुरन्तै गुरुद्रोही भए ! ॥७८॥ लोक्मा तिम्रो निन्दित

लोके निन्दितवृत्तिश्च भवेत्याह सदागतिः । ततः प्रमृति लोकेऽस्मिन् प्राणस्यास्य मद्वाप्रभोः ॥७९॥
न रुपाती महिमा लोके मूलके तु विदोषतः । रापात्कण्ठो गुरुद्रोही सूर्यशिष्योऽभवत्तदा ॥८०॥
इत्पेतत्कथितं सर्वं यत्पृष्टं तु त्वयाऽधुना । यन्द्वातन्शमितो व्याध पुच्छ मां मां विचारय ॥८१॥
इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाम्बरीषसंवादे वायुरापकथनं नाम एकोविंशोऽध्यायः ॥१९॥

इति होम् भनी प्राणले बने, त्यहाँदेखि यस लोकमा यो महाप्रहृष्ट हो अकिञ्चाली प्राणको ॥७९॥ महिमा तौने लोकमा र
विदोष मरेर पृथ्वीतलमा प्रसिद्ध छैन । प्राणको सरापका कारण गुरुद्रोही भएका कण्व तथा दयका शिष्य भए ॥८०॥ तिमिले
अहिले जो प्रोत्थी त्यो सब मैले बताएँ । हे व्यापा ! तिम्रोलाई जो सोच्नु छ, मयंक सोध ! नमोक अर्थात् सोच्न
अष्टपारो नमान ॥८१॥

आत्मन्पुराणको वैशाखमाहात्म्यको नारद र अम्बरीषको संवादमा वायु-आप कथन नायको रुद्राद्वली अध्याय सकिने ॥ १९ ॥

अथ विंशोऽध्यायः

व्याध उवाच—किं जीवा विमुना मृष्टा कोटितोऽथ सहस्रशः । देहद्वारेण वा मृष्टाः मृष्टाश्चेति विनिश्चितम् ॥१॥ दृश्यन्ते भिन्नकर्माणो नानामार्गाः मनातनाः । नैकस्वभावा एते हि कृत एव ब्रह्मते । तदेतत्पृच्छते महां विस्तरात्तत्त्वतो वद ॥ २ ॥ राक्ष उवाच—त्रिविधा जीवसङ्घा हि रजःसत्त्वतमोगुणाः । राजसा राजसं कर्म तामसास्तामसं तथा ॥३॥ सात्त्विका सात्त्विकं कर्म कुर्वन्त्येते यथाक्रमम् । क्वचिच्च गुणवैशम्यमेतेषां संसृतौ भवेत् ॥४॥ तेनैवोच्चावचं कर्म

व्याख्याते भण्यो—विदुषः परमात्माते हजारी अवदा कोटिर्वा ना जावहक सृष्टि गर्भो, के ऊर्लेले धर्मद्वारा सृष्टि गर्भो ? अवदा मरु नै कृते निश्चित उपायले सृष्टि गर्भो ॥१॥ हे महामनी मुनि ! किन यो जीवहक कोही मनातनी कोही नाना सम्प्रदायमा लागेका भिन्न-भिन्न कर्मबाला देखिन्छन् ? के कारणले गर्दा यी शकै स्वभावका भएनन् ? यस्तो सोचने भएको मलाई विस्तारपूर्वक यस कारण यो थस्तो भएको हो मन्ने प्रष्ट खुलाई ती सब कुरा बताइबस्मियोम् ॥ २ ॥ तब देखले भने—यी जीवसङ्घदाव आपनो गुणानुसार रजोगुण, सत्वगुणी र तमोगुणी तीन प्रकारका छन् । रजोगुणबाला राजस कर्म तमोगुणबाला तामस कर्म रा ॥ सत्वगुणबाला सात्त्विक कर्म गर्दछन् । कहीं-कहीं यी गुणहकको लक्षणाभिस भएमा गुण-अनुसारको कर्ममा पनि विषमता (तलमाथि) हुन्छ ॥४॥ त्यसैले ऊँच-नीच कर्म गर्नेहरू कर्म-अनुसारको फल

कुर्वतः फलभागिनः । क्वचित्सुखं क्वचिदुःखं क्वचिच्चोभयमेव च ॥५॥ गुणानामेव वैषम्यात् प्राप्नुवन्ति नरा इमे । प्रकृतिस्था इमे जीवा बद्धा एतेर्गुणैर्बिभिः ॥६॥ गुणकर्मनिरूपेण कर्मणां व्यत्ययः कलम् । गुणानुगुणभूयस्ते प्रकृतिं यान्त्यमी जनाः ॥७॥ प्रकृतिस्थाः प्राकृतिजा गुणा कर्माभिसंबृताः । गतिं प्राकृतिकीं यान्ति व्यत्ययः प्रकृतेर्न हि ॥८॥ तामसा दुःखबहुलाः सदा तामसवृत्तयः । निर्दया निष्पूराः क्रूरा लोकद्वेषैकजीविनः ॥९॥ राक्षसाद्याः पिशाचान्तास्तामसीं यान्ति वै गतिम् । राजसा मिश्रमतयः कर्तारः पुण्यपापयोः ॥१०॥ पुण्यात्स्वर्गं प्राप्नुवन्ति

भोग्ने हुन्छन् । कहीं सुख, कहीं दुःख र कहीं दुवै भोग्छन् ॥५॥ गुणको विषमताले गर्दा नै मनुष्यहरू यी सुख-दुःखादि पाउँछन् । प्रकृतिमा रहेका यी जीवहरू यिनै तीन गुणहरूले बाँधिएका छन् ॥ ६ ॥ गुण र कर्मको अनुसारले कर्मको फल उत्पन्नपाउँछे हुन्छ । तिनै गुण र अनुगुणको श्रावणले गर्दा यी मनुष्यहरू प्रकृति (स्वभाव) मा प्राप्त हुन्छन् ॥७॥ प्रकृतिकय मनुष्यहरू प्राकृतिक गुण र कर्महरूले ढाकिएका हुन्छन् र प्राकृतिक गति नै प्राप्त गर्दछन् । प्रकृतिको नाश कदापि हुन सक्तैन ॥८॥ तामगुणीहरू सदा तामसप्रवृत्तिमा यथोक्त नीच कर्म गर्ने, एकदम दुःखी, निर्दयी, निष्ठुर, क्रूर र शत्रुबा-रमदाले नै जीवन बिताउने हुन्छन् ॥९॥ राक्षसदेखि लिएर पिशाचसम्मका प्राणीहरू तामसी गति प्राप्त गर्छन् । रजोगुणीहरू रजोगुण र तमोगुण मिलेको बुद्धि भएका हुन्छन् र यस्ता जन पुण्य-पाप दुवै कर्म गर्दछन् ॥१०॥ पुण्यले स्वर्ग प्राप्त गर्दछन् र कते

स्वचित्पापाच्च यतनाम् । अत एते मन्दभाग्या आवर्तन्ते पुनः पुनः ॥ ११ ॥ धर्मशीला
 दयावन्तः श्रद्धावन्तोऽनसूयकाः । सात्त्विकाः सात्त्विकीं वृत्तिमनुतिष्ठन्त आसते ॥ १२ ॥ ते चोर्व
 यान्ति विमला गुणापाये यदौजसः । अतो विभिन्नकर्माणां नानारूपाः पृथग्विधयः ॥ १३ ॥
 गुणकर्मानुरूपेण तेषां विष्णुर्महाभ्रमुः । कर्माणि कारयत्यद्वा स्वस्वरूपास्ये विभुः ॥ १४ ॥
 विष्णोर्वैष्णव्येनेष्टृण्ये पूर्णकामस्य वै न हि । सृष्टि स्थितिं इति चेव समावेव करोत्ययम् ॥ १५ ॥
 स्वगुणानुगुणा एते कर्मणः फलभागिनः । आरामोक्तान् यथा सर्वा समं वर्षयति द्रुमान् ॥ १६ ॥
 पापं नरः को वातना पनि भोगेच्छन् । यस्य कारणे लो अगामीहू बर बर जन्म विहरहन्तु ॥ १७ ॥ वर्मासा, दयाल,
 अद्रवान् अरुको निन्दा चर्चा भगनें यस्ता सात्त्विक प्राणीहू सात्त्विक व्यवहार वरे रहन्तु ॥ १८ ॥ पापसहित, निर्मल हलो
 प्रभाववाला यी मनुष्यहू शरीर छुटेपछि वैकुण्ठ जान्छन् । यिनै गुण र मिश्रित गुणले गर्दा नै प्राणीहू विष-मिश्र कर्म गर्ने,
 अनेक किमिमका रूप गर्ने, अलग-अलग बुद्धि भएका हुन्छन् ॥ १९ ॥ तिनोहूको गुण र कर्मको अनुसार नै महाप्रह विष्णु
 भगवान्ले आ-आफ्नो रूप अनुसार फल दिवने कर्महू एक-एक मती गराउँछन् ॥ २० ॥ सबै भगवत्पदहूले टन्त्र विष्णु
 भगवान्का लागि विषमता र घृणा बयै छैन । यी विष्णु सयान तरहले सृष्टि स्थिति र नाश गर्दछन् ॥ २१ ॥ आफ्नो गुण र
 अनुगुण अनुसार यी जन कर्मका फलभागी हुन्छन् । जस्ता किमिले बयैवापा रोपेका फलै बुझ्दहूका उपर समान चर्चा हुन्छ
 ॥ २२ ॥ त्यस्तै भगवान् पनि सबैमा समान हुनुहुन्छ । परन्तु यीटै फलवाट अल सेचिएर बुझ्दहू हांगा-विंगा नमिलेका

एकत्यकालजा व्यङ्गां द्रुमाश्च प्रकृतिं गताः नारामोक्षति वैष्णवं नेष्टृष्यं वा कदाचन ॥ १७ ॥
 व्याध उवाच । जनानां पूर्णभोगानां कदा मुक्तिर्भवेन्मुने । सृष्टिकालेऽथवा ह्यन्तकाले वा
 स्थापनस्य च ॥ १८ ॥ स्वचित् सृष्टिकालस्य संहारस्यापि वै स्थितेः । एतद्विस्तारं मे ब्रून्
 भगवच्चेष्टितं वद ॥ १९ ॥ शङ्क उवाच । चतुर्गुणमहसाणि ब्रह्मणो दिनमुच्यते । रात्रिश्च
 तावती तस्य ह्यहोरात्रं दिनं भवेत् ॥ २० ॥ दशपञ्च दिनान्माहुः पञ्चमासो ह्ययामकः ।
 मासद्वयमर्तु प्राहुरयनं च ऋतुत्रयम् ॥ २१ ॥ अयने द्वे वत्सरः स्यात्तादृक् शतममा यदि ।

मिन्न-मिन्न रूपका हुन्छन्, तर बयैचा हाउनेमा कहिल्यै पनि घृणा र विषमता हुँदैन, त्यस्तै भगवान्का पनि घृणा र
 विषमता हुँदैन ॥ २३ ॥ उव व्याधाले मन्यो-हे क्षुनि । पूर्ण भोगवाला मनुष्य हूकि सृष्टिकालमा, संहारकालमा अथवा
 स्थितिकालमा कहिले हुन्छ ? ॥ २४ ॥ सृष्टि, संहार र स्थितिको समय कति हो ? हे ब्रह्मन् । भगवान्को यो चेष्टा । विस्तार
 पूर्वक मलाई आज्ञा होस् ॥ २५ ॥ छँडले भने-चार हजार युगले ब्रह्माको दिन हुन्छ, अनि ब्रह्माको रात पनि त्यति नै समय
 हुन्छ, यसको दिन-रात दुवै मिलेर एक दिन हुन्छ ॥ २६ ॥ त्यस्ता पन्ध्र दिनको एक पञ्च र दश पञ्चको एक महीना हुन्छ । दश
 महीनाको एक ऋतु हुन्छ र तीन ऋतुको एक अयन हुन्छ ॥ २७ ॥ दश अयनको एक वर्ष हुन्छ, त्यस्ता सय वर्ष जब

गच्छन्ति ब्रह्मणो ह्यस्य ब्रह्मकल्पं तदा विदुः ॥२२॥ तावान् हि प्रथमः कल्प इति वेदविदां मतम् । प्रलयस्त्रिविधः प्रोक्तो मानवो मानवात्यये ॥ २३ ॥ दैनन्दिनो द्वितीयो हि ब्रह्मणो दिवसात्यये । ब्रह्मणोऽय लये पाश्चादुवाह्यं च प्रलयं विदुः ॥ २४ ॥ ब्रह्मणस्तु मुहूर्तं तु मनोस्तु प्रलयं भवेत् । प्रलयेषु व्यतीतेषु चतुर्दशसु वै क्रमात् ॥२५॥ दैनन्दिनकल्पं प्राहुः प्रलयानां स्थितिः पुनः । त्रयाणामेव लोकानां लये मन्वन्तरो भवेत् ॥२६॥ चेतानानां तदा नाशो न लोकानां क्षयो भवेत् । उदकैरेव पूर्तिश्च यथापूर्वं तथा पुनः ॥ २७ ॥ मन्वन्तरान्ते

यी ब्रह्माका विचक्षणं तत्र त्यति समयलाहं 'ब्रह्मकल्प' मन्दच्छन् ॥२१॥ वेद उन्मोहहले त्यक्तिलाहं नै ब्रह्माको पहिलो कल्प हो मन्वे मानेका छन् । मानवका दैनन्दिन र महाप्रलय गरी तीन किसिमको प्रलय हुन्छ भनी कहिएको छ । पहिलो मानव प्रलय मनुष्यको नाश हुँदा हुन्छ । दोस्रो दैनन्दिन प्रलय ब्रह्माको दिन सकिँदा हुन्छ । सबमन्दा पछि ब्रह्माको लय हुँदा बाह्य प्रलय वर्षाव महाप्रलय हुन्छ भन्छन् ॥२३-२४॥ ब्रह्माको एक मुहूर्त (दुई घण्टी) ले मनुको प्रलय हुन्छ । यसै गरी कर्मले चौध प्रलय भिन्दा ॥२५॥ एक दैनन्दिन लय हुन्छ भन्छन् । अझै म प्रलयको स्थिति कहन्छु- प्रत्येक मन्वन्तरमा तीनै लोकको नाश हुन्छ ॥२६॥ तर यो मन्वन्तरी नाशमा प्राणी मात्रको नाश हुन्छ, संसारको नाश हुँदैन । यत्र नाशमा संसार पानीले हुन्छ र पछि फेरि अस्तो थियो उस्तै हुन्छ ॥२७॥ मन्वन्तर प्रलय सकिएपछि फेरि

भूयात् चेतनानां पुनर्भवः । दैनन्दिनलये व्याध सर्वस्यापि क्षयो भवेत् ॥ २८ ॥ सत्यलोकं विना सर्वे लोका नश्यन्ति सा धृपाः । सचेतनाः साधिभूता प्रमुत्ते चतुरानने ॥ २९ ॥ तत्त्वाभिमानिनो देवा ब्रह्मलोके व्यवस्थिताः । शिष्यन्ति मुखाः सर्वेऽपि सत्यलोकव्यवस्थिताः ॥३०॥ तिष्ठन्ति सुसिमापन्ना यावत्कल्पवतन्द्मिताः । पुनर्निरात्यये ब्रह्मा यथापूर्वमकल्पयत् ॥३१॥ ऋषीन् देवान् पितृलोकान् धर्मान् वर्णान् पृथक् पृथक् । पुनर्दशावतारा हि विष्णोर्देवस्य चक्रिणः ॥ ३२ ॥ नियमेन भवन्त्येते तथान्येऽपि च श्रुरिशः । देवता ऋग्यसुक्तेषु आकल्पं च गिराप्तेः ॥३३॥ पुनरेवाभिवर्तन्ते ब्रह्मणा सह मुक्तिगाः । भूयाश्च साधवो ये च भिदि

चेतन प्राणीहरूको उत्पत्ति हुन्छ । हे व्याधा ! दैनन्दिन लयमा बाहिं लोकभरित सबै प्राणीको नाश हुन्छ ॥२८॥ ब्रह्माजी मुनेपछि सत्यलोकलाई छोडेर चेतन प्राणी र अचेतन पदार्थ सारा दिशालसहित सबै छोड नाशिन्छन् । तत्त्वाभिमानी देवताहरू सबै ब्रह्मलोकमा गएर रहन्छन् यनि सत्यलोकमा रहर हुनेका जति सबै बस्छन् ॥२९॥ मत्स्य यद्देवता जति कल्पभरि नै त्यही रहन्छन् । राक्षसलेपछि ब्रह्माजीले फेरि पहिले बौ सुष्टि गर्नुहुन्छ ॥३०॥ ऋषि, वीना, सिद्ध लोक कर्मा भिन्न-भिन्न वर्ण, फेरि चक्रवर्ति मगदधर विष्णुको दश अवतार ॥३१॥ यो सब नियमले हुन्छन्, त्यस्तै अरु पनि यैदे देवता र ऋषिहरू कल्पभरन्त ब्रह्माजीबाट ॥३३॥ बरम्प्यार सुष्टि, वैराहछन्, पञ्चमैका ह्वाक् बएपाएर, राजाहरू साधुहरू र

प्राज्ञाः परं गताः ॥ ३४ ॥ तेनैव चाभिवर्तन्ते मत्पलोकव्यवस्थिताः । तद्विशिष्याः पुनर्यन्ति
तन्मान्ता श्रुतिमस्थिताः ॥ ३५ ॥ तत्तद्गोत्रेषु जायन्ते तत्तत्कर्मरताः सदा । दैत्यानामपि सर्वेषां
यदा कलियुगात्पयः ॥ ३६ ॥ कलिना सह गच्छन्ति यो गतिं निरयालयाः । तेषां च राशि-
मंस्या ये तन्मयानोऽपरेऽपि च ॥ ३७ ॥ जायन्ते कर्मणा श्वेन तत्तत्कर्मविधायकाः । सृष्टिकालं
प्रवक्ष्यामि मुक्तिकालं तथैव च ॥ ३८ ॥ ब्रह्मादीनां च देवानां ममादितमना भव । नेमेष देवदेवस्य
ब्रह्मकल्पममो मतः ॥ ३९ ॥ तस्यावसाने चोन्मेषो देवदेवशिक्षामणः । निमेषान्ते भवेदिच्छा स्रष्टुं
जो मिद्धि पाष्का छन्, परम पदमा पुगेका छन् ती सभै तीर्ने अद्याजी का साधमासै केरि ब्राह्मण्ड २ मन्वन्तांका मण्ड
रहन् छन् । न्यसन्मम राधिया जानेहरू केरि उर्मे-उर्मे नाले उही उही जान्छन् । वैदिक कर्मिग्रहक पनि ॥ ३४-३५ ॥ त्यसै-
न्यसै मात्रमा जन्मछन् र आफ्नापना कर्ममा सदा रत (सत्कीन रहन्छन्) । जय कलियुग विचल, कलिके साधमा छुन
गतिमा प्राप्त हुन्छन् ती सर्वे दैत्यहरूको पनि नारकीय स्थान छन्, तिनीहरूका पनि राशिस्थिति छन्, जो उस नामका ब्रह्म-
नामका पतिमा ३६-३७ ॥ आफ्नापना कर्मले जन्मछन्, ती त्यस्तै-त्यस्तै कर्म गर्नेशाला हुन्छन् । अद्यादि योदाहरूको पनि
सृष्टि काल र न्यस्तै मुक्तिकाल बताउँछु, पश्चिम मण्ड सुन । इयदेव ईश्वरको एक सिम्बलमा अद्याको एक कन्ड बराबर
हुन्छ भनिन्छ ॥ ३८-३९ ॥ न्यम कल्पका अन्तमा योनामा पनि योनामा क्षेत्र मन्वानको नजिक पर्यन्त स्थितमाथि

लोकांश्च कुक्षिमा ॥ ४० ॥ सोऽपरयत्स्वोदरे सर्वान् जीवमद्धाननेकराः । सृज्यान्मुक्तानमुक्तांश्च-
निद्राभद्रमुपागमात् ॥ ४१ ॥ सुप्ताः मृतिस्थाः सर्वेऽपि तमोगा अपि सर्वशः । पूर्वकल्पे लिङ्गभद्र-
मापन्ना विधिपूर्वकाः ॥ ४२ ॥ मानवान्ता जीवकोरा जीवन्मुक्तश्च मुक्त्याः । पूर्वकल्पे विमुक्ताश्च
ब्रह्माद्या मानवान्तकाः ॥ ४३ ॥ प्यानसंस्था हि तिष्ठन्ति विष्णुः कुक्षिगता अपि । उन्मेषप्रथमे भागे
चतुर्थ्यात्पको विभुः ॥ ४४ ॥ भूत्वा तु र्वपाङ्गुण्याद्वापुदेवाच्च व्यूहगात् । दत्त्वा तु ब्रह्मणे मुक्तिं
मायुज्यार्क्षा महाविभुः ॥ ४५ ॥ दत्त्वा तदनु मायुज्यं तत्त्वज्ञानं महात्मनाम् । मारुत्यं चैव केषाञ्चि-
आन्ता सोलाह दन्त । किमर्थे बाद आन्ता सेलोपलि भूमीमित्र रामेका लोकहरूलाई केरि सृष्टि गर्ने हुन्छा हुन्छ ॥ ४० ॥ जसै
हुन्छा मया, तब मयाहले आफ्ना पेटमित्र सृष्टि गर्ने योग्य, मुक्त, अमुक्त शरीर न्याम शरीरका जनेक, किमिमका सारा
जीवमद्धानलाई देसे ॥ ४१ ॥ सुतेका जोगेष सारा हर सतक समापुणीहरू र पूर्वकल्पमा विधिपूर्वक शरीर न्यामेका
हन् ॥ ४२ ॥ मनुष्यसंगमय मारा प्राणीहरू, जीवन्मुक्त र मुक्तहरू जति पूर्वकल्पमा भएका विमुक्तहरू, न्यस्तै ब्रह्मा आदि
योनादेखि मनुष्य वर्णनका ॥ ४३ ॥ सारा प्राणी विष्णु मयावाको भूमीमित्र रहँदा पनि प्यानमा लीन नै रहन्छन् । अन्मेष
(योना सोलाह) को पहिलो भागमा चतुर्थरूप आन्ताशाला अन्तात् ॥ ४४ ॥ पहिले छः गुण्यता मण्ड न्यूहकपमा प्राप्त
भएका वामदेव रूपले अद्यालाई मायुज्य नामको मुक्ति दिएर महाविहले ॥ ४५ ॥ त्यसका बाद महान्माहरूलाई मायुज्य

त्सामोयं च विभुः ॥४६॥ सालोक्यं च यथान्यायं दत्त्वा देवो जनार्दनः । अनिरुद्धवशे सर्वान् स्थितान् लोकानलोकयत् ॥४७॥ प्रद्युम्नस्य वशे दत्त्वा सृष्टि कर्तुः मनो दधे । मायां जयां कृति शान्तिमुपयेमे स्वयं हरिः ॥ ४८ ॥ चतुर्व्यूहैः पूर्णगुणैर्वसुदेवादिदैः कृमात् । ताभिर्युक्तो महा- विष्णुश्चतुर्व्यूहात्मको विभुः ॥ ४९ ॥ भिन्नकर्मस्थं लोकं पूर्णकामो व्यजीजनत् । उन्मेषान्ते पुनर्विष्णुर्योगमायामुपाश्रितः ॥५०॥ सकर्षणाद्व्यूहगात्र हरत्येतच्चराचरम् । तदेतत्तमर्वमाख्यतं कार्यं चिन्त्यं महात्मनः ॥५१॥ यदचिन्त्यं दुविभाज्यं ब्रह्माद्यैरपि योगिभिः ॥ व्याध उवाच—के

तत्त्वज्ञान दिष्टर र कर्मज्ञाई सारूप्य शुक्ति दिष्टर नव मिश्रले कैलाई सामीप्य (आचरु ममीपको जान) दिष्टर ॥४६॥ न्यस्तै कर्मज्ञाई यथायोग्य सान्त्वक्य शुक्ति दिष्टर प्रपशन् जनार्दनले यफल सांफलाई अनुरुद्धको पदमा रामेर हेतुप्रयो र ॥४७॥ अनि प्रयुम्नको वशमा दिष्टर सृष्टि गर्भमा मन दिनुमयो । तप स्वयं भगवान् ले माया, जया, कृति, शान्तिनाई चिदागत- भयो ॥४८॥ चतुर्व्यूह, पूर्णगुण, वासुदेव, व्यूहय यो रूपले क्रमैले माया, जया, कृति, शान्तिने युक्त भएका महाविष्णु भयो ॥४८॥ चतुर्व्यूह, पूर्णगुण, वासुदेव, व्यूहय यो रूपले क्रमैले माया, जया, कृति, शान्तिने युक्त भएका महाविष्णु परमेस्वर ने चतुर्व्यूहात्मक मानिनुहुन्छ ॥४९॥ भारगमोरभले परिपूर्णभगवान् ले भिन्न-भिन्नकर्म र आश्रय भएका लोकविष्णु शान्तिचर नै चतुर्व्यूहात्मक मानिनुहुन्छ ॥५०॥ योगमायामा आश्रयलिष्टर ॥५०॥ सकर्षण शान्ति भयो । आस्ता हेगुह सतम भयपति भिन्न मन वेलामा केरि प्रपशन् विष्णु योगमायामा आश्रयलिष्टर ॥५०॥ सकर्षण व्यूहमा रहेर यो नाग चर-जन्म सृष्टिलाई नाश गर्नुहुन्छ । ब्रह्मा आदि योताहरूले र योगीहरूले पनि भग्न भगतिने, योग्यै

वा भागवता धर्माः कैर्विष्णुश्च प्रसीदति ॥५२॥ तानहं श्रोतुमिच्छामि सांप्रतं वद नो मुने । शङ्क उवाच—येन चित्तविशुद्धिः स्याद्यः सतामुपकारकः ॥ ५३ ॥ तं विद्धि सात्त्विकं धर्मं यश्च केनायः । न्दितः । श्रुतिस्मृत्युदितो यस्तु यदि निष्कामिको भवेत् ॥५४॥ यस्तु लाकविरुदोऽपि तं धर्मं सात्त्विकं विदुः । चतुर्विधा हि ते धर्मा वर्णाश्रमविभागतः ॥५५॥ नित्यस्मैमित्तिका काम्या हति ते च त्रिधा मता । ते सर्वे स्वस्वधर्माश्च यदा विष्णो समर्पिताः ॥५६॥ तदा वै सात्त्विकाज्ञेया धर्मा भागवताः शुभाः । ये देवान्तर दैवत्याः सकामा राज्ञा मताः ॥५७॥ यश्चरः पिशाचादि-

नमार्हणे जो मव बटिष्टा कामहक उस महानाका मोधिने र गरिने छुट् नव प्रशासले मया—मायव धर्म भनेका के हुन् । र के केले विष्णु भगवान् खुदा हुनुहुन्छ ॥५२॥ तानहं श्रुति । जब म ती हुनहरू युक्त पाइन्छु, हरिश्चिन्माय । तव शङ्कले भने—तुन भमले चित्त शुद्ध हुन्छ, तुन धर्म साधुपुत्रनहरूको उपकार गर्ने हुन्छ ॥५३॥ तं विद्धि सात्त्विकं धर्मं यश्च केनायः । न्दितः । श्रुतिस्मृत्युदितो यस्तु यदि निष्कामिको भवेत् ॥५४॥ यस्तु लाकविरुदोऽपि तं धर्मं सात्त्विकं विदुः । चतुर्विधा हि ते धर्मा वर्णाश्रमविभागतः ॥५५॥ नित्यस्मैमित्तिका काम्या हति ते च त्रिधा मता । ते सर्वे स्वस्वधर्माश्च यदा विष्णो समर्पिताः ॥५६॥ तदा वै सात्त्विकाज्ञेया धर्मा भागवताः शुभाः । ये देवान्तर दैवत्याः सकामा राज्ञा मताः ॥५७॥ यश्चरः पिशाचादि-

नमार्हणे जो मव बटिष्टा कामहक उस महानाका मोधिने र गरिने छुट् नव प्रशासले मया—मायव धर्म भनेका के हुन् । र के केले विष्णु भगवान् खुदा हुनुहुन्छ ॥५२॥ तानहं श्रुति । जब म ती हुनहरू युक्त पाइन्छु, हरिश्चिन्माय । तव शङ्कले भने—तुन भमले चित्त शुद्ध हुन्छ, तुन धर्म साधुपुत्रनहरूको उपकार गर्ने हुन्छ ॥५३॥ तं विद्धि सात्त्विकं धर्मं यश्च केनायः । न्दितः । श्रुतिस्मृत्युदितो यस्तु यदि निष्कामिको भवेत् ॥५४॥ यस्तु लाकविरुदोऽपि तं धर्मं सात्त्विकं विदुः । चतुर्विधा हि ते धर्मा वर्णाश्रमविभागतः ॥५५॥ नित्यस्मैमित्तिका काम्या हति ते च त्रिधा मता । ते सर्वे स्वस्वधर्माश्च यदा विष्णो समर्पिताः ॥५६॥ तदा वै सात्त्विकाज्ञेया धर्मा भागवताः शुभाः । ये देवान्तर दैवत्याः सकामा राज्ञा मताः ॥५७॥ यश्चरः पिशाचादि-

देवत्या लोकनिष्ठुराः । हिंसात्मकानिन्दिताश्च धर्मास्ते ताममाः स्मृताः ॥५८॥ सत्वस्थाः सात्विकान्
धर्मांश्च विष्णुमीतिकराञ्ज्जुभात् । कुर्वन्त्यनीहयानित्यं ते वै भागवताः स्मृताः ॥५९॥ येषां चित्ते
मदाविष्णुजिह्वायां नाम वै हरे । पादौ च हृदये येषां ते वै भागवताः स्मृताः ॥६०॥ मदाचाररता
ये च सवेणमुपकारकाः । सदेव ममताहीनास्ते वै भागवताः स्मृताः ॥६१॥ येषां च शाश्व-
विश्वामो गुरो साधुषु कर्मसु । ये विष्णुभक्तः मततं ते वै भागवताः स्मृताः ॥ ६२ ॥ येषां हि
ममता धर्माः शाश्वता विष्णुवत्सभाः । श्रुतिस्मृत्युदिता ये च ते धर्माः शाश्वता मताः ॥६३॥
अथ गान्धर्वः राजम धर्मं कथिन्तु ॥५७॥ यच्च, राक्षस पिशाचादि देवयानिनाहं सुखी पार्श्वे, प्राणी मात्रमा निन्द्यो
दिमाप्रधान भण्णं निन्दनीय चिन्तायां यो धर्मं कर्तुं ती वाममधर्मं कथिन्तु ॥५८॥ मत्त्वगुणीमादिमहत् विष्णुताईसुखी
तुलनाउने, कन्याणकायां सात्विक धर्महक कामनाहित भाग रोजे जो गर्दछन् ती भागवत धर्म कथिन्तु ॥५९॥ जयको
विषयमा धर्मपरि विष्णु रहन्तु, जयको जिज्ञासा धर्म हरिको नाम रहन्तु, जयको हृदयमा हरिका चरमकमल
रहन्तु ती नै मगवान्का भक्त कथिन्तु ॥६०॥ जो जन सर्वे असल भाषण, मात्र गर्दछन् जो
प्राणीमाधर्मो उपकार गर्नेवाला छन, जो सर्वे नै ममता (मेरो मेरो पनले) छन छन् ती नै मत्त्व मगवान्का
भक्त कथिन्तु ॥६१॥ जो मनुष्यको शाश्वता, गुरुमा, साधुजनमा र मन्त्रधर्मा विरक्त छन जो इमेश विष्णुका
भक्त छन् ती नै मानिम भवताका भक्त कथिन्तु ॥६२॥ जुन श्रुतिस्मृतिनै कथिणका धर्म छन् ती धर्म स्मरण

अटन सर्वदेशेषु बोधेषु सर्वकर्मणाम् । श्रवणं सर्वधर्माणां विषयामुक्तेतसाम् ॥ ६४ ॥
अकिञ्चित् करमेतेषां चन्द्रस्येव वरिधियः । साक्षात् दर्शनेनैव मनो द्रवति वै मताम् ॥ ६५ ॥
चन्द्रस्य कौमुदोसङ्गाच्चन्द्रकान्ताशिला यथा । त्वचिस्त्वाच्चश्रवणाद्विषयेभ्यश्चलं मनः ॥ ६६ ॥
तिष्ठत्येव सतां पुमां तेजोत्पमकस्त्वमम् । पद्मकन्धोः प्रभासङ्गात्सूर्यकान्ताशिला यथा ॥ ६७ ॥
निष्कर्मोहं जनेयस्तु श्रद्धया समुपश्रिताः । यो विष्णुवत्तभो नित्यं धर्मो भागवतो मतः ॥ ६८ ॥
तेहृष्टा बहवो धर्मा इहाऽमुत्र फलप्रदाः । विष्णुमीतिकराः सुधमाः सर्वदुःखविमोचकाः ॥ ६९ ॥
कथिन्तु । विष्णुका विषयता स्मरण धर्म वक्तु विषय छन् ती मगवान्का भक्त कथिन्तु ॥६३॥ जस्तो
नयुपकारका सामि सुन्दर श्रीरु वेकार छन् त्यस्तै धी विषयमा असक्त विषय भण्णकाका सामि पनि मारा देखको एमाह,
सारा कर्मको देखाह, सारा धर्मको सुनाह वेकारको हुन्छ किनकि मगवान्का भक्त साधु जनहरूको दर्शनलेमात्र सत्वजहकको
मन परितज्जान्छ ॥६४-६५॥ चन्द्रमाको चाँदी पान्तर चन्द्रकान्त पन्थर हैं कथिन्तुकाही चञ्चल मन पनि असल साधुको
अचलले विषयहरूबाट विरक्तियर मन्त्रिधर्मांमा लागेले साधुहरूको संगतले सजजनको मन पन्थर ॥६६॥ साधुहरूको संगतले
सजजन बुझहरूको पाशरहित मन धर्मका बिजयको सङ्कल्लेख्यकस्त पन्थर हैधर्मिकको अण्ड रहन्तु ॥६७॥ कामना(इच्छा)
ममताका जनहरूको जुन धर्म अद्वैतवक उपमाना यरिन्छ र जो सर्वे विष्णुताई प्रिय लाग्ने धर्म छ त्यो भागवतधर्म यरिन्छ
॥६८॥ यम लोकमा र यलोकमा पनि फल दिने ती धर्म देखिय, तर विष्णुताई सुखी गराउने, सर्व दुःख सुटाउने धर्म

उद्वृक्ष्य सर्वशरीरं परं वैश्वदेवमन्त्रं । रसायनं वा नाह जागृधो विनात्मनः ॥७०॥
 मार्गच्छायाविनिर्माणं क्षणमुपैत च वै तथा । ज्यजेन्वैजं चैव प्रश्रयाणां समर्पणम् ॥७१॥
 छत्रशोभावाहोर्दानं दानं कर्पूरगन्धयोः । वापीरूपतडागतानां तटे पानविमोचनम् ॥७२॥ सायान्हे
 पानकस्यापि दानमिष्टुरमस्य च । ताम्बूलदानं पापघ्नं रोगघ्नन्तु विशेषतः ॥७३॥ लवणान्वित-
 तक्रस्य दानं श्रान्ताय वै पयि । अभ्यङ्गकरणं चैव द्विजपादावनेजनम् ॥७४॥ कटुकम्बल-
 पर्यङ्कदानं गोदानमेव च । मधुयुक्तं तिलानां च दानं पापविनाशनम् ॥७५॥ सायान्हे
 दध्मं कुरु ॥६९॥ सर्वे ब्राह्मणरूपार निकाशे राराको द्विहोम् मन्त्रे हन्ताले वैशाखा मरिचे चर्षं धीरवसुधमा विष्णुले
 रमासाई मन्त्रययो ॥७०॥ बाटामा छायाको प्रवन्धं मधुं, पौशांला चलाउनु, पत्ताले हंदिदिनु, बाटामा आवरणक पर्ने
 चीज दिनु ॥७१॥ छाया-पुं पा दान मधुं, कपूर र बास्नाभाउने वस्तु दिनु, बासी-कुशाशरीरीउया वस्ते बासी पिपाउनु
 ॥७२॥ सांख्यपुं पत्ता, झरव पिपाउनु, कस्तुरी रस दिनु, पापमात्रमने अक्ष विशेष मरे रोग नाश मने गुण भयको पान
 क्ताउनु ॥७३॥ बाटामा बाकेको बटोरीसाई मसाला नूतमिलाएको मोरी पिपाउनु, मालिङ्ग, मरिदिनु, ब्राह्मणका कण
 धोरदिनु ॥७४॥ पुन्नी-काम्बले साट दिनु, बाईदान दिनु, पाप नाशका लागि मरुलेको तिल दिनु ॥७५॥ सांख्य कस्तुरी

चतुदण्डानां दानमुवाकस्य च । रसायनप्रदानं च पव्वाणवापणं तथा ॥७६॥ एते धर्मो
 विशिष्योक्ता मासेऽस्मिन्माधवप्रिये । प्रातः सूर्योदये स्नात्वा शृण्वन् द्विजकुलेरितम् ॥७७॥
 नित्यकर्माणि कृत्वेव मधुसूदनमर्चयेत् । कथां माधवमानीयां शृणुयाच्च समाहितः ॥७८॥
 तैलाम्यङ्गं वर्जयेच्च कांस्यपात्रे तु भोजनम् । निषिद्धभक्षणं चैव वृथालापं च वर्जयेत् ॥७९॥
 अलाम्बुं गृह्मजं चैव लघुनां तिलपिष्टकम् । आस्नालाम्बस्फुटं च घृतकोशतकीं तथा ॥८०॥
 उपोदकीं कलिङ्गं च शिम्बुराकं च वर्जयेत् । निष्पापैश्च कुलित्यानि ममूराणि च वर्जयेत् ॥८१॥

सांका र कांको दिनु, पिष्टकको विवाणका लागि रसायन (ताकविला पदार्थ) को दान मधुं ॥७६॥ पाप भगवान्कोमिय
 वैशाख महीनामा श्री धर्म विशेष मरे मने भनिएका छन् । विद्यान श्रयोदयमिमे न्वाहेर ब्राह्मणहरूले कहिएको कथा मधुन्
 ॥७७॥ अनि नित्यकर्महरू सकेर मधुसूदन भगवान्को पूजा मधुं र एकाग्रचित्तले वैशाख महीनाको कथा सुन् ॥७८॥
 वैशाखमि तेल नपस्नु, कान्को बाँडामा नखाउ, हनिष्यमानिपेध मरिएका लानेइरा रवेककोभक्तादत्तामिदिनु ॥७९॥
 अलाम्बु, गाजर, लघुन, तिलपिष्टा, काञ्ची, फुट, तोरिया ॥८०॥ बाईकोमया कलिङ्ग, मोहजन, लूङ्गेको साधनखान् । मम
 नहटाएका महर र मयरो पनिनखान् ॥८१॥ भन्दा, कलिङ्ग, कोदो पनित्याग गर्नु र तन्दुलीको माग, कुसुम र मूला पनि

वृन्ताकानि कलिङ्गानि कोद्रवाणि च वर्जयेत् । तन्दुलीयकशाकं च कौमुद्यं मूलकं तथा ॥८२॥
 औदुम्बरं विल्वफलं तथा श्लेष्मातकीफलम् । सर्वथा वर्जयेद्द्विद्वान् मासेऽस्मिन् माधवप्रिये ॥८३॥
 एतेष्वन्यतमं सुक्त्वा स चाण्डालो भवेद्भुवम् । तिर्यग्योनिशतं याति नात्र कार्या विचारणा ॥८४॥
 एवं मासव्रतं कुर्यात् प्रीत्यै मधुधातिनः । एवं व्रते समाप्ते तु प्रतिमा कारयेद्दिभो ॥८५॥
 मधुसूदनदेवतां सर्वस्यां च सदक्षिणाम् । स्वर्चितां विभूतैः सर्वैर्ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥८६॥
 वैशाखमितद्वा दश्यां दद्यादप्यन्नमज्जमा । सोदकुम्भं सताम्बूलं सफलं च सदक्षिणम् ॥८७॥

वैशाखमा मखान् ॥८२॥ दुग्धी बेल अनि लिखोवको फल पनि यस भगवान्को पिय वैशाख महीनामा विद्वान् (ज्ञाने)
 जनले णफदम त्यामिदिन् ॥८३॥ ॥सीमन्धे कुनै पीटा पनि कीड खाना भने त्यो अनरप चाण्डाल हुन्छ र त्यो अन्यमम्म
 फीरा-कस्त्रांश भक्षइन्छ, यस बारेमा कुनै सांन्ने विचारै काम छैन ॥८४॥ मधु दानबलार्थं मार्गं भगवान्को श्रोत्रिका लागि
 यस्ता प्रकारले वैशाख महीनाको व्रत गर्नु इ त्यमरी नियमपूर्वक व्रत सक्षिणक्षि भगवान्को प्रतिमा बनाउनु ॥८५॥ अनि
 मूल र दक्षिणाले मुक्त मएको, त्यै अलंकार आदिले आर्कले पूजा गरिएको मधुसूदन भगवान्को प्रतिमा ब्राह्मणलाई वशोतनु
 ॥८६॥ वैशाखशुक्ल द्वादशीमा बलले गरिएको चढा, लगिएको पान, पाकेको फल र प्रशस्त दक्षिणासहित पेरि दही-अन्न
 - - - - - गन्धक गाउन लाग्नु

दद्यादुपानहो छत्रं ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः । शीतलोदकदध्पन्नं सताम्बूलं सदक्षिणम् ॥८८॥
 ददामि धर्मराजाय तेन प्रीणातु वै यमः । अपसव्यात्समुच्चार्य नामगोत्रे पितृस्ततः ॥८९॥
 दद्यादप्यन्नमज्जयं पितृणां तुषितेनवे । गुरुभ्यश्च तथा दद्यात्पश्चाद्दद्याच्च विष्णवे ॥९०॥
 शीतलोदकदध्पन्नं कांस्पणाम्भुतमभम् । सदक्षिणं सताम्बूलं समक्ष्यं च फलान्वितम् ॥९१॥
 ददामि विष्णवे तुभ्यं विष्णुलोकजिगीषया । इति दत्त्वा यथाराकृत्या गां च दद्यात् कुटुम्बिने ॥९२॥ एवं मासव्रतं कुर्यात्सदा दम्भविर्वर्जितः । स सर्वैः पातकैर्हीनः कुलानुद्वृत्य वै शतम्

र उपयुक्त दक्षिणा टकायउनु ॥८८॥ धर्मराजलाई लुगो पार्नकालागि म यी मय दान गरिरहेको छ, यम दानलपमगात्र
 सुखी होइनु भन्नु । त्यसका बाद अरमव्य भएर नाम गोत्र उच्चारण गरी पितृहरूलाई ॥८९॥ विरुद्धको दुस्मिका लागि
 दिइएको यो दही-अन्न अक्षय्य होम् भनी दान दिनु । न्यवै मरी गुरुहरूलाई पनि दिनु पाँडबाट तलको वाक्पगमन्दैरिण्ड
 लाई पनि वशोतनु ॥९०॥ शीतल जल, दक्षिणा, पान-ममला र फलहरूले समिपको जोति दत्तम कर्मको बाँटामा रहेका
 दही-अन्न विष्णुनाको पाठनको इच्छाले तपाईं विष्णुलाई दिन्छु भनी यस्ता प्रकारसं दिएर आफ्नु शक्ति अनुगत बाल-
 बच्चा हुने बाहुनलाई माई पनि दान दिनु ९१-९२॥ नवै आठम्बर देखीवापन र यमपक्षले रहित भएर यस्ता प्रकारले
 जो वैशाख महीना वै व्रत गर्छे, त्यो सबै पापक अपराधहरूले रहित भएर आफ्ना मय कुलको उद्धार गरेर ॥९३॥

॥९३॥ पश्यतामेव भूतानां, भित्ता वै सूर्यमण्डलम् । गतिं विष्णोः परं धाम योगिनामपि दुर्लभम् ॥९४॥ व्याख्यात्येवं माधवीयाश्च धर्मान् विष्णोरिष्टान् व्याधपृष्ठान् समस्तात् । वृक्षः सद्यः पश्यतामेव भूमौ पपातादौ पञ्चशतीवदौज्यम् ॥९५॥ वृक्षचम्पत्कोटौ संस्थितो हि व्यालः कश्चिद्वीर्यदेही कसालः । हित्वा देहं पापयोनिं च सद्यः स वै ज्ञातौ प्राज्ञलिप्तप्रार्थी ॥९६॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाख्यरीषांवादे भागवतधर्मकथनं नाम
विशोऽध्यायः ॥ २० ॥

प्राणीरुहले हेदाहेदै ययमण्डलार्थं छिचोली यामीरुहले पनि बड़ो युक्तिरुहले पादने विष्णुको परम धाम प्राप्त गर्दछ ॥९४॥ व्याधले व्याधिका, विष्णुलाई खुवा पार्ने वैशाख महीनामा समस्त धर्महरूलाई खंडले यमी वर्णन गरिरहेकै बेलामा त्यसै क्षण पनि हाम्रो मरणो, माघने रदको भरको हस्त भूरेला घटपात्रम टुण्यो ॥९५॥ टाढकोमा कहिलेछि बसेका कुनै एकदम लामो दल्लाभो गर्पे त्यम रुखबाट निस्केर, पाप योनिमा जन्मेको गर्भलाई तुरुन्तै त्यागेर, त्यो नम्र बै हाल ब्रह्मर क्षणिका साधु रहंदो मयो ॥९६॥

श्रीस्कन्दपुराणको वैशाखमाहात्म्यको नारद र अम्बरीषको संवाद्धमा भागवत धर्म कथन नामको बीसौ अध्याय सकियो ॥२०॥

✽

अथैकविंशोऽध्यायः

श्रुतदेव उवाच । तनमु विस्मितो मृत्वा शङ्को व्याधममनितः । को भवानिति त प्राह दुरीषो व कुनस्त्र ॥१॥ केन वा कर्मणा नासाद्दुर्योनिरशुभावहा । अकस्मात् कथं मुक्ति रेतदाक्षव विस्तरात् ॥२॥ शङ्खेनैवं तदा पृष्ठो दण्डवत्पतितां भुवि । प्रथयावतता मृत्वा प्राङ्गल्लिङ्गमवधीत ॥३॥ अहं पुरा द्विजः कश्चिन्ममो बहुभाषणः । स्वयं यौवनमस्पन्नां विधामदमुवाचिः ॥४॥ धनाद्धा बहुपुत्राभ्यः तदाहङ्कारद्वितः । कुम्भीदस्य मुनेः पुत्रो नाम्ना रोचन इत्यहम् ॥५॥ आमनं शमनं निद्रा व्यक्रायाऽऽपरिविधाः । त्वेकस्यापि कुम्भीदं वा

श्रुतदेवले भने-त्यमका बह व्याधका साथै रहेका अमले चकित भएर 'पिमी को हो ? कसरी निद्रो पो दछा भयो?' भनी उम्ललाई सोधे ॥१॥ यो बल्ल्याणकारी खगब योनिमा जन्म कुन कर्मले पायो ? केरि अकस्मात् कमरो निद्रो मुक्ति मयो ? यो सब कुरो विस्तारपूर्वक भना ॥२॥ तब झलले यन्त्राक्रियामले मोचिएरुं वमले धूर्दना सोरो सै वमारिष्टर अर्थात् दण्डवत् गरि विनयले अति नम्र भएर यो कुरी मन्त्र थाल्यो ॥३॥ पूर्वजन्ममा म प्रयागमा रूप र यौवनलेखको विद्या र धमण्डले कुलेका ज्यादा बाल्ने कुनै बाह्यन थिए ॥४॥ त्यस बेला म वनले मंगरु, धेरै छेरा-छेरी भएरको, सर्व धमण्डले घर रहने, रोचन वाङ्मो कुम्भीद हुनिको छोरो थिए ॥५॥ त्यम बेला भन्नु, निद्राउनु, खराब काम गर्नु,

व्यापारास्तु मयाऽभवत् ॥६॥ तानि मात्राणि कर्माणि लोकनिन्दाविशङ्कितः । मदम्भश्च सदा
 कुर्वे न श्रद्धा मे कदाचन ॥७॥ दुर्बुद्धेर्मम दुष्टस्य कियान्कालो गतोऽभवत् । तदा वैशाख-
 मासेऽस्मिन्मन्तो नाम वै द्विजः ॥८॥ श्रावणमास तन्मापधर्मात् भागवतप्रियात् । तत्क्षेत्रवासिनां
 पुण्यकर्मणां च द्विजमन्ताम् ॥९॥ नारीनराः क्षत्रियाश्च वैश्याः शूद्राः सहस्रशः । प्रातः
 स्नात्वा समम्पुण्यं मधुसूदनमव्ययम् ॥१०॥ कथां शृण्वन्ति मत्ततं जयन्तेन ममीरिताम् ।
 शुचिभूता मौनधरा बाहुदेवकथारताः ॥११॥ वैशाखधर्मानरता दम्भालस्यविजिताः । तां सभां
 ज्ञाता खेन्तु, मरु गन्तु, व्याजना रुपियां लगानी लाउनु नै मेरविषा वा कामायि ॥६॥ लोकनिन्द्याचो कुनै खवालनराण्ये
 भण्को म मयै धमण्यले चुर भण्ण दिनें धर्म मायै मयै कहिल्ये पनि मलाई अमल काममा अद्द लार्दनधियो ॥७॥
 खाला बुद्धि भण्को दुष्ट मतो यमै किमिमले कैवन काल चित्तो । तब चल्ते वैशाख महानामा जयन्त नामका कुनै
 आयचले ॥८॥ अग्राज्जा त्रिय ती वैशाखमा धर्मरुक् मुनाउंथे । त्यम ठाउँमा रहने, पूषकम मयै श्रावणहत्तका नर
 भारीहक इज्यां क्षत्रिय वैश्य र शूद्रहक प्रातः स्नान गरेर अविनाशी मधुपदन मगवान्को पूजा गरे ॥९-१०॥ शुद्ध एवित्र
 भण्ण, चुरबाप रहेर, आठम्बर र आलस्य त्यागेर, वैशाखका धर्ममा खालेर, बाहुदेवको कथा सुन्नमा तनमन दिएर
 जयन्तले खुर गात्रोम भनिण्को कथा इमेका सुन्दरे । त्यहाँका वणन सुनेर हेनें मरुमकले य पनि त्यम मयामा

च प्रविष्टोऽहं कौतुकाच्च दिदक्षया ॥१२॥ सोष्णोपेण मया मूर्ध्ना नमस्करोऽपि नो कृतः ।
 ताम्बूलं चन्दनं देहे कचुकं च मया पृथक् ॥१३॥ कथां विशेषयाञ्चके लोकवार्ताभिरञ्जया ।
 सर्वेषां चित्तावलम्ब्यममृष्टै लोकवार्ताया ॥१४॥ क्वचिद्वासः प्रपार्याहं क्वचिन्निन्दन्क्वचिदसू ।
 एवं कालो मया नीतः कथा यावत्समाप्यते ॥१५॥ पश्चात्तेनैव दोषेण सद्योऽप्यायुर्विणष्टधीः ।
 सन्निपातेन पञ्चवं प्राप्तोऽहं च परे दिने ॥१६॥ तससीसजलैः पूर्णं निरयं च हलाहलम् ।
 प्राप्य भुक्त्वा यातनां च मन्वन्तानि चतुर्दश ॥१७॥ मुक्तोऽय्य च तन्नेषु तथा चतुरशीतिभिः ।
 रमे ॥११-१२॥ एगरी भविक्को मैले त्वाहां पमेर शिरले नमस्कार पनि गरिनें । य पान बगरहरेको थिए चन्दन
 सिझारिएको थिए र धरहरमा मैले पायाहक पनि हटेको थिए ॥१३॥ त्यस सभामा पस्नेतिचिके मत्राकियाङ्कारहकले कमा-
 लाई खललाइदिए । मत्राकिया हुगले सबै थोताहकको चिया हुकनवल मयो ॥१४॥ म कहिले सुभा कैनाउंथे, कहिले
 निन्दा मयै र कहिले हान्ने मयै । कथा नमकिपुञ्जले मैले यमै परी समय चित्तार्थ ॥१५॥ पछि त्यसै बापका दोषले
 हुकन्ते बुद्धि नाशिएर अज्यापु भण्को म अर्को दिन मञ्जिपातले मरे ॥१६॥ मरेपछि सोय पस्तेको जलले भरिएकोहलाहल
 नरकमा पुगेर त्यहाँ बीच मनुको अन्त नभण्णम्म नारकीय पातना मलेर ॥१७॥ क्षुष्टेपछि पनि चौरा

कमद्योनिषु जातोऽभिदानां च वटह्रमे ॥१८॥ दशयोजनविस्तीर्णे शतयोजनमुव्रते । वसतोऽति-
 ताममः क्रूरः ससयोजनकोट्ये ॥१९॥ भूत्वा वमामि विप्रपे कर्मणा बाधितः पुनः । अयुतं च
 ममायता निराहारस्य काट्ये ॥२०॥ देशतत्र मुक्ताभोजममीरितकवामृतम् । श्रुत्वा च
 चक्षुरलुब्धैः सद्यो घस्ताशुभे मुने ॥२१॥ व्यालयोनि विमुज्योऽहं दिव्यरूपधरः पुमान् ।
 प्राञ्जलिः प्रणतो भूत्वा पादोस्ते शरणं गतः ॥२२॥ करिभञ्जन्मनि त्वं बन्धुर्न जाने मुनिमत्तम् ।
 न मयोपकृतं क्वापि साधुबन्धः कृतः सताम् ॥२३॥ साधूनां ममचित्तानां मदा भूतदयावताम् ।

क्रमेण जन्मेदे आणखे म न्यनिमेर दश योजन फैलिणको, सय योजन अन्नां मय चको कलमा मात योजनको टांडकामा
 अत्यन्त नाम्नी क्रूर मय मे ॥१८-१९॥ हे मक्षर्णि ! पहिलेका पाव कपले बांविण्ण मयेको छु । १म टांडकामा मोकमांडे
 टडिण्ण बसेका मेरो दश हजार मयं विने ॥२०॥ देवमयोगले तपाईंका सुनकमलवाट कहिणको अमृतरूप कवा आंलावाता
 मुनर (संपको देखने र सुन्ने शक्ति आंखिमा रहन्छ) तुरुन्ने पाव नाधिणको ॥ २१ ॥ म हे मुनि ! मययोगिनाईं त्यागेर
 दिव्य रूपधारी पुन्य भगणको छंदो हात जोडी नम्र मणर तपाईंका दुने पाउको श्रममा गहेको छु ॥२२॥ हे मुनिभट्ट ! कुन
 तन्ममा तपाईं मेरो बन्धु हुनुहुन्थ्यो, त्यो म जान्न मकिदनें, न मैले कही उपकार मै गरेको छु, फेरि कमरी मज्जनको
 कृपापात्र भयो ॥२३॥ मयै प्राणी बाटमा दया गर्ने समान निच भएका साधुहरुको स्वभाव नै पणोकार गर्ने हुन्छ, यिनी

परोपकारप्रकृतिर्न चैवामन्यथा मतिः ॥२४॥ मामद्यानुगृह्णान् त्वं यथा धर्मे मतिर्भवेत् । यथा च
 सुगार्निभूयाद्यथा विष्णो रतिर्भवेत् ॥२५॥ न भूयाद्विस्मृतिः क्वापि विष्णोर्देवस्य चक्रिणः ।
 महतो साधुवृत्तानां सङ्गतिश्च सदा भवेत् ॥२६॥ नामर्षः क्वापि मे भूपाज्ञाहङ्कारो मदोऽपि वा ।
 दारिद्र्यमेव ये भूयान्मदान्धानां यदन्नम् ॥२७॥ इति तं बहुधा स्तुत्वा प्रणम्य च पुनः पुनः ।
 प्राञ्जलिः प्रणतस्तस्यो तूष्णीमेव तदप्रतः ॥२८॥ ततो दोर्ष्या समुयाप्य शङ्क्रेमपरिप्लुतः । पस्पर्श
 पाणिना चाङ्गं जातो येन हताहम् ॥२९॥ चक्रेमोऽनुग्रहं तरिमन् दिव्यरूपधरे द्विजे । प्राद तं कृपया

साधुहरुको बुद्धि विपरीत कहिल्यै हुँदैन ॥२४॥ तपाईं मलाई यस्तो कृपा गर्नुहुन्छ कि जे गर्दा धर्ममा बुद्धिहोस्, जे गर्दा
 असल गतिहास्, जे गर्दा विष्णु भगवान्मा प्रेमहोस् ॥२५॥ सुदृढन चक्रधारी भगवान् विष्णुको विष्णु कहिल्यै नहोस्, साधु
 बुद्धिवाला दृशाहरुको संगति भएहोस् ॥२६॥ मलाई कहिल्यै पनि ईर्ष्या गर्ने बुद्धि नजाआस् र अहंकार र बण्णद गर्ने बुद्धि
 पनि मेरो कहिल्यै नहोस् । भगणले अन्धा हुनेहरु हो लागि आंजन बस्नो दगिना नै मयै मलाई मरहोस् ॥२७॥ यस्ता
 प्रकृतले उन्लाई अनेक प्रकारसंग स्तुति गरेर बारम्बार प्रणाम गरेर धनो भक्षणसंग हात जोडी ती मुनिका अगाडि रहो
 ॥२८॥ तब प्रपते बिदल भएका छेलेले हुई बाह्रले उभलाई उठाएर, आफ्ना हातले उपको अगि तस्मुन्याए, पुन रगडले
 उ मारा पाव नाधिणको मयो ॥२९॥ तब त्यो दिव्य रूप धारण गरेको ब्राह्मणमा ती हजिले कृपा गरे र अत्यन्त दयालु

विद्यो भविष्यन्तमजस ॥३०॥ द्विज त्वं माममाहात्म्यश्रवणाच्च द्वेरेरपि । माहस्त्वश्रवणात्मनो
ध्वस्तनयसिलालुभः ॥३१॥ अतिबाहिकलोकांश्च क्रमाद् गत्वा पुनर्भुवि । दशीर्णविषये पुण्ये
भविता त्वं द्विजोत्तमः ॥३२॥ वेदशर्येति विख्यातः सर्वविद्याविशारदः तत्र ते भविता जाति-
स्मृतिरात्यन्तिकी शुभा ॥३३॥ तथा स्मृतानुबन्धस्त्वं त्यक्तमर्वेणः शुभः । करोषि सकलान्
धर्मान् वैशाखोक्तान् हरिप्रिया ॥३४॥ निर्द्वन्द्वो निःस्पृहोऽमङ्गो गुरुभक्तो जितेन्द्रियः । सदा
विष्णुकथालापो भविता तत्र जन्मनि ॥३५॥ तेन मिद्धिमवाप्याऽथ विध्वस्तासिलबन्धनः ।

मरका छँदा त्वचे बेला उमलाई उमको भावी (पछि हुने) बृषान्त मने ॥ ३० ॥ हे ब्राह्मण । वैशाख महीनाको महात्म्य
सुभाते र हरिको भविता सुभाते पनि अहिले ममस्त पाप नाशिएका भयी भर्षात् मन पावबाट मुक्त भयी ॥ ३१ ॥ अत्र
तिमी अतिबाहिक लोकहरूमा क्रमैले गएर केरि पृथ्वीमा पुण्यपुरी दशीर्ण देखमा उचम ब्राह्मण गएर जन्मनेछौ ॥३२॥ त्यस
जन्ममा तिमी सबै विद्यामा विद्वान् वेदधर्मा मने नामले प्रसिद्ध हुनेछौ, त्यस जन्ममा पनि तिमी रहितको कल्याणकारी
जातिभूति हुनेछौ ॥३३॥ त्यसरी पूर्वभूति भएका तिमिले मौलिक सुखदाई सबै इच्छाहरूलाई छाडेर हरिका प्रिय वैशाखमा
भर्षात् सवस धर्म गर्नेछौ ॥३४॥ त्यस जन्ममा निमी निर्द्वन्द्व सुख-दुःखको रूपाल नराख्ने, आनामा, संग्रह त्यागी
गुरुभक्त, जितेन्द्रिय भएर सर्वै विष्णु भगवान्को कथा वार्तामा तल्लीन हुनेछौ ॥३५॥ भनि त्यस पुण्यले सकल मांसारिक

प्रपन्नाप परमं धाम योगरहि दुखदम् ॥३६॥ मा भैषीः पुत्र भद्रं ते भविता भक्तभादतः ।
हस्त्याद्वयात्तथा कोषाद्द्वेषात्कामदवापि वा ॥ ३७ ॥ स्नेहाद्वा मरुदुच्चार्य विष्णोर्नामाधहारि
च । पापेष्टा अपि गच्छन्ति विष्णोर्धाम निरामयम् ॥ ३८ ॥ किमुत श्रद्धया युक्त जितकोषा
जितेन्द्रियाः । दयावन्तः कथां श्रुत्वा गच्छन्तीति द्विजोत्तम ॥ ३९ ॥ केचित्केवलया भक्त्या
कथालापेकतत्पराः । सर्वधर्माज्झिता वाऽपि यान्ति विष्णोः परं पदम् ॥४०॥ द्वेषादिपूणभक्त्या
वा केचिद्विष्णुमुपामते । तेऽपि यान्ति परं धाम पुननेवास्तुहारिणी ॥४१॥ महोद्भूः सङ्गो नित्यं
वन्दन मयाप भगव । तिमि मद्धि मात गरा पापीहरूले पनि बडा सुखिलले पाउने भगवान्को परमधाम पाउनेछौ ॥३६॥
हे बाबू । नहराउ । मेरा कुलले तिम्रो कन्या हुनेछ । हम्मीले, हारले, ब्राह्मणे, हारले भएर पाउनेछौ ॥३७॥ स्नेहले पनि
पाप नाश गर्ने हरिको नाम एकैमष्ट उच्चारण गर्दा पापीहरू पनि भएरहित विष्णुको धाममा जान्छन् भने ॥३८॥ हे दिल-
भेष्ट । भद्राने पुक्त भएका कौन जिनका, इन्द्रिय जितेका दयालुहरू भगवान्को कथा मने भगवान्को परमधाम जान्छन्
मन्मा के आचरण छ ॥३९॥ यदि हारी कल भक्तिले मात्रै पनि भगवान्को कथा भूमा छट्टी रहेको छ भने त्यस्ताले
अरु हुन सय गहरा भए पनि विष्णुको परमधाम पाउनेछन् ॥ ४० ॥ यदि कसैले द्वेषले, रिपुले भक्तिभक्तिले भर्षात्
'पनेव् दलाई' भएर दयावान् नै भए पनि विष्णुको उपामना मङ्गु पाओ भर्षात् रहन्छन् भने ती पनि आनन्द हर्न गस्ति-
पक्षी भूनाले छँ—भगवान्को परम धाम पाउनेछन् । ४१ ॥ महाभाहकका भएर गर्नु, सबै भगवान्को भवन गर्नु ।

वाग्विसर्गस्तदाश्रयः । मुमुक्षुणां च कर्तव्यः स विधिः श्रुतिबोधितः ॥ ४२ ॥ स वाग्विसर्गो
जननाधिविज्ञो यस्मिन्प्रतिश्लोकमवद्वत्यपि । नामान्यनन्त्यस्य यशोऽङ्कितानि यत् शृण्वन्ति
गायन्ति शृङ्खन्ति साधवः ॥ ४३ ॥ यः कष्टमेवां न च कांक्षते विभुर्न वा धनं मयि न रूपयौवने ।
स्मृतः सकृद्यच्छति धाम आस्त्रं तं वा दयालुं शरणं ब्रजेव ॥ ४४ ॥ तमेव शरणं याहि नारा-
यणमनामयम् । भक्तवत्सलमव्ययं चेतोगम्यं दयानिधिम् ॥ ४५ ॥ कुरु सर्वानिमान् धर्मांश्च
वैशाखोक्तान्महाभते । तेन तुष्टो जगन्नायः शर्म ते च विधास्यते ॥ ४६ ॥ इत्युक्त्वा विरामाय
भगवान्कं श्रवणा रतनु मुक्ति चाहन्तस्ते क्लेश्य हो, सो सब रिधि बेदले कहिले करि को हो ॥ ४२ ॥ गये नै मनुष्यहक को
पाप नाश गर्ने वाग्विसर्ग कहिन्छ, जपपा प्रतिश्लोकमा अवाधरले जर्वांश्च विच्छिन्न प्रकारले अनन्त मगवान्को नाथ र
कीर्ति वर्णन गरिणको हुन्छ र जसलाई माधु सञ्जनहक सुन्दर, गान्धरु र मनन गरिहून् ॥ ४३ ॥ तन भगवान् कष्टले मयिने
सेवा चाहनुहुन्छ, न धनं यत्न, न व रूप यौवन नै चाहनुहुन्छ । जसलाई एकैछ पनि संशयो भने मनुष्य दिव्य धाममा
जान्छ, यिने दयालुका श्रवणा हामी जाबौ ॥ ४४ ॥ भक्तलाई प्यायो गर्ने श्रीरक्ष रूपमा नदेखिने, प्यानले माय जानिने
दयाका खानि यिने अतिनाम्ना नारायणको श्रवणा परा ॥ ४५ ॥ हे महाभति वैशाख महीनामा गर्ने कहिएका यिने सब धर्म
हक म । यिने पनले सुखी हुनुभएका जमपाय गिरी कल्याण गर्नेछ्न् ॥ ४६ ॥ यति भनेर ती बुध लागेपछि व्याख्यालाई

व्याधं दृष्ट्वा मुविस्मितः । स दिव्यः पुरुषः ग्राह पुनस्तं मुनिपुङ्गवम् ॥ ४७ ॥ दिव्यपुरुष उवाच -
धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि त्वया राज्ञ दयालुना । दिष्ट्वा गता मे दुर्योनिर्यामि चैव परां गतिम्
॥ ४८ ॥ इति तं च परिक्रम्य ह्यनुज्ञातो दिवं ययौ । ततः मायममृताज्जङ्घो व्याघ्रेन तोषितः
॥ ४९ ॥ सन्ध्यां माफन्तनीं कृत्वा रात्रिशेषं निनाय च । नानाग्यानिश्च भूपानां देवानां च
महात्मनाम् ॥ ५० ॥ लीलाभिरवताराणां दृष्ट्वाष्टीभिरेव च । ब्राह्मे सुहृते चोत्थाय पादौ प्रक्षाल्य
वाग्यतः ॥ ५१ ॥ प्यायश्च तारकं ब्रह्म कृत्वा रौचादिमत्क्रियाश्च । वैशाखे मेमगे सूर्ये स्नात्वा

देखेर चर्कित भएको त्यस दिव्य पुरुषले ती मुनिलाई फेरि भने ॥ ४७ ॥ दिव्य पुरुषले भने—हे ब्रह्म मुनि ! म कस्य लु,
दयालु तथाईले अनुगृहीत (कृपा गरिणको) छु; मायले मेरो यो शराव योनिको जन्म हुन्थ्यो, अह म अष्ट
गतिमा जान्छु ॥ ४८ ॥ भनी मुनिलाई परिक्रमा गरेर, मुनिले 'ती यो' भन्ने आधा पादएको उ स्वयं गया । तब हे राजन् ।
यतिकैमा साँझ बन्थ्यो, अनि व्याघ्रले आफ्ना सेवा सुधु पाले सुखी पारिणका घाँसेले ॥ ४९ ॥ मायकाछको मध्याह्न परेर
राजाहकको, देवताहक; महात्माहकको अनेक क्रियामका वर्णनले, अनि भगवान्का अवतारहकको लीलाका वर्णनहकले र
आफैले देखेका भगवान्का भक्तहरूको जमपायको वर्णनले बाँकी रात बिताएर, भन्ने ब्राह्म सुहृत्मा ठडेर, गोदा भोयर यौन
धारण गरी ॥ ५०-५१ ॥ तारक ब्रह्मको प्यान गरे अनि श्रीचाहिं सकिपा पनि गरेर, सूर्य मेघ रागिमा गएको वैशाख

प्राक् च भगोदयात् ॥५२॥ कृत्वा सन्ध्यादिकं कर्म तथा सन्तर्प्य चाखिलार । व्याधमाह्वय
 हृष्टात्मा मूर्ध्नि प्रोक्ष्य निरीक्ष्य च ॥ ५३ ॥ रामेति द्वयस्तरं नाम ददौ वेदाधिकं शुभम् ।
 विष्णोरेकैकनामानि सर्ववेदाधिकं मतम् ॥५४॥ तैम्पश्चानन्तनाम्भ्योऽधिकं नाम्नां सहस्रकम् ।
 तादृङ्नामसहस्रेण रामनामसमं मतम् ॥ ५५ ॥ तस्माद्रामेति तन्नाम जप व्याध निरन्तरम् ।
 धमनितान्कुत व्याध यावदाभरणान्तिकम् ॥५६॥ ततस्ते भविता जन्म बल्मीकस्य श्लेषः कुले ।
 बाल्मीकिरिति नाम्ना वै भूमी रुपातिमवाप्स्यसि ॥५७॥ इति व्याधं ममादिश्य प्रतस्ये दक्षिणां
 महीनामा क्षयोदयभन्दा पहिल्ये न्वाहेरा ॥५८॥ सन्ध्या आदि कर्म गरेर, समस्त विरहकलाई तपेज दिपर, प्रमथिच भयका
 उनले भवापालाई बोलार उपको छिरमा जल सेधेर, उसलाई हेरेर ॥५९॥ वेदभन्दा पनि अधिक कन्यात्मकारी 'राम'
 भन्ने यो दुर अक्षरको नाम उसलाई बन् दिपर । किष्कुका एक-एक नाम सबै वेदभन्दा पनि जयादा उचम मानिन्छन् ५४
 ती अनन्त नामहरूभन्दा पनि किष्कुको सहस्र नाम अधिक भेटु छ । त्यस्ता हजार नामले हुल्म थिँदै 'राम' भन्ने नाम
 कहिलेको छ ॥५५॥ हे व्याधा । त्यसकाम 'राम' भन्ने त्यो दुर अक्षरको नाम नै निरन्तर जप । हे व्याधा । यी धर्म-
 हरुलाई नपढ्नेले गरिरह ॥५६॥ त्यो मधो भने बस्को श्लेषको कुठमा तिमी जन्म हुनेछ र 'बाल्मीकि' भन्ने यो नामले
 पृथिवीमा प्रविष्टि पाउनेछौ ॥५७॥ भवापालाई यस्तो उपदेश दिएर शुनि दक्षिण दिशतिर जान बस्नान गरे । भवापाले

दिशम् । व्याधोऽपि तं परिक्रम्य प्रणम्य च पुनः पुनः ॥५८॥ किञ्चिद्दुरागतो भूत्वा स हृद-
 निरहातुरः । यावद्दृष्टिपथं तावत् पश्यंस्तस्य गतिं पुनः ॥५९॥ पुनर्निवृत्तस्तं ज्ञातुं तमेव हृदि
 चिन्तयन् । स्थलं निर्माय तन्मार्गं प्रयां कृत्वा सुनिर्मलाय ॥६०॥ अतियोग्यानिमार्धमार्धमैशा-
 स्तोत्तमभकार ह । वन्येः कपित्थपनसेर्जम्बुचूतादिभिः फले ॥६१॥ मार्गगानां श्रमार्तानामाहारं
 पर्यकल्पयत् । उपानद्भिश्चन्दनेश्च तत्रैश्च व्यजनैरपि ॥ ६२ ॥ बालुकास्तरणोपेतच्छायाभिश्च
 स्वचित् स्वचित् । आजहार च पाथ्यानां श्रमं स्वदोद्भवं तथा ॥६३॥ प्राप्तः स्नात्वा दिवारान्
 पनि ती शुनिलाई गरिकमा गरेर, बार-बार होगेर ॥५८॥ कपे परगम्य पछि क्षामो र विरहले अशकुल गर कन 'राम' र
 देखिपु-जेमम्म ही शुनि गएको हेरिरेको ॥५९॥ अनि कहिलेर उभैमा चिन दिपर हृदयमा उनैलाई रहिदै त्यन वनमा
 भन्ने यलो बनाएर, त्यस यलोको बाटोमा गति निर्मल जल भणको पीयाला राखेला ॥६०॥ वैशालमा भन्ने बनाएरको अनि
 पोम्पे ई धर्महरुलाई गर्दौ मधो । कैच, कटहर, आम्रजु, अपि आदि जंगली फलहरूको ॥ ६१ ॥ चक्रान्ते पवित्र भणका
 बटुवालाई मोजन करायो र उसले कति बटुवालाई जुता पहिराइदिएर, कनिलाई चन्दन लोहदिएर, कनिलाई छाता
 ओटादिएर कहिलाई रक्षा हाँकिदिएर ॥६२॥ कहीं-कहीं बालुवा चिल्लको छायापुक ठाउँ बनाइदिएर, कनिलाई पानीमा
 पुछिदिएर बटुवाहरूको अकार भेटिदियो ॥६३॥ र तीउँ प्राप्तःस्नान गरेर 'राम' यो दुर अक्षरको नाउँ रक्षे रवो व्याधा-

जगद्रमिति द्वयक्षरम् । व्याधजन्म निनायासौ वलीकस्य सुतोऽभवत् ॥६४॥ कृणुर्नाम मुनिः
 करिवत्तस्मिन्नेव सरोवरे । ततो वै दुरन्तरं तेपे अज्ञाहारविवर्जितः ॥६५॥ वल्मीकमभवद्देहे
 तस्य कालेन भूयमा । वल्मीक इति तं प्राहुरतो वै मुनिपुङ्गवम् ॥६६॥ पश्चात्तपोविरामान्ते कृणौ
 स्मृतिपथं गते । वयो विस्तरतो राजन् स्खलितं चेन्मित्रं मुनेः ॥६७॥ जग्राह चोरगो काचित् तस्यां
 जज्ञे वनेचरः । वाल्मीकिरिति विख्यातो भुवनेषु महायशाः ॥६८॥ यो वै रामकथां दिव्यां
 स्वेः प्रबन्धमनाहरेः । लाके प्रख्यापयामास कर्मबन्धनिकृन्तनीम् ॥६९॥ श्रुतदेव उवाच । यत्न

जन्म विनाएर पठि उ वल्मीक ऋषिको छात्रो भयो ॥६४॥ त्वमैतलाउको विनारमानै कोडी 'कृणु' नामका हुनि स्वस
 वेला खान-पान छोडेर कठोर तपस्या गरेर रहेका थिए ॥६५॥ भैर कालदेखि ममाधिसा रहेकाले उनको शरीरमा
 धमिराले गोलो उठिएको थियो । यसै कारणले ता हुनिश्रेष्ठमाई 'वल्मीक' भन्दथे ॥६६॥ पछि तपस्याबाट
 विराम लिएपछि, 'कृणु' भन्ने नाम पान कर्म-कर्मले मात्र गन्ने नैमकेपछि अर्थात् 'कृणु' भन्ने नाम हराइमके-
 पछि हे राजन् । हुनिका उमेर र इन्द्रियहरू पनि विस्तार-विस्तार ग्राथिल भैपकेपछि अर्थात् बुढेसकालमा ॥६७॥ 'उरगो'
 नामको कुनै जंगली सुपति उनीभित फयो र त्यसमा ती हुनिले यीटा भिल्ल जातिको छोरो ग्रन्थाए, जुन भिल्ल पछिपएर
 विश्वमरमा हुलो यशस्वी 'वाल्मीकि' भन्ने नामले विख्यात भयो ॥६८॥ जुन वाल्मीकिले आफ्ना मनोहर प्रबन्धहरूद्वारा

वैशाखाभाहात्म्यं भूय लब्धपि भूरिदम् । व्याधोऽप्युपानहौ दत्वा ऋपेत्वं प्राप दुलभम् ॥७०॥
 य हृदं परमारूपानं पापघ्नं शोमहर्षणम् । मृणुयान्द्वावपेक्षापि न भूयः जन्मगो भवेत् ॥७१॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखाभाहात्म्ये नारदाम्बरीषमवादे व्याधोपाख्यानं

वाल्मीकेजन्मकथनं नामैकविंशोऽध्यायः ॥२१॥

दिव्य 'राम-कथा' लेखे र कर्मको हन्वन्तलाई कार्त्तले त्यो कथा संगारमा प्रख्यात गरिद ॥६९॥ श्रुतदेवले भने-हेराजन् !
 तान् मएर पनि भैरै फल दिने वैशाखको माहात्म्य हेर । जुवा दान दिएर जसको प्रचारले व्यापारले पनि बडा भुरिफलले
 पाइने 'ऋषि-वद' बापे ॥७०॥ जो मनुष्य रोमाञ्चकारी, पाप मखाय गर्ने यो अर्बु इतिहास सुन्ठ अपरा सुनाउँछ
 केसि उसले संगारमा बन्मनुषदेन ॥७१॥

श्री स्कन्दपुराण वैशाख माहात्म्यको नारद र अम्बरीष संवादे व्याधोपाख्यानम्, वाल्मीकिको जन्म कथन नामको
 एकविंशोऽध्याय सप्तमो ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशोऽध्यायः

मैथिल उवाच—का ह्यस्मिंस्तिथयः पुण्या मासे वैशाखमंत्रके । कानि दानानि रास्तानि तासु तासु विरोधतः ॥१॥ कैः प्रख्याताश्च वै लोके एतदानश्च विस्तरात् । श्रुतदेव उवाच—त्रिरात्र तिथतः पुण्या वैशाखे मेघने रवौ ॥२॥ एकैकस्यां कृतं पुण्यं कोटिकाटियुगं भवेत् । मर्यादानेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत्फलम् ॥३॥ तत्फलं समवाप्नोति लोकैकस्यां जलात्प्लुतः । स्नानं दानं तपोहोमो देवतार्चनमक्रियाः ॥४॥ कथायाः श्रवणं चैव मयोः मुक्तिं विधायकम् । रोगाद्युपहतो यस्तु दारिद्र्येणापि पीडितः ॥५॥ श्रुत्वा कथामिमां पुण्यां कृतकृत्यो भवेन्नरः । अस्तात्वा

मैथिल राजाले मन्त्रमयो—यम् वैशाख नामको महीनामा कुन-कुन तिथि पवित्र छन् ? ती-थी तिथिमा विशेष गरेर कुन-कुन दान निशिद्ध छन् ? ॥१॥ मंमरमा कन-कमधारा ती तिथि प्रख्यात भए ? हे भद्र ! विस्तारपूर्वक यो कहि सकियाम् । अतदेवले मन्त्रमयो—मेघमा रव्य भएको वैशाख महीनामा शुक्ल पक्ष र कृष्ण पक्षका गरी शीर्ष तिथिहरू पवित्र छन् ॥२॥ एक-एकमा अर्थात् प्रत्येक तिथिमा गरिएको पुण्य कोटि-कोटि बढ्दा मुक्ति दिने हुन्छ । मारा श्रीर दान गर्दा जो पुण्य हुन्छ, मात्रा शीर्षमा बाँदा जो फल मिल्छ ॥३॥ त्यो फल वैशाखका एक-एक तिथिमा पानीमा हुनुभन्ने मान्नेले मिल्दछ । वैशाखमा गरिका स्नान, दान, उपस्या, होम, बौताको पूजा, गीशाखा राख्नु आदि अमल काम ॥४॥ वैशाख माहान्म्यको सुनाइ यी सबै काम हुन्ने मुक्ति दिनेवाला हुन्छन् ; जो रामले दुःखी छ वा जो दारिद्र्यले पीडित छ

चाप्यदत्ता च येन नीता इमाः शुभाः ॥६॥ स गोधनश्च कृतघनश्च पितृघ्नश्चात्महा स्मृतः । जलाशयाश्च स्वाधीनाः स्वाधीनं च कलेश्वरम् ॥७॥ माधवो मनमा सेव्यः सकलेश्व गुणैस्तथा । माधवश्च दशवन्तः को न सेवेत माधवम् ॥८॥ दक्षिणेश्व धनाब्जेश्व पद्मभिरचापकैस्तथा । षण्णेश्व विधवाभिरच नारीभिरच नरेस्तथा ॥९॥ कुमारयुववृद्धेश्व रोगार्तेरपि मृमिप । अतीव सुखमाप्नोति हि धर्मो वैशाखगोचरः ॥१०॥ माममनमनुभाष्य धर्मान् कुरु शुभानिमान् । यो हि यत्नं न कुरुते तस्मान्कोऽन्यपरः पणुः ॥११॥ योऽतीवमुनर्मान् धर्मान् कुरोति नराधमः । तस्यैव

॥५॥ त्यो जन वैशाख महीनाको यो पृष्णशरीरका मुनेर कृतार्थ हुन्छ । त्वाह अथवा कसै दान नगरीरुन जपले यो शुभ निधिहरू भिन्तुछ ॥६॥ न्यम्ना अर्धमीनाई गार्ह माने, कुन-थी, पितृ-हत्या गर्ने र आन्महत्या गर्ने भनिन्छ जलाशयहरू पनि त्यतन्त्र छन्, आपन् सुरीर पनि त्यतन्त्र छ ॥७॥ आन्यमकारण वैशाख महीना तन-मन-धनले र वैशाखमा मनवातएवा मकल रुमेहरूले सेवा गरिनुपर्छ । मायुहरू, दयालुहरू र अरु पनि को वैशाखमाई सेवाइन । (८) दक्षिणेश्व, धनाब्जहरूले, लैपद्महरूले, अम्बाहरूले, ननु भएहरू, विधाहरूले, नारीहरूले नरहरूले ॥९॥ कुमार, युवा, वृद्धहरूले, रोगहरूले पनि हे राखन् । वैशाखमा गर्ने बताएएको धर्म-मुलपूर्वक गर्ने सकिने छ ॥१०॥ यो महाना भाउनामाध प । कन्याकारी धर्महरू गर्नुहोस् । जो यन्मपूर्वक यस्ता मजिला धर्म गर्दैन् न्योमन्दा अस्तेषा को होला ॥११॥ जो अथम मनुष्य यो अतिमजिला

शाश्वता लोका नरका नात्र संशयः ॥१२॥ अथातः मध्वक्षयमि तस्मिन्मासे नृपोत्तम । तां
तिथि सर्वपापघ्नीं दध्मः मारामवाद्दृष्टाम् ॥१३॥ चैत्रे मामि महापुण्ये मेघमंथ्ये दिवाकरे ।
पापघ्नी पितृदेवत्या यज्ञकोटिकलप्रदा ॥१४॥ अत्रैव श्रूयते पुण्या पितृगाथां पुरातनी । नरके
पितृनुद्दिश्य सावर्णौ शामिति क्षितिम् ॥१५॥ त्रिशत्कलियुगस्यान्ते मर्वधर्मविवर्जिते । आनते
तु द्विजः करिचद्रमवर्ण इति श्रुतः ॥१६॥ दृष्ट्वा कलियुगे घोरे जनान्पापरतान्मुनिः । तस्यैव
प्रथमे पादे वर्णधर्मविवर्जिते ॥१७॥ स कदाचित्सत्रयागं मुनीनां तु महात्मनाम् । अगमत्पुष्करे
धर्मं यदेन उमका सागि भिन्नत् नरक लोक तपार छन्, यगमा कुनै मंदेह छैन ॥ १२ ॥ हे रावन ! जब ब दहीबाट
निकालिएको मायवस्तु (नीनी) बन्धो त्यस महीनामा येने, पाप नाश गर्ने त्यो तिथिको बारेमा राम्रोमेघ सुनाउँछु ॥१३॥
मेघ राशिमा छय रहेका महापुण्यदायी चैत्रमहीनामा पर्ने औसी सारा पापलाई नाश गर्ने र कोटि यज्ञको फल दिनेभला
छा ॥१४॥ यस तिथिमा सावर्णि मनुले छुःमा रामन गरेका बेलामा नरकमा रहेका पितृहरूलाई उद्देय गरेर कहिएको
अन्यत्र पुनः पुण्यदायी पितृगाथा (पितृहरूको कहानी) सुनिन्छ ॥१५॥ तीर्थी कलियुगको अन्तमा सबै धर्म हरिमकेछि
आनते देशमा धर्मवर्णनामले प्रख्यात कुनै नाबान्ध पिप ॥१६॥ ती छानि बाबुछले घोरे कलियुगमा मनुपदहरूलाई पापमा
लीन बेलेर, चारै वगले धर्म छाडिएको कलिका पहिलो पाउने ॥१७॥ उनी कुनै बेला पुनः खेवमा भान्ध बाबुन गरेर यज्ञ

क्षेत्रे कुर्वतां मौनधारिणाम् ॥१८॥ तत्र चासन्पुष्पकया ऋषीणां शास्त्रगावराः तत्र केचित्क-
लियुगं प्रशरांशुधृतव्रताः ॥१९॥ कृते यद्वत्परात्साध्यं पुष्यं माधवतोय्याम् । त्रेतायां मामतः
साध्यं द्वापरे पक्षतो नृप ॥२०॥ तस्मादशरुणं पुष्यं कलो विष्णुस्मृतेर्भवेत् । अत्यल्पमपि वै
पुष्यं कलो कोटिगुणं भवेत् ॥२१॥ दयापुण्यविहीने तु दानधर्मविवर्जिते । दयादानं न कुरुते
सकृदुन्चार्यं वै हरिम् ॥२२॥ स एवं चोर्ध्वगो नूनं दुर्भिक्षे बान्धवो यया । एतत्प्रमद्वत्तमरे
नारदोऽप्येत्य वै मुनिः ॥२३॥ करणेकेन शिशनं च जिह्वां चैकेन वै हमन् । ऋषोऽन्यत्तत्तत्र
गरिहका महात्मा मुनिहरूको पादपण ॥१८॥ उहाँ अतिहरूको बारेमा शास्त्रमा देखिएका पवित्र कथाहरूको बर्षा मरहेका
पिप ॥ उहाँ नियममा रहने कति मुनिहरू कलियुगलाई प्रवेश गरिहेका पिप ॥१९॥ हे राजन् ! विष्णु भगवान्लाई खुसी
पार्ने पुण्य सत्यपुण्यमा जो हक बर्षमा निह्र हुन्छ्यो, त्यो पुण्य त्रेतामा एक महीनाभै निह्र गर्ने मक्तिबन्धो र द्वापरेमा
एके पक्षमा सफल हुन्छ्यो ॥२०॥ चौधमन्दा हक गुना बेसी पुण्य कलियुगमा तिच्छुलाई संशेनेदिनिकै हुन्छ । अलिफति पनि
पुण्य कलियुगमा कछोरी गुना बेसी हुन्छ । २१॥ यथा र पुण्यले हीन अथवा सपा दान र चर्भले रहित अथवा अनि दयाधर्मी
दान नगरेमा पनि हकैपल्ट हरिभन्ने यो नाम उचारणगन्यो भने ॥२२॥ ब्रह्मो अतिहान्न गरेका बेलामा अथ दान गर्ने
छोसै वैकुण्ठ अस्त्र त्यस्तै त्यो हरि अने निशय नै स्वर्ग अस्त्र । यस्तै मापण अरहेको बेलामा नारद मुनि त्यहाँ बाह-

ननर्त मुनिपुङ्गवः ॥२४॥ सध्यास्तदा तमित्युः किमंतदितिनारद । प्रत्युवाच स तान् सर्वान्
 नृत्ययन् वै हसन्मुखीः ॥२५॥ सन्तोषाद्यादिह प्रोक्त नृयभिर्भावितात्मभिः । सिद्धा वयं न सन्देहः
 पुण्योऽयं कस्मिन्नागतः ॥२६॥ तत्सत्यं न च सन्देहो बहु स्वत्येन साध्यते । स्मरणातोषमायाति
 केरावः क्लेशानारानः ॥२७॥ तथापि वः प्रवक्ष्यामि दुर्घटं च द्वयं ध्रुवम् । शिरनस्य निग्रहः पुत्रा
 जिह्वाया अपि नित्यराः ॥२८॥ द्वयं वशे भवेद्यस्य स एव स्वाज्जनार्दनः । भवद्भिनात्र स्थातव्यं
 तस्मात् कलियुगागमे ॥२९॥ पाश्र्ण्ड भारतं द्वित्वा सशरपञ्चं यथासुखम् । यत्र कुत्रापि देशेषु मनो
 पुगेर ॥२३॥ यीरा हावले स्त्रिय र अर्धे हावले जिन्नो समातेर हाँस्ते ती मुनिषेष्ट पालव नै त्यहाँ माच्य लागे ॥२४॥ तव
 त्यहाँ बसेका समामवृहते ती मुनिहाई 'हे नागद ! यो के गरेको ?' भने । तव ती बुद्धिमान् मुनिछे ती सबसई नाचै
 हाँस्ते बने ॥२५॥ पुण्यवान्मा भण्का तवाहले नाच कीर्तन गर्दै सन्तोषपूर्वक जो यो मन्दुमयो, त्यम्बाट हामी यो सिद्ध
 गर्दछौं कि योरे प्रयासले सन्निर्लेपित पुण्य भिल्ले यो कलिकाल आयो, यसमा कुनै सन्देह छैन ॥२६॥ कलिमा अलिकलिते
 पनि धेरै पुण्य मिल्छ भन्ने त्यो कुनो माँचो हो, त्यसमा कुनै शंका छैन । कुनपुण्यमा दुःख मासिदिने भगवान् सम्झनाछे
 पनि सुखी हुनुहुन्छ ॥२७॥ तथापि बापहो ! तिमोहललाई म मन्दबुद्धि कि सधैरि लिङ्गलाई र जिवोनाई वशमा गर्नु यो
 दुई कुरा अश्वरथै कठिन छ ॥२८॥ असको यो दुई वक्षमा हुन्छन् त्यो नै केन जनार्दन तत्त्व हुन्छ । त्यसकारण यो कलि-
 युग माप्यषडि तपईहल्छे अब यहाँ स्मन् ठीक छैन ॥२९॥ त्यसकारण यो पाश्र्ण्ड भारतनपलाई छोडेर जुन कुनै पनि अरु

यत्र प्रसीदति ॥३०॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा मुनयः शंमिनव्रताः । सत्रं समाप्य महिमा वयुस्ते च यथा-
 गतम् ॥३१॥ धर्मवर्णोऽपि तन्ब्रुत्वा त्यक्तुं श्रुमि मनोदवे । सत्रतं चोर्ध्वतेजस्कं धृत्वा दण्डकम-
 षट् ॥३२॥ जटावत्कलधारी च भूता चैव ययो पुनः । कलौयुगे त्वनाचारा द्रष्टुं विमिश्रमा-
 नमः ॥३३॥ तत्रापश्यज्जभान् घोरान् पापाचाररतान् सलान् । पाश्र्ण्डिन्नो द्विजाः सर्वे शूद्रा प्रम-
 जिनस्तया ॥३४॥ भर्तारं द्रष्टि भार्या च शिष्यो द्रष्टि गुरुं तया । मृत्यश्च स्वामिहन्ता च पुत्रः
 पितृवोद्यतः ॥३५॥ शूद्रप्राप्य द्विजा सर्वे छागीप्राप्य धेनुवः । गायप्राप्यान्वावेदाः क्रियासाम्यां
 देशरुक्मा जहाँ तपाईहल्छो मन सुखी रहन्छ उहाँ आनन्दपूर्वक यो कलियुगमरि रहनु बेग छ ॥३०॥ नारदको यस्तो वचन
 हुनेर नियमपूर्वकरहेका मुनिहरू तुरुन्तै यत्र गकेर छी जटा-जटावाट बाण्का पिप उतै उतै गए ॥३१॥ धर्मवर्णले पनि त्यस्तो
 हुनेर त्यो ठाउँ त्याग्न चाहे र नियम तथा भक्षणर्ममा रही हप्प र कमण्डलु लिएर ॥३२॥ लडा बढाई, बोकाको बल्लछा
 पतिरी धरुदु मगर कलियुगमा हुने अन्याचाररुक्तेन आभयंवाजिग हुँदै उनीन्त्योवाट हिँडि ॥३३॥ ब्रह्मे-ब्रह्मै गए उहाँ-उहाँ
 उनले बाँग बाधकर्ममा लागेका हुइ मनुष्यहरूलाई देखे मार बाहुनहरू पाख्खी भएका छन्, शूद्रहरू तयासी लप्ये लप्ये
 ॥३४॥ प्राप्तान्नी लागेनेहरू दाहा किराछन्, शिष्य गुरुयँग डेर गर्छे नोकर मासिकलाई मार्दक छोरौ बाबुलाई बान्ने रक्षिन्छ
 ॥३५॥ सबै बाहुन शूद्रमरिछा छन्, गाईहरू बाख्खीजस्ता देखिन्छन्, बेद केवल फगकिन्छन् बाग, अमल कमहरू नामान्न
 काम जम्मा भएछा छन् ॥३६॥ उनले देखेका ठाउँहरूमा भूत-प्रेत, पिडाघ बादि नै कल दिने देवता ठामिन्छन् ।

शुभाः क्रियाः ॥३६॥ भूतभेदपिशाचाद्याः फलदास्तत्र देवताः । ता एव श्रद्धया ज्वन्ति जनाः पाप-
रताः शठाः ॥३७॥ सर्वे व्यवयानिरतास्तदर्थं त्यक्तजैविताः । कृतसाक्ष्यप्रवक्तारः सदा केनवमा-
नमाः ॥३८॥ मनस्यन्यत वचस्यन्यत कर्मण्यन्यतत् मेदा कलौ । सर्वेषां हेतुकी विद्या म पूज्या
नृपमन्दिरं ॥३९॥ गोताद्याश्च कलाविद्या नृपाणां च प्रियवहाः । हीनाश्च पूज्यतां यान्ति नोत्तमाश्च
कलौयुगे ॥४०॥ श्रोत्रियाश्च द्विजाः सर्वे दरिद्राः स्युः कलौ युगे ॥ विष्णुमूर्तिर्नाराणां तु प्रायश
नेत्र वन्तते ॥४१॥ प्रायः पाखण्ड्ययुषिष्ठं पुष्पश्चेत्रं प्रविष्यति । शूद्रा धर्मप्रवक्तारो जटिलास्तामसाः
पापमा रमिषका छठ मनुष्यहक तिनैलाई नै भद्राएवंक दूरा मछन् ॥३७॥ सारा कुरुमया हायेका छन् र कुरुमका सापि
नै कुरुमक हुन्छन्, सर्वे कपट मन मरकाहक छठो गवाही दिन्छन् ॥३८॥ कलियुगमा इमेका मान्छेहरु मनमा अर्को सोच-
छन्; सुलेने भिन्नै बेन्त्याइ पाचैछन्, कामचाहिं अर्कै मछन् । सबैको मतलबी विद्या हुन्छ, दरबारमा पनि बतलबी विद्याका
विद्वान् पुजिन्छन् ॥३९॥ श्रीव माना-प्रधाना अपि कलाका विद्या नै भुजाइरह्यो त्यहि प्रिय सामने विद्या हुन्छन्, अर्थात्
मीठाझी र नट्या नै दरबारमा सम्माननीय हुन्छन् । कलियुगमा नीच जातिको बाटुरी मित्रान विद्या जान्नेहरु पुजिन्छन्,
ज्ञान विद्याको उन्नय विद्वान्हरु कसैले पुजिन्छन् ॥४०॥ कलियुगमा सबै वैदिक मान्छेहरु दमिष्ट हुन्छन् । मनुष्यहरुमा
ज्यादात्रयो विष्णुमूर्ति हुँदैन ॥४१॥ पुष्पक्षेत्र प्रायः जसो पाखन्डीहरुले मरिषको हुन्छ, कलियुगमा शूद्रहरु बर्गको व्याख्या

कलौ ॥४२॥ सर्वे आत्मायुषो मर्त्या दयाहीनाः शठा जनः । सर्वे धर्मप्रवक्तारः सर्वे च ग्रहणेच्छवः
॥४३॥ सुजनान्नोपगच्छन्ति वृथा निन्दापरायणाः । असूयानिरताः सर्वे गृहं याते परे प्रभो ॥४४॥
प्राता च मणिनीं गन्ता पिता पुत्री च वै कलौ । सर्वेऽपि शूद्रानिरताः सर्वे वाराङ्गनारताः ॥४५॥
साधून्नेवावजानन्ति बहुपापाश्च मन्यते । व्यक्तीकुर्वन्ति साधूनां दोषमेकं दुराग्रहाः ॥४६॥ पापानां
दोष जातानि गुणत्वेन वदन्ति हि । दोषमेव प्रयच्छन्ति कलौ तु विगुणा जनाः ॥४७॥ जलूकः

दिने हुन्छन्, तसोयुषो लण्डहरु जटाधारी बोगी हुन्छन् ॥४२॥, कलिमा सबै मनुष्यहरु अत्यायुका हुन्छन्, दयाले हीन
मएका सारा छठहरु बर्गको व्याख्या गर्ने हुन्छन् र ती सबैको कति पाखन्ड' का इच्छुक हुन्छन् ॥४३॥ मजन भाईको कोही
जाँ दैनन्, बेकार अर्कोको निन्दा गरिन्छन् योकोच अफिसर घर गणपति सबै कर्मचारी उसको हाड गर्ने लाग्छन् ॥४४॥
कलियुगमा दिदो बहिनीसँग दाखु भाई, छोरोसँग बाबू संगम गर्ने हुन्छन् । बेमेल, लाचार मित्र वा लोभोभाइक मारा
लोभेमान्छेहरु शत्रुनी भनेपछि मरिमेदछन्, सबै नै कुडीहरुमा लट्ठ रङ्गन्छन् ॥४५॥ साधुहरुलाई कोही कसै जतिको
पनि गन्दैन, ठुलाठुला पापीहरुलाई भने खुब मान्छन् । ती दुष्ट हठीहरु साधुहरुको यीट दोष पाए भने पनि फलाकी
फलाकी हिँदछन् ॥४६॥ पापीका दोषहरुलाई गुनैगुण बनाएर बखान गर्छन् । दूद (सन) मा टाँमिषको जुकाँले दूध छोडेर

स्ननमयुक्ता रक्तं पिबति नो पयः । रमाः स्वादुगुणान्हित्वा ऋतूनां व्यत्ययस्तथा ॥४८॥

दुर्मिश्रं मर्वराष्ट्रेषु कन्याऽकालेन मृत्यते । नटनर्तकविद्यामु प्रीतिमन्तो नराः कलौ ॥ ४९ ॥

वेदवेदान्तविद्यामु निरता ये गुणाधिकाः । मृत्यान्पश्यन्ति तान्मृदास्ते ब्रथाश्चाखिलाशिषः ॥ ५० ॥

त्यक्तप्रादक्रियाः मवं त्यक्त्वेदोदितक्रियाः जिह्वायां विष्णुनामानि न वर्तन्ते कदाचन ॥५१॥

शृङ्गारमनिर्वाणास्तद्वर्गीतान्येव ते जगुः ॥५२॥ न विष्णुमवा न च शास्त्रवार्ता न योगदीक्षा न

रमा माध शिष्टं कलिपुत्रया वैगुनो मानिमहक गुणलाई छोडेर दांश मात्रै भोगलउन् रम पनि मीसे गुणलाई त्यागलउन्

अर्थात् नमीसा हुन्छन्, ऋतुहरू पनि उरदापाल्दा हुन्छन्, अर्थात् एक ऋतुमा हुने कुरो अर्को ऋतुमा हुने हुन्छ ॥४७-४८॥

पारा राट्मा अनिकालपल, विवाह जगरेको कुरो ठमरे नपुग्दै हुन्छेरी हुन्छ, कलिपुत्रमा मानिमहक नट्ना र नचुवा विद्यामा

प्रम राख्ने हुन्छन् ॥ ४९ ॥ जो अधिक गुणवाला व्यक्ति वेद वेदान्त विद्यामा भदा राख्छन् विचार ती भदालुहरूलाई

ती ठुला भेषाभूषा भए भुवनेहरू बोझ जस्ता मान्छन् ॥५०॥ सबैले मरेका पितृहरूको आद गन छोडेरका हुन्, वेदले

ब्रह्मको ज्ञानहरू गन छोडेरका हुन् । कसैको पनि जिज्ञासा कहिल्यै विष्णुको नाम छँदैनेछन् ॥ ५१ ॥ छत्रा जन

शृङ्गार र रमा चल्नमा हुनेछन्, यै शृङ्गार र रमा कोहोरी गन्दा मीठहरू नै ती हरेका शास्त्रहरू वा गुणमुनारहरूछन्

॥ ५२ ॥ आश्वय छ कि कलिपुत्रमा कहीं कुनै मनुष्यमा पनि विष्णुको सेवा हुन्थ्यो, न शास्त्रको चर्चा नै हुन्थ्यो, न

मा १
अ. २९

विचारलेशः । न तीर्थयात्रा न च दानधर्माः कलौ जने स्वापि बभूव चित्रम् ॥५३॥ तान् दृष्ट्वा

धर्मवर्णोऽपि सुभीतोऽप्यन्तर्निश्चितः । वंशं पापात्स्वयं यातं दृष्ट्वा द्वीपान्तरं ययौ । मवरन्

मर्वद्वीपेषु लोवेष्वेव तु सर्वशः ॥५४॥ पितृलोकं ययौ धीमान् कदाचित्कौतुकान्वितः ॥ तत्रापरय-

न्महाधारांश्च भ्राम्यमाणोऽपि कर्मभिः ॥ ५५ ॥ धावतो रोदमानोऽपि पततः पातितानपि ।

तत्रापरयन्मन्त्रधृक्पु पतितान् स्थान् पितृनय ॥ ५६ ॥ द्वाग्रलम्बितो दीनान् दृष्ट्वाच्छेदे हि

कर्शितान् । तत्रागुः स्वादयत्यदा दूर्वाभूत तदाश्रयम् ॥५७॥ तेन भागत्रयं चोत्तमेको भागोऽव-

योगको दीक्षा नै पियो, न लेख मात्र पनि चिन्तन मनन नै पियो, न कहीं तीर्थयात्राको उन्मष नै पियो, न दान-धर्म नै

गर्भिल्ल्यो ॥५३॥ कलिका ब्रह्माले उन्मष भेषक मएका न्यमा पापीहरूलाई देखेर क्यै हराएन् र आश्चर्यचकित भएका

धर्मवर्ण पनि बापले आफ्नै वंश पनि बिलाएको देखेर टाक्किर गए । सबै लोकहरूमा र सबै टाक्हरूमा पुग्दै ॥ ५४ ॥

कुनै दिन लकनफिएका ती बिराट् पितृलोकमा गए । उहाँ गुण अग्यन बराल्दा, आफ्ना पापकर्मले नरकमा लभमि-

इहेका, ॥५५॥ दीडिरहेका, रोड्हेका, हाडिरहेका पापीहरूलाई र उहाँ अन्यधृक्मा जाडिपर द्वाको द्वाकोमा प्रविष्ट-

कात् दुःखो भएका र दुखो बुझिन्छ कि भनेर डरले हलन्टट्ट भएका आफ्ना पिताहरूलाई पनि देखे । त्यस कृत्यामा

निनीहरूको आश्वय मएका द्वाको फेदलाई कुनै मूलोले टुट्छुट साइरहेको पियो ॥५६-५७॥ त्यस मूलले त्यस द्वाको

मा १०
अ. ५२

शेषितः तं दृष्ट्वा ते क्षीयमाणं मूलं द्रुमेन कर्षिताः ॥५८॥ अथो दृष्ट्वा चान्धक्यं तदपातादि-
 भीषणम् । दुरुचरं महाघोरं कर्मणांशान् सुदुःखितान् ॥५९॥ अग्रे चापि दुरुत्तारमवलम्बविवर्जितम् ।
 तान् दृष्ट्वा विस्मितो मृत्वा दयातुर्वन्यमब्रवीत् ॥६०॥ के यूयं पतिता हस्मिन् केन दुस्तरकर्मणा ।
 कस्य गोत्रे समुत्पन्नाः कथं वै मुक्तिमाप्स्यथ ॥६१॥ एतद्युष्मं वदस्व मे शर्म योऽथ भविष्यति ।
 इत्येवमुदितास्तेन पितरोऽथ सुदुःखिताः ॥६२॥ तमूचुः कर्णार्णवां धर्मश्रुतिपुरः सराः । पितर-
 कंठको तीन भाग भागसकेको थियो, केवल एक भाग भाग बचेको थियो । त्यस पुत्रिन लागेको केदलाई देखेर पितृह-
 दुःखले दुःखलाएका थिए ॥५८॥ कहि नसक्तु, आरयन्त मयङ्कुर कहाल्लाम्बो, देखेने सभान्ने केही नहुनाले अग्निने ठाउँ कतै
 नभएको, अगाडि पनि पार पाई नभक्तु अन्धक्यमा तलतिर हेर्दा आफ्ना कमलें अति दुःख थाकेका ती पितृहकलाई देखेर
 आरचयपकित आई दयातु बर्यवर्णले यो कुरो भने—॥५९-६०॥ तपाईहरू को हुनुहुन्छ ? कुन पार पाई नभक्तु कमलें
 यम कुनामा अस्मिन्मध्येको छ ? कसको संवत्सा नभक्तुभएको थियो ? के गरेदेखि पहाँटा छुटकारा पाउनुहुन्छ ? ॥६१॥
 यो भव कुरो तपाईहरू मलाई मन्दुहासु, आजै तपाईहरूको कसपान हुनेछ । उनले यसरी सोधिएका ती पितृहक अनि
 अति दुःखिब भएर ॥६२॥ धर्म र श्रुति अगाडि सारी दयालाग्दो कुरो उनलाई भने— । पितृहकले भने—हामी जीवनस-

ऊचुः । वयं श्रीवत्सगोत्रीया भुवि सन्तानवर्जिताः ॥६३॥ विपिण्डा आद्रहीनारश्च तेन पच्यामहे
 वयम् । निःसन्तानोऽपि नो वशो जातः पापैः कलौ युगे ॥६४॥ नास्माकं पिण्डद्वयमस्ति वंशे
 पापादक्षयंगते । तेनान्धरूपे यननं निम्नन्तूनां दुरात्मनाम् ॥६५॥ एको हि वर्तते वंशे धर्मवर्णो
 महायशः । स विरक्तश्चरन्लोकान् गार्हस्थ्यमुपेयिवान् ॥६६॥ तन्तुना तेन वज्रामो दुर्जनाला-
 वलम्बिन । निःस्तम्बत्वाच्च तन्मूलमायुः स्वादति प्रत्यहम् ॥६७॥ एकस्मैवावशिष्टत्वात्
 किञ्चिन्मृतावशेषितः । आम्बुना व्याघ्रमानश्च वर्तते मौम्य परयताम् ॥६८॥ तस्य चायुःक्षये

भोगी हो, पृथ्वीतलमा निःसन्तान थियो ॥६३॥ डामीहरू पिण्ड नपाउने, आद्र नगरिनेभरी, त्यसले मर्दां यसरी दुःखपार-
 ग्नेका हो । कलियुगमा पापको कारण डामीहरूको वंश पनि निःसन्तान भयो ॥६४॥ पापले वंश छव भएको हुनाले
 डामीहरूलाई पिट्ने दिने पनि कोही भएन । त्यसै कारणले वंशकपी तन्तु (धर्म-आधार) नभएको पापी डामीहरूको पतन
 यो अन्धक्यमा भयोको छ ॥६५॥ वज्रमा पीट्ने हुलापशस्त्री बर्यवर्षभनिने सन्तान छ । उपनि विरक्त भएर भ्रमरायापुमि-
 तिहेकाँले घुट्थ्य आश्रयमा रहेन ॥६६॥ त्यसै तन्तुले मर्दां नै दुर्गोको डाँठमा झुट्टिएर डामी छटपटारहेका हो, त्यो दूतो पनि
 नशोगिपकोले त्यसको जगलाई रोज्न मूषा काटिहेको छ ॥६७॥ वज्रमा पीट्ने सन्तान बचेको हुनाले यो दुर्गोको केद
 केही बाँकी छ । हे मौम्य ! त्यो पनि हेर ! मूषाले खाईदेख् ॥६८॥ हे बाटु ! त्यो सन्तानको आयु मरिपण्डि बाँकीरहेको

तात शेषमाशुर्हरिष्यति । पश्चात्कृपे पतिष्यामो दुरुचारेऽन्धतामसे ॥६९॥ तरमात्वं च भुवं गत्वा
 धर्मवर्णं प्रबोधय । अस्मद्भाष्येर्दयापात्रेर्गोर्हस्ये विमुखं मुनिम् ॥ ७० ॥ पितरस्ते श्रुशार्ता हि
 नरके पतिता मया । अन्धकृपे दुरुचारे दृष्टा दूर्वावलम्बिनः ॥७१॥ मा दूर्वा वंशरूपा हि तन्मूलं
 सन्ततिर्मुने । कालारूपे मृषकस्तस्य मूलं स्वादति प्रत्यहम् ॥७२॥ वंशनाशोऽनुक्रमत एकस्त्वं
 चावशेषितः । तेन मूलस्य दूर्वाया नष्टं भागत्रयं मुने ॥७३॥ एको भागीऽवशिष्टोऽत्र
 यदस्त्वं वपते मुनि । किञ्चित्स्वादति वै त्वागुस्तव चायुः क्षयः क्रमात् ॥ ७४ ॥ परते त्वपि
 यान एनि मृगाले मकावट पात्रेण । त्वमपि हि हामीहक उग्रिनसक्तु अन्धकृपे क्रुरामा हुनेछ ॥६९॥ यतः तिमोले पृथ्वीमा
 नवर गृहस्य आश्रममा शिष्यस्य वणको कर्थात् गृहस्थी जीवन मन नपराउने स्यां धर्मवर्णलाई दयाकापात्र हामीहकले भयेका
 कुरा संशयदेऊ ॥७०॥ भान्तिन आइनसक्तु अन्धकृपे नरकमा जाकिएका, दूरको दुर्पाया भुमिहण अत्यन्त आर्त पुकार
 गरिहोस निम्ना पितृहस्ताई फेले देखे ॥७१॥ हे मुनि ! त्यो दूर्वा वंशरूप हो, त्यसको केन्द्र नै न्यतान हो काल (मयय)
 नामको पृथो त्यसको केन्द्रलाई सपै खादोहेको छ ॥७२॥ क्रमैले वंशको नाश भयो, निमी एउटै बाँकी रहेका छी । न्यर्नले
 हे हुनि । दूरका केन्द्रको दोन भाग खतम भैकेको छ ॥७३॥ निमी पृथ्वीतलमा नै हुनाले दूरको एक भाग बचेको
 छ । तिम्रो शिष्यो छप-अनुसार मुनिगण लेगी कटी भाउदेहो न '१७४' निमी शिष्येष्टि दाहो र तिमी पनि अन्धतामिस

चास्माकं तवापि पतनं भवेत् । कृपयान्धतामिन्ने सन्तानेऽपि क्षयं गते ॥ ७५ ॥
 तस्माद्गोर्हस्यमाध्याय कुरु मन्तति वर्द्धनम् । तेनास्माकं तवापि स्याद्गतितूर्ध्वा न
 संशयः ॥ ७६ ॥ पृष्टव्या चक्षुः पुत्रा यद्येकोऽपि गवां ब्रजेत् । यजेत वाऽश्वमेधेन नीलं
 वा वृषमुत्तुजेत् ॥ ७७ ॥ यद्येकोऽपि च वैशाखे माघे वा कार्तिकेऽपि वा । अस्मा-
 न्बुधिरय वै स्नानं श्राद्धं दानं करिष्यति ॥ ७८ ॥ तेन चोर्व्यगतिर्भूशान्नरकादुद्घृतिश्च नः ।
 एको वा विष्णुभक्तः स्यादेको वा हरिचामरो ॥ ७९ ॥ एको वा शृणुयाद्विष्णोः कथां पापविना

क्रुरामा निःसन्तान भण्कोले फल हुनेछ ॥७५॥ त्यसकारण गृहस्थ धर्ममाहरेर सन्तान बढाउने काम गर । त्यसले हामी र
 तिम्रो पनि ऊर्ध्वगति हुनेछ यममा कुनै संदय छैन ॥७६॥ धेरै छोरहरू जन्माउनुपर्ने, तिनमध्ये यदि एउटाले पनि गवा
 भयो भने, अश्वमेध यज्ञ बन्थो भने, नीलो बहर साँढे छोड्यो भने ॥७७॥ यदि यीउले पनि वैशाख, माघमा यधवा
 काविकमा हामीहकलाई उद्घरेर यरेर स्नान, श्राद्ध, दान बन्थो भने ॥७८॥ त्यस गुणले भरवाट हामीहक उद्धार
 हुन र ऊर्ध्वगति, स्वर्ग जाने जकि हुनेछ । यीटै पनि विष्णुभक्त भयो हुँ भने, यीटै छोरो पनि एकदबीको ब्रत लिने
 भयो भने ॥७९॥ यीटैले पनि समस्त पाप नाश गर्ने भगवान्को कथा सुन्थो भने, त्यसका नितेक — कुलले र पछि

शिनीम् । तस्यातीतं कुलशतं भावि चापि कुलं शतम् ॥ ८० ॥ अपि पापसमावृत्तं नरकं नैव पश्यति । किमन्यैर्वहुभिः पुत्रैर्दयाधर्मविवर्जितैः ॥ ८१ ॥ ये जाता नार्चयन्त्यद्वा विष्णुं नारायणं कुले । नापुत्रस्य हि लोकोऽस्ति सर्वमेतज्जना विदुः ॥ ८२ ॥ तत्रापि च दयायुक्तं तत्तन्तानं च दुर्लभम् । इति तं बोधयित्वा तु वाक्यैरेतैश्च सूनृनैः ॥ ८३ ॥ विरक्तभोर्ध्वरेताश्च गार्हस्थ्ये त्वं मतिं कुरु । पितॄणां वचनं श्रुत्वा धर्मवर्णोऽतिविस्मितः ॥ ८४ ॥ प्रणम्य प्राञ्जलिः प्राह रुदन् वै जातवेपथुः । नाम्नाहं धर्मवर्णश्च युष्मद्वंशयो दुराग्रही ॥ ८५ ॥ मत्वे श्रुत्वा तु वचनं नारदस्य हृते सप्त कुलते ॥ ८६ ॥ पारी नै मय एति नरकं देख्नेछैन । कुलमा जन्मेर जो नारायण विष्णुको कहिल्यै पूजा मर्दनन् त्यत्पत्ता दया र धर्म न मयका अरु धेरै छेताले के कुच्छा अयुत्री पुत्तमवां हुनै शां क छैन मन्ने यो सब त मवे जना जान्दछन् ॥ ८७-८८ ॥ तिनमा पति दयालु सन्तान त कन् दुर्लभ छ । यस्ता प्रकाले मांघा बी दुराग्रहे उमलाई मंसापर ॥ ८९ ॥ विरक र बालप्रव्रजारी तिमिले गृहस्थ आश्रममा रहने बुद्धि मर । पितृहृको यस्तो वचन सुनेर अनि आधर्य मयका धर्म-वर्णले ॥ ९० ॥ प्रणाम गरेर शरय कौरी हात जोडेर ठं दै मने—तपाईंहरूको वंशको बीडा धर्मवर्ण नाम हुने होई मै ई ॥ ९१ ॥ कलिदणमा कसैको पनि भ्रिमो र लिज आपन् वशमा रहन सक्नेछैन मन्ने पुष्कलदेवको यज्ञश्रममा नागदगीका

नर्जितम् । जिह्वादाख्यं सुहादाख्यं न कस्यापि कलावातं ॥ ८६ ॥ दृष्ट्वा भुवि च पापिष्ठां स्तान् जनान्भिराङ्कितः । भीतो दुर्जनसंगत्या चरन् द्वीपान्तरे वसन् ॥ ८७ ॥ पादाम्बयो गता ह्यस्य कलेः पादेऽन्तिमेष्वपि च । गताः सार्धत्रयो भागा इदानीं जनका इमे ॥ ८८ ॥ नाहं वेदो भवद्दुःखं ब्रूया जन्मगतं मम । यस्मिन् कुले त्वहं जान ऋष्णं पित्रोर्न वै इतम् ॥ ८९ ॥ किं तेन जानमात्रेण भूमाप्रेणान्नराष्ट्रणा । यो जातो नार्चयेद्विष्णुं पितॄन् देवानृषीस्तथा ॥ ९० ॥ युष्मदाज्ञां करिष्यामि मामज्ञापयत क्षितौ । यथा न कश्चिन्नाभा स्यात्तत्र संसारतोऽपि वा ॥ ९१ ॥

वचन सुनेर ॥ ८६ ॥ इ पुत्रीमा पनि ती अनि पारी मनुष्यहरूलाई देखेर अंकित मयको म दुर्जनहरूको संगतबाट हराएर अक-बक होइरहका पुष्ट रहको छु ॥ ८७ ॥ हे मेरा पुत्र पितृ हो ! यस कलिका तीन पाठ सितमके, अन्तिम पाठमा पनि यतिधेर अरु माहे तीन भाग खतम भैमके ॥ ८८ ॥ अक्षयम् गति तपाईंहरूको दुःख मैने ज्ञास सकिने, मेरो जन्म बेकार गयो । जुन कुलमा म पैदा भएँ, उस कुलको पितृको मय चुकाइने ॥ ८९ ॥ जो जन्मोक्तन मगवान् किशुलाई पितृहृलाई, धीनाहृलाई र आपिहृलाई पुष्टैन, अज्ञको छुन, पुष्टीको मर त्यस्ता छठले जन्मिएर के काम ? ॥ ९० ॥ म तपाईंहरूको आज्ञालाई पूरा गर्दछु, उर त्यस्तो आज्ञा मलाई दिनुहोस् जुन आज्ञाले पुष्टीमा रहदा मांघातिक र कलिको बाधा नहोम ॥ ९१ ॥ अब तपाईंहरूको छोरो मैले श्रुतीलमा गर्नुपर्ने काम गर्छु । त्यो वंशको बीडाले यदि अनिपका

कर्तव्यान्यपि कृत्यानि मया पुत्रेण भूतले । इत्युक्तास्तेन वंश्येन धर्मवर्णेन धीमता ॥९२॥
 किञ्चिदाश्वस्तमनसं इदमुच्यमर्षदीपते । पुत्र वश्य दशमेतो पितृणां ते महात्मनाम् ॥९३॥
 सन्तत्यभावात्पततां दुर्वामात्राबलम्बिनाम् । त्वं गार्हस्थ्यमुपालभ्य मन्तव्यारामान् समुदर ॥९४॥
 ये च विष्णुकथामक्ता ये स्मरन्त्यनिरां हरिम् । ये सदानारनिरता न तान्वै वाधते कलिः ॥९५॥
 शालिग्रामशिला यस्य गृहे तिष्ठति मानद । अथवा भारतं गेहे न तं वै वाधते कलिः ॥९६॥
 विष्णोर्निवेदितान्नं च वर्तते यस्य चोदरे । कर्णं वा तुलसीपत्रं न तं वै वाधते कलिः ॥९७॥

पितृहृत् ॥ ९२ ॥ कथं दुःखो अष्टर हे रामन् । यस्तो मम घाले — हे पुत्र ! मन्तान ननुनाले नरकमा गिरको ठहो पनि
 द्वाको । त्यान्द्रोमा सुन्दरहेका महात्मा तिना पितृहृत्का यो दशा हेर । अब तिमी गृहस्थ आभयमा रहेर मन्तानद्वारा त्राप्तो
 उद्वार गर ॥९३-९४॥ जो विष्णु मगवानको कथा सुन मरमा आसक रहन्छन्, जो इमेजा हरिलार्इ मन्तन्छन्, जो मया-
 धारमा अटल छन्, तिनीहरूलाई कलिले बाधा गर्दैन ॥९५॥ हे विनम्र पुत्र ! जसको घरमा शालिग्राम शिला रहन्छ अथवा
 जसको परमा महाभारतको पुस्तक रहन्छ, त्यसलाई कलिले बाधा गर्न सक्दैन ॥९६॥ जसको घेटीमा विष्णु मगवानलाई
 मोवा लगाएको अन्न रहन्छ, जसको कोठामा तुलसीको पत्र रहन्छ उसलाई कलिले बाधा गर्न सक्दैन ॥ ९७ ॥ जसको

यत्करे तुलसीमाला यद्वस्ते च पवित्रकम् ॥ यजिह्वार्यां हरेर्नाम न तं वै वाधते कलिः ॥९८॥
 यश्च वैशाखनिरतो माघस्नानपरश्च यः ॥ कार्तिके दीपदाता यो न तं वै वाधते कलिः ॥९९॥
 प्रत्यहं शृणुयाच्न कथां विष्णोर्महात्मनः ॥ पापघ्नीं मोक्षदां दिव्यां न तं वै वाधते कलिः ॥१००॥
 यद्गृहे वैश्वदेवश्च यद्गृहे तुलसी शुभा । यस्याङ्गणे शुभा गोष्ठं न तं वै वाधते कलिः ॥१०१॥
 तस्मात्तैव च पुत्र त्वं युगे पापात्मकेऽपे च । शीघ्रं गच्छ भवं पुत्र मामोऽयं माधवाह्वयः ॥१०२॥
 सर्वेषामुपकाराय मेपसंस्थं दिवाकरे ॥ त्रिशच्च त्रिययः पुण्या महापुण्यप्रदायकाः ॥१०३॥

हातमा तुलसीको माता रहन्छ, जसको हातमा 'पवित्र' रहन्छ, जसको जिभोका इर्को नाम छ उसलाई कलिले बाधा गर्न
 सक्दैन ॥९८॥ जो वैशाख भयमा लागेको छ अथवा जो माघ महानामरि त्वाहुँदछ, या जो कार्तिकमा दीपदान गर्दछ
 उसलाई कलिले बाधा गर्दैन ॥९९॥ जो जन दिनहुँ पाप नारने मोक्ष दिने, अर्थात् सुन्दर महारमा विष्णुको कथा सुन्छ
 उसलाई कलिले बाधा गर्न सक्दैन ॥ १०० ॥ जनको घरमा वैश्वदेव हुन्छ, अथवा घरमा कन्याजारी तुलसी छ जसको
 बाँधनमा शुभ दिने गाई रहन्छन् उसलाई कलिले बाधा गर्न सक्दैन ॥ १०१ ॥ त्यसकारण हे पुत्र ! पापात्मा युग
 नप पनि हे बाबु ! तिमी झट्टै पुष्पवेलमा जाऊ, किनकि यो वैशाख नामको महाना हो ॥ १०२ ॥ मेरा हातमा
 छर्प रहेको 'वेना'मा प्राप्ति मात्रको उपकारका लागि शुक्ल कण्डका गरी शीघ्र छोटा पुण्यदायी तिथिहरू धेरै धेरै
 पुण्य दिनवाला हुन्छन् ॥ १०३ ॥ ग्रन्थेक तिथिमा गरेको पुण्य कोटि-कोटि नैसी शुभवासा हुन्छ । तिनमा पनि

एकैकस्यां कृतं पुण्यं कोटिकोटिगुणं भवेत् । तत्रापि चैत्रवहूलो दशीं नृणां च मुक्तिदः ॥४॥
 मियश्च सोऽपि देवानां सद्यो मुक्तिविधायकः । ये वै पितृन् समुद्दिश्य श्राद्धं कुर्वन्ति तद्दिने ॥५॥
 सोदकुम्भं पिण्डदानं तदक्षयफलं भवेत् । ये च कुर्वन्ति वै श्राद्धममायां च मधो सुत ॥६॥
 तैः कृता तु गयाश्वेते भाद्रकोटिर्न संशयः । यदि चाद्वा मधो दशं राकेनापि च श्राद्धकृत ॥७॥
 कोटिश्राद्धं गायत्री तु कृतं तेन न संशयः । कुम्भं च पानकैः पूर्णं कर्पूरायुर्वामितम् ॥८॥
 यो न दद्यान्मधो दशं स पितृभ्यो न संशयः । यो दद्याच्च मधो दशं मपानीयं करीरकम् ॥९॥
 चैत्रकृष्णको औमी मनुष्यरहस्यार्हं शुक्ति दिनेवाला छ ॥१०४॥ यो त्रिभि देवताहस्तं मयि त्रिप छ । यो त्रिभि तुल्यै
 शुक्ति दिनेवाला छ । जो मनुष्यरहस्य बाधमा पितृको उद्देश्य परे स्वयं दिन आह गर्दछन् ॥१०॥॥ र पानीले भरिएका
 पैला तथा पिण्डदान गर्छन् त्यो बाधय फल दिनेवाला हुन्छ । हे पुत्र । जो जन चैत्रकृष्ण औमीमा आह गर्दछन् ॥१०६॥
 १३ त्रिनीहरूले गणेशेना मगर भेदिन् आह गरे भने पनि हुन्छ, यस्या कुनै दुविधा छैन । यदि चैत्रको औमीमा यथास्तिक
 सायैले पनि कोही आह गर्छ भने ॥१०७॥ उभेले गणमा मगर कोटिरीं आह मन्यो भने हु-ज, यस्या मयै छंका छैन ।
 कपूर र कुम्भमले गणमाएको कुराबले भरिएको चढा ॥१०८॥ जो जन चैत्रकृष्ण औमीमा दान गर्दै न त्यो जन पितृवादी हो,
 यस्या कुनै रुझे छैन । जुन जन चैत्रको औमी विधिमा पानीले भरिएको चढा सहित कम्भी वा कोको दास चढा ॥१०९॥

श्राद्धं च भक्तिमयुक्तः कुरुते कुलोद्भृतिम् । पितृणां च तदा लोके नदी चामृतवर्षिणी ॥१०॥
 कुम्भदानात्प्रसवति श्राद्धदानाद्भृता इमे । अन्नसूपधृतापूपलेहपायमर्कदमान् ॥११॥ तस्मा-
 २५५ उद्भटिति त्वं गच्छ यदा चामा भविष्यति । कुरु श्राद्धं पिण्डदानं सोदकुम्भं महामते ॥१२॥
 सर्वेषामुपकाराय गार्हस्थ्यं च समाश्रय । धर्मार्थकामैः संतुष्टः प्राप्य मन्तानमुत्तमम् ॥१३॥
 पुनश्च मुनिवृत्तिस्त्वं सुखं द्वीपेषु सयत्न । इत्यादिष्टः पितृभिश्च तूर्णं भूमिं ययौ मुनिः ॥१४॥
 चेत्रे मामे मेघमंस्ये पुण्ये तस्मिन् दिवाकरे । प्रातः स्नात्वा च संतार्य पितृन् देवानृषींस्तथा
 र कुलको उद्धारका लागि भक्तिपूर्वक आह गर्छ भने त्यस प्रभावले पितृहरूको लोकांमा अमृत वर्षने नदी बग्छ ॥११०॥
 त्यस दिन जल भरिएको चढा दान दिएर भद्रापूर्वक आह गर्नाले पितृलोकमा दाल-मान पिउ-मालपूजा-अन्नाहार-चटनी लगा-
 लव मण्डो खीर यी मयै बीच अवश्य खोला लाग्छ ॥१११॥ त्यमकारण हे महामति! सङ्के तिम्रो जाड र जव औमी आउँछ
 न्यम दिन जल भरिएको चढा-दान र पिण्ड-दान दिई आह गर ॥११२॥ हे वाह ! जाड, मारा पितृहरूको उपकारका लागि
 गृहस्थ आश्रममा रहू र धर्म, अर्थ, कामलेमनुष्ट मगर उत्तम सन्तान पैदा गर ॥११३॥ त्यसपछि करि दुनिको ध्वनि लिएर
 तिम्रो सुखपूर्वक द्वीपहरूमा पुग्यो । यमरी अष्टादशका ती मुनि तुल्यै धृष्ट्यालमा गए ॥११४॥ मेघमा ध्वन रहेको
 न्यम पुण्य चैत महानामा बिहानै ज्वाहोर पितृहरूलाई, द्यौताहरूलाई, ऋषिहरूलाई, तपेन दिष्ट ॥११५॥ पाप नाश

॥१५॥ सोदकुम्भं तथा श्राद्धं कृत्वा पापविनाशनम् । तेन चाभूत् पितृणां हि मुक्तिमावृत्ति-
वर्जिताम् ॥१६॥ स्वयं विवाहमकरोत्सन्ततिं प्राप्य वै सतीम् । लोके श्रद्धापायामास तां तिथि
पापनाशिनीम् ॥१७॥ स्वयं पुनर्मुनिर्भूत्वा गन्धमादनवापयौ । तस्मात्पुण्यतमश्चैव मधोर्दशः
शुभावहः । नानेन सदृशी लोके तिथिर्दद्या श्रुताऽपि वा ॥१८॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदात्मजीपसंवादे कलिधर्मनिरूपणे
धर्मवर्णपितृमुक्तिनाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥२२॥

गर्भे आदृ र जलले गरिएको पद्मा दान गरिदिम त्यस क्षान र आदृका प्रभावले उनका पितृहरूको कहिल्यै फर्कनु नपर्ने
हुक्ति भयो॥१६॥अनि आफूले पनि विवाह गरेर, सत्जन सन्जान पैदा गरी उनले ममका पाप नाश गर्ने त्यो वैदिक गु
अमावास्यालाई चिन्नुवा प्रसिद्ध गरिदिए ॥१७॥ रात्रि केरि आफू हुनि मगर गन्धमादनमा पुगे । त्यसकारण कुराण
गर्भे चैतको ओगी अत्यन्तै पुण्य तिथि हो । विश्वमा यो भैं उवम निवि न कनैले देखे हो छ, नकर्मले सुनेको छ॥१८॥

श्री स्कन्दपुराणको वैशाख माहात्म्यको नारद र जनार्णव सम्वादमा कलेवर्म निष्ठ रत र धर्मवर्णका पितृमुक्ति नामको
द्वाविंशोऽध्याय सकियो ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशोऽध्यायः

श्रुतदेव उवाच । अथातःसंप्रवक्ष्यामि माहात्म्यं पापनाशनम् । अक्षस्पायास्तृतायायाः मिते पक्षे
च माधवे ॥१॥ ये कुर्वन्ति च तस्यां वै प्रातःस्नानं भगोदये । ते सर्वे पापनिर्मुक्ताः यान्ति
विष्णोः परं पदम् ॥२॥ देवान् पितॄन् मुनीन्पुनस्तु कुर्वादुद्दिश्य तर्पणम् । तेनाधीतं च तेनेष्टं
तेन श्राद्धशतं कृतम् ॥३॥ मधुसूदनमभ्यर्च्य कथां शृण्वन्ति ये नराः अक्षस्पायां तृतीयायां
ते नरा मुक्तिभागिनः ॥४॥ ये दान तत्र कुर्वन्ति मधुद्विद्वितीये शुभम् । तदक्षय्यं फलमेव

श्रुतदेवजीले भन्नुभयो—अब म नैशाखको शुक्लपक्षमा पर्ने अक्षयतृतीयाको पापनाशक महिमा सुनाउँछु॥१॥ जुन
मनुष्यहरू त्यस तृतीयामा हर्षोदय हुने समयमा प्रातः स्नान गर्दछन्, ती सबै पापबाट छुटेर विष्णुको परमपदमा पुग्छन्
॥ २ ॥ बमले त्यस दिन घोवा, पितृ, ब्रह्मिहरूका लागि उनीहरूलाई उद्देश्य गरेर तर्पण दिन्छ, उनीले सबै खात्र पढ्छो,
उनीले सबै यक्ष गन्धो र उनीले मय आदृ गन्धो मनिछाने हुन्छ ॥३॥ जुन मनुष्यहरू अक्षय तृतीयाका उस दिन मधुसूदन
मगवान्को पूजा गरेर उहाँको कथा सुन्दछन् ती नै मनुष्यहरू मुक्ति पाउने हुन्छन् ॥४॥ जुन मनुष्यहरू दिन मधुसूदन
मगवान्लाई खुशी पार्ने अस्त दान गर्दछन्, मधुसूदन मगवान्को आज्ञाले त्यो दान अक्षय अर्थात् कहिल्यै पनि नघट्ने

मधुसूदनशसनात् ॥ ५ ॥ देवर्षिपितृदैवत्या त्रिबिरेषा शुभावहा । त्रयाणां तृषिदात्री च कृते धर्म
सनातने ॥ ६ ॥ प्रह्यातिश्र त्रियेरस्याः केन चासीत्तदव्यहम् । वक्ष्यामि नृपशार्दूल सावधानमनाः
शृणु ॥ ७ ॥ पुरा पुरन्दरस्थासीद्युद्धं च बलिना सह । देवानां चैव दैत्यानां द्वन्द्वयुद्धमभूत्तदा
॥ ८ ॥ स निर्जित्य बलि दैत्यं पातालतलवासिनम् । पुनर्भुवं समासाद्य चोत्थस्याश्रमं ययौ
॥ ९ ॥ तत्रापश्यच्च तत्पत्नीं सुर्विणीं मन्दागामिनीम् । चलच्चोत्रेणितया बदरलकाक्षीं सुमध्यमाम्
॥ १० ॥ स्वणत्कङ्कणनिकषाणजितमर्त्तालिकोकिताम् । वल्युचित्राम्बरां रामां मञ्जुवाचं

मगर कन्ठ ॥५॥ यो कवचावधारी तिथि घाता ऋषिः पितृसाई लुची पार्ने तिथि हो । मन्दावन धर्म मरेमा ती तीमेलार्
वृत्ति दिने तिथि हो ॥६॥ हे राजारुक्मा नंष्ट राजा । के कलकले यो तिथिको क्वापति ययो, रयो पनि च विमीलाई
यलाउञ्चु, खान्व मगर सुन ॥७॥ पहिल्ये इन्द्रको दैत्यराज बलिसित युद्ध मणको चियो, त्यस वेला देवराको र दैत्य-
हरूको लूच करवाङ्करी ययो ॥८॥ इन्द्रले पातालमा बस्ने दैत्य बलिसाई जिनेर, केरि घुन्सीमा आएर उतपच ऋषिको
बाधममा गर ॥९॥ उहाँ तिनले उतपचकी पत्नीलाई देखे—भारी (दोन्तिया) मणकी हुनाले बिलारी हिन्दने; कमरमा
बांधेको रत्नजडित काष्ठ हस्तिदेकोले अति राम्रो कमर मणकी ॥१०॥ छम-छम बन्दे पाउजेर, कछुका आवाजले उन्मय
ममरा र कोदलीको संतरलाई झितेकी, चियविचित्र बहुमूख छपा लमाणकी, गीठो रोवने बहुमुख इस्ते, रामी ॥ ११ ॥

शुचिरिमताम् ॥ ११ ॥ लसत्कुम्भस्थलाभ्यां च कुचाभ्यामुपशोभिताम् । लसत्पद्मपुष्पां दिव्यां
नीलोत्पलमुल्लाचनाम् ॥ १२ ॥ केतवयुदपाण्डुभ्यां गण्डाभ्यां च मनोरमाम् । श्रमोच्छ्वमन्ती
दीनाक्षीं पर्णशालामुखे स्थिताम् ॥ १३ ॥ स्वपतीं शयने क्वापि दृष्ट्वा तां मोहमागतः
बलात्कारेण बुभुक्षे सुर्विणीं पाकशामनः ॥ १४ ॥ गर्भस्पृशतु तदा पिण्डः स्वस्य पातविराड्भ्या ।
छादयामास वै योनिद्वारं पादेन दुःखित ॥ १५ ॥ ततश्चस्कन्द वीर्यं तदभूमावेव बलद्विजः ।
सर्भस्यासु चुकोपागौ भगवान् पाकशामनः ॥ १६ ॥ तं शशाप च गर्भस्थं रुषा ताभ्रान्तलोचनः ।
जातपन्था भव दुर्बुद्धे माऽवर्मस्था यतः पदा ॥ १७ ॥ प्रच्छाद्य योनिद्वारं च ततो दीर्घतुमाह्वयः ।

कुम्भस्पृशतु जस्ता बलपले दुर कुचले शोभिएकी, फुलेकां सेगो कमल जस्तो दिव्य पुष्प मणकी, नीलकमलको कोसिल जस्ता
बाँखावासी ॥ १२ ॥ केन्की फुल मित्रको केराप्रस्नो सेनामा क्ये पहेंलो मिलेछे दुर मन्त्राले अमादे रामी देखिने, बडा
रुठिनले साम केनें, कमजोर बाँखावाली पर्णशालाको अगाडि रहेकी ॥ १३ ॥ कुनै शरीरको छाटमा चलेकी ती उतपचकी
पत्नीलाई देखेर मोहित रहेको इन्द्रले सहिनसक्नु मणर जबजेंदी ती गर्भिणीलाई बांध करे ॥ १४ ॥ तब गर्भमित्र रहेको
निष्कले बाङ्गु मिनें कङ्काले दुःखित मणर मोहिते योनिको द्वार शुचिदिया ॥ १५ ॥ उर काबले गतेको इन्द्रको त्यो वीर्य पूर्यमा
कन्यो । तब ती बगवान् इन्द्र गर्भमा रहेको बालकपति रिताय ॥ १६ ॥ र लोचले रावराज बाँखा मणका इन्द्रले त्यो योनिमा
रहेको बालकलाई मोडाले योनिको द्वार टोकिदिदम्, यप्रकारण जन्मदै अन्यो मणम् मनी कराये ॥ १७ ॥ तब योनिको

पदात्मकदिन्ताद्वीयज्जयन्तः समजायत ॥१८॥ परचादिन्द्रो ययो शीघ्रघृषेः शापविराहितः ।
 पलायन्तं हरिं दृष्ट्वा जहमुर्वद्वोऽखिलाः ॥१९॥ ततस्तुवाहितो भूत्वा ययो मेरोर्महासुहृदम् । तत्र
 लीनश्चारासो दुरतरं वै तपो महत् ॥२०॥ मेरो विस्तीय वसति देवेन्द्रे लज्जयान्विते ।
 गृहविज्ञाय तौ वार्तां देतेषां बलिपूर्वकाः ॥२१॥ स्वर्गप्राप्तं तुषुबुद्धेर्वैन्द्यामरायतीम् ।
 दिक्पालानां विभूतीश्च शम्भुस्य शल्लेयतः ॥२२॥ कदाचिदु तुषुनिरो हीननावे राष्ट्रे दिवौकसम् ।
 रक्षितारमजानन्तो देवदत्तानिपुणतः ॥२३॥ यत्कुरुष्वपि देवं देवावायमिहमयम् ।

इतिहासं लेख्यं रहस्यं मोहात्वा इत्येतां शीघ्रघृषा शीघ्रवचनाको जयन्तः समजा ॥१८॥ स्वमराजि जयिका आपको दंष्ट्रा
 इन्द्रं तुहन्ते मार्गः । भागेका इन्द्रं शत्रुं दैत्यं उतथ्यका शिष्यहृदं हिंस्रं यान् ॥१९॥ तत्र जयित्वा शत्रुं वी इन्द्रं मेरु
 पर्वतका शूलो गुफाया गत् ॥ उर्वं श्रेष्ठं वन्द्यान् वरं कति फटिन् तपस्या यत् यत् ॥२०॥ आन्ते गर्भिन्दा भयको
 देवेन्द्रं मेरु गिरिसा सुहृदं वन्द्य मने त्वो हृगे पुत्रवरहरुवा माहा पाप्म, रजिगाई मेरा वनायका दैवदत्त ॥२१॥
 स्वर्गमा आक्रमण शत्रुं देवेन्द्रं को अमराती भोग भरे । शत्रुं यदि श्लेषा दानवदत्त दिक्पालदत्तको पेश्वं ॥२२॥
 योनाहृदको स्वामी विनाको राष्ट्रया शी जगदत्ता भोग भरे । यदि यत्किमगुवा मरका योनाहृदको आन्ता रक्षकपेशा
 नपाप्म ॥२३॥ वासुदेव, निजलक, योनाहृदका आचार्यं पुष्टिपद्मं मुन्ताई मोषे, के मोषे मने हातो बालिक यत्किं

पश्यन्नुत्तिष्ठतान्तं न च तिष्ठति नः शत्रुः ॥२४॥ दैत्याक्रान्तमिदं राष्ट्रं हीननायं दिवौकसाम्
 कुतो नापाति देवोऽसौ भूयान्कालो गतो विभो ॥२५॥ तं यामोऽयैव धिषणं प्रार्थयामश्च तं
 विभुम् । इति पृष्टस्तदा देवैर्धिषणस्तानुवाच ह ॥२६॥ रमातले बलिं जित्वा चोतथ्यमाश्रमं
 ययो । मुक्त्वा पत्नीं च पाष्ट्रबेनं तच्छिष्यैरेव निन्दितः ॥२७॥ ग्रीहितस्तु दिवं यातुं गुहां
 मेरोर्विवेश ह । तत्रैवास्ते राष्ठीयुक्तः स्वकृतं चिन्तयन्विभुः ॥२८॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा देवा
 अग्निपुरोगमाः । शुश्रू मेरोर्ययुः शीघ्रं दृष्ट्वा प्रार्थयितुं विभुम् ॥२९॥ तत्र दृष्ट्वा गुहालीनं

कदां रघुदत्तः ? मनी इन्द्रको हाह सोपे ॥२४॥ योनाहृदको स्वर्गीविनाको यम राष्ट्रगाई दैत्यहृदको दाकका मन् । हे
 प्रह ! वेरे तपच विविलकयो हैरनि वी देवेन्द्र के कारणले आहरहेवा हैरन् ? ॥२५॥ हे शुह ! कादे वी-माही जी र वी
 नातिफमिन् प्रार्थना की । कत्ता प्रकासे योनाहृदको अगुनपश्यक सोधिणका ती इष्टमिले विनोदकाई मने—॥२६॥
 रंतावतमा श्वं वसिष्ठाई जितेर उनी उ-पश्यको आश्रयमा भणका धिष । उर्वं कति राष्ठी गयिमी उतथ्यवको पत्नीसाई
 जगदत्तो आश्रय भोग भरे व वी उतथ्यका शिष्यदत्तले उनी निन्दा गरिप ॥२७॥ स्वयं कुरुते स्वर्ग आगुन लज्जणका
 उनी मेरुको गुफाया पुते । आन्तु साया कायले विविदहेता दृष्ट्वा राष्ठीका प्राय एतत् रतन्ध्र ॥ २८॥ इष्टमिले यस्तो
 करो हुनेरं अग्नि अगुवा जयका योनाहृद इन्द्रगाई मेरेर विन्दी विस्तारन हुन्ते देव । पेश्वको गुफाया गत् ॥२९॥ तत्र-

देवेन्द्रं पाकरामनम् । तुष्टुविविधैः स्तोत्रैस्तर्पितैर्लोकविश्रुतैः ॥३०॥ इन्द्रं तुभ्यं नमस्तेऽस्तु
सर्वदेवाधिपाय ते । वयं दैत्यैरदिताश्च त्वया हीना भृशदिताः ॥३१॥ स्थानभ्रष्टाश्रमाऽङ्ग
नानादेशेषु दुःखिता । तस्मादागत्य देवेन्द्र जहि शत्रूनरिन्दम ॥३२॥ इति स्तुतस्तदा
देर्विभ्रक्रम गृह्यमुखात् । लज्जयाञ्जनतो भृत्वा पश्यन् भूमिं च चक्षुषा ॥३३॥ न किञ्चिदपि
चोवाच दुःखाद् गद्गद्भाषणः । तज्ज्ञात्वा धिषणः प्राह तं सुरेन्द्र भयानतम् ॥३४॥
मा राक्ष्सा ते सुरपते कर्माधीनमिदं जगत् । मानामानौ सुखं दुःखं लाभालाभौ जयाजयौ ।

आमन देवेन्द्रलाई उहाँ शुभमा हुकको देखेर लोकमा प्रसिद्ध भएका अनेक शत्रिका उनका पाकक्रममा स्तोत्रहरूले पायना
गरे ॥३०॥ हे इन्द्र ! तपाईंलाई नमस्कार छ, सम्पूर्ण देवताहरूका अधिपति तपाईंलाई नमस्कार छ । तपाईंले हीन
भएका हामीहरू दैत्यद्वारा दुःखित छौं, अबि पीडित छौं ॥३१॥ हे अङ्ग आकाशमा रहनुमा घरमा बस्न नपाएर मति
दुःखित भै अनेक देवहरूमा मट्किरेका छौं । हे देवेन्द्र ! हे शत्रुलाई दमन गर्नेवाला ! त्यसकारण आफ्नै शत्रुहरूलाई
जित्नुहोस् ॥३२॥ उक्त पदमा धीनहरूले स्तुति गरिएका इन्द्र लाउले निन्याउरो भएर, बाँसेभएँ लागेर मुकाको मुखबाट
बाहिर निकले ॥३३॥ दुःखले बाँसी भएभकिरेका इन्द्र ले केही पनि भनेनन् । तब बृहस्पति उनको माथ पुगेर डारले
लुम्पु एक पारेवा यी इन्द्रलाई भने- ॥३४॥ हे सुरपति ! तिमीले कुनै किसिमको अप्ठ्यारो मान्नुपदैन, यो बन्धु संगार

३५॥ पूर्वकर्मानुरोधेन भवन्त्यंते न संशयः । जीवः कर्माङ्गो दुःखं दिष्टं देवेन कालतः ॥३६॥ प्राज्ञाः
प्राप्य न शोचन्ति न प्रहृष्यन्ति वैमुखात् । तस्मात्प्राञ्जतः प्राप्तं दुःखं चेदंतवप्रभो ॥३७॥ तत्प्राप्य
पश्यन् दुस्त्वं नैव शोचिषुमर्हसि । इत्युक्तो गुरुणा चाह मयवानमराधिपान् ॥३८॥ इन्द्र उवाच ।
परस्त्रीसङ्गदोषेण बलं वीर्ययशोऽमलम् । मन्त्रशक्तिः शस्त्रशक्तिविद्याशक्तिश्च मे हता ॥३९॥
अभवं नष्टवीर्योऽयं तूष्णीं तेन वसाम्यहम् । पाकशासनवाक्यान्तु श्रुत्वा स्वार्चामयुताः ॥४०॥

कर्मको अपनीत छ । मान-अवमान, सुख दुःख, लाभ-अलाभ, जीव-हार ॥३५॥ यी सर्व कुरा पल्लेवा कर्मको धर्मेनपाइले
हुन्छन्, यसमा कसै फरक पर्दैन । जीवलाई कर्मको पछि-पछि पन्छ, समयानुसार दुःख-सुख प्राप्तले हुन्छ ॥३६॥
बुद्धिमानहरू दुःख पन्ना भनेर छोड पनि गर्दैन, सुखले सुखी भएर उम्लेरा पनिउम्लेदैनन् । त्यसकारण हे प्रह्लादलाई
यो दुःख प्राप्तले पाउनुभएको हो ॥३७॥ हे इन्द्र ! त्यसकारण दुःख पन्ना मर्दमा छोड पत्तु डीक छैन । तब गुरुले
यसरी उर्बदछ गरिएका इन्द्रले धीनहरूलाई भने ॥३८॥ इन्द्र ले भने-अर्कोशी स्त्रीमा संलग्न गरेका दीपले मेरो बल, निद्रा
पाकक्रमको यश, मन्त्रशक्ति, शस्त्रशक्ति, विद्याशक्ति सब छनम भए ॥३९॥ अचेल म पराक्रमहीन भएको छु, त्यसैले
गर्दा म चुपचाप बसेको छु । इन्द्रका त्यस्मा कुरा सुनेर आफ्ना गुरुउद्दिन मेला भएका धीनहरूले ॥४०॥ इन्द्रको बल-

मन्त्रायामासुरैकान्ते पुनस्तस्य बलावये । तदा गुरुश्च तान् प्राह कर्णं च विदुतमः ॥४१॥
 बृहस्पतिरुवाच । मामो वैशाखनामाऽयं प्रियो वै मधुघातिनः । सर्वश्च त्रिययः पुण्या
 मासेऽस्मिन् माधवप्रिये ॥४२॥ तत्रापि च मिते पक्षे तृतीया वाक्षयाह्ममा । यस्तस्यां स्नान-
 दानादि श्राद्धं चैव करोति वै ॥ ४३ ॥ तस्य पापमहस्तामि नश्यन्त्येव न संशयः । अनवर्यं
 तथैश्वर्यं बलं धैर्यं भवन्ति च ॥४४॥ तस्मात्तस्यां तृतीयायां हरिणा बलिबिद्धिषा । स्नानदानादि
 मद्बुधमान् कारयामो हितावये ॥ ४५ ॥ भविष्यति च सा शक्तिविद्यायां मन्त्रशास्त्रयोः । बलं
 धैर्यं यशश्चैव यथापूर्वं भविष्यति ॥ ४६ ॥ इत्येवं तु विचार्याऽप्य गुरुदेवममाहितः । इन्द्रोऽप्य
 ब्राह्मिका क्षामि केरि शक्रात्मना सल्लाह गरे । तत्र विशान्हकृमा भेष्ट वृहस्पतिले निनीहकृताः कण्ठ (दयात्) कुरा भवे
 ॥४१॥ वृहस्पतिले मने—यो वैशाख नाम गरेको महाना विष्णु मगधान्को ग्रिय छ । यम विष्णुग्रिय वैशाख महानामावरे
 तिथिहक पुण्यदायी हन् ॥४२॥ त्यमभा पयि शुक्लपक्षमा पने अक्षय वृक्षाया त अहि ने पुण्यदायी छ । ओ ष्यति त्यम
 निधिया स्नान दान आदि कर्म र आद्द गदेछ ॥४३॥ त्यमका हवारी पाप मय पनि नाछ इन्द्रन् । पयसा रूपे शक्य
 छैन । न्यमने मयैले प्रशमा मरिने ऐश्वर्य बल र धैर्य यनि इन्द्रन् ॥४४॥ त्यमकारण, इत्याम पाउन जाउनका लागि न्यम
 दानायाका दिन बलिका द्वेषी इन्द्रकाता स्नान दान अनि मद्बुधमान् मरहनुपर्छ ॥४५॥ यति गरेपछि विद्यामा, मन्त्र र
 शास्त्रमा उही पढिलेको शक्ति हुनेछ । बल धैर्य यक्ष सबै पहिले जस्तो धियां छनै हुनेछ ॥४६॥ अनि योताहकृता माय

कारयामाम भवन्तिताम् हरिप्रियाम् ॥ ४७ ॥ अक्षय्यायां तृतीयायां मुक्तिमुक्तिफलप्रदान् । तेन
 पूर्ववदेवामीदुक्तं धैर्यादिकं हरेः ॥४८॥ परस्त्रीमङ्गदोषोऽपि मय एवं व्यलीयत । पश्चादतांशुभः
 शक्रो राहोर्मुक्त इवोद्भूतः ॥ ४९ ॥ पश्चादेवैः समायुक्ता विनिर्जित्य तयाऽसुरान् । देवताना
 तथा मध्ये शुशुभे च हरिर्यथा ॥ ५० ॥ तृतीयायाश्च माहात्म्याद्भाम्युक्तोऽपरावतीम् । विवेश
 विभवैःमादधं राहुर्यादिनिःस्वने ॥५१॥ अनुज्ञाताश्च शक्रेण स्वधामानि ययुः सुराः । ततस्ते
 यज्ञभागार्थं लेभिरे च यथा पुरा ॥५२॥ पिण्डभागार्थं पितरो यथापूर्वंप्रेदिरे । स्वाध्याये मुनयस्तुष्टा
 मेना भण्का वृहस्पतिले पस्ते विचार गरेर अक्षय तृतीयाका दिन शक्ति-शक्ति दुई फल दिने, हरिका प्रिय यो बर्बहक इन्द्र
 द्वारा मरण । न्यम घमका प्रभावले इन्द्रका बल धैर्य आदि पहिलेछा जस्तै मय ॥४७-४८॥ अर्काकी श्रीलार्थ गहन गरेर ।
 शेष पनि सुरुतै बिलायो । अनि कतै राहुकाता चन्द्रमा मुक्त मयत्रै इन्द्र पनि पाप नाशिएका मय ॥४९॥ त्यममा श्राद्ध
 योताहकले मयि मयका इन्द्रले दानमहकृताः जितेर सकल योतीकाका बाचमा रहेका हरि सै कोमायमान देखिए ॥५०॥
 अक्षय तृतीयाका महिमाका प्रभावले यदी केरि मायजाली भण्का इन्द्रले संख कर्नाल आदि बाजाका आवाजका साथै सारा
 पेशेवहकले मुक्त मय मरारानीमा प्रवेश गरे ॥५१॥ तत्र इन्द्रको आज्ञा पाएर योताहक अक्षय-भाण्मा पायमा गए । अनि
 पहिले जस्तै निनीहकृता बहका मागहक पनि प्राप्त गरे ॥५२॥ पिण्डहकले पिण्ड-पानी पनि पहिले सै नै वाउन थाले ।

दैत्यानां च पराजयात् ॥५३॥ तदाश्रमृति लोकेऽऽमर् तृतीया चाक्षयाद्धया । प्रख्याता सर्वलोकेषु
देवेष्वपितृनुष्टिदा ॥ ५४ ॥ तस्मात्पुण्यतमा चैषा सर्वकर्मनिवृत्तनी । मुक्तिमुक्तिप्रदा
वृणां तृतीया चाक्षयाद्धया ॥५५॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाश्रमरीषसंवादे अक्षय्यतृतीया-

महिमाकथनं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥२३॥

दैत्यहरको दारले गरीं हुनिहक पनि आ-आपन् स्वस्वपाय अर्थात् पठन-पाठन आदि कार्य सुखी-माय मन वाले ॥५३॥
तपसे वेलादेखि यस संनममा र सारा लोकहरना यौता श्रुति पितृताई सन्तोष दिने अक्षय नामको तृतीया प्रसिद्ध भएकी
हो ॥५४॥ त्यसै काखले सारा दुष्कर्मलाई काट्ने, भन्नुपर्नेहरूलाई मुक्ति-हुक्ति दिने दो अक्षय नामको तृतीया अत्यन्त
पुण्य सिद्धि कहिन्छ ॥५५॥

वी स्कन्दपुराण वैशाख माहात्म्यको नारद र अश्रमरीष संवादाभा अक्षय तृतीया महिमा कथन नामको
तेइसी अध्याय कहिले ॥ २३ ॥

चतुर्विंशोऽध्यायः

श्रुतदेव उवाच-तिथिच्येतासु पुण्यासु द्वादशी सितपक्षगा । वैशाखमासे राजेन्द्र सर्वबोधवि-
नाशिनी ॥१॥ कि दानेः कि तपोभिश्च किमुपोष्येन्नैतंश्च किम् । किमिष्टैश्चैव प्रतैश्च द्वादशी
वैनं सेविता ॥२॥ गङ्गायामुपरागे तु यो दद्याद्गोसहस्रकम् । द्वादश्यां माधवे मामि प्राप्नोत्ये-
कगवर्षणात् ॥३॥ गङ्गायां चैव दुभिले फ्रपहं कोटिभोजनात् । तत्फलं समवाप्नोति द्वादश्या-
मेकभोजनात् ॥४॥ यदत्तमर्हते चान्नं द्वादश्यां च सिते शुभे । सिक्ये सिक्ये भवेत्तस्य कोटि-

श्रुतदेवजीले भन्नुभयो—हे राजेन्द्र । यी पुण्य तिथिहरूमा वैशाखमा शुक्लपक्षमा पर्ने द्वादशी तिथि सबै पापमयहताई
नाश गर्नेवाला छ ॥१॥ जसले यस द्वादशीको सेवा गरेन अर्थात् यस द्वादशीमा भन्नु पर्ने कुर्यहरू गरेन त्यसले गरेको अरु
दानहरूले के हुन्छ, तपस्याहरूले के हुन्छ, उपवास गर्नाले के हुन्छ र गतहरू पनि के हुन्छ, कसैको इच्छाति नै गरेर पनि
के हुन्छ, अर्थात् सब बेकारो हुन्छ ॥२॥ जसले गङ्गा सागैको वेलामा गंगाकिनारामा एक हजार गार्द दान गरेर जो फल
पाउँछ त्यो फल वैशाख यदीनमा शुक्ल पक्षको द्वादशीमा केवल पौटे गार्द दान दिनाले पाउँछ ॥३॥ अनन्तरले परेको
वेलामा गंगाकिनारमा दिनहुँ एक करोड मानिसाई भोजन गराउनाले जो फल पाइन्छ, त्यो फल वैशाख शुक्ल द्वादशीमा
केवल एकै जनताई मात्र भोजन गराउनाले पाइन्छ ॥४॥ अन्त्याणकारी वैशाख शुक्लपक्षको द्वादशीमा योग्य व्यक्तिलाईवां

ब्राह्मणभोजनम् ॥५॥ यो दद्यात्तिलपात्रं तु द्वादश्यां मधुसंयुतम् । निर्धूताखिलकन्धस्तु विष्णु-
लोकप्रवाप्नुयात् ॥६॥ एकादश्यां सिते पक्षे कुर्याज्जागरणं हरेः । स जीवन्नेव मुक्तः स्यात्तुष्टाः
स्युः सर्वदेवताः ॥७॥ कोटीन्दुसूर्यग्रहणे तीर्थान्याल्लव्य यत्फलम् । तत्फलं समवाप्नोति प्रातः
स्नात्वा हरेदिने ॥८॥ तुलस्यः कोमलैः पत्रैर्द्वादश्यां विष्णुमर्चयेत् । स सप्तकुलमुद्भृत्य
विष्णुलोके महीयते ॥९॥ द्वादश्यां माधवे मासि यो दद्याद् गां मत्तमकाम् । स कोटिकुलमुद्भृत्य
विष्णुलोकाधिपो भवेत् ॥१०॥ यमं पितृन् शुरुन् देवान् विष्णुमुद्दिश्व मानवः । माधवे शुक्त-

मिदं भजनं दिव्यं, न्यमं भजनं कोमिता-मितामा करोड बाहुनलार्हं भोजनं गराय बरतरको फलं हुन्छ ॥५॥ जन्ते वैशाखशुक्ल
द्वादशीमा ह्यन्येको मिलेत् गरिणको भोडो दिन्छ मत्ता बन्धनराट् छुटेको त्यो जन्ते मगवान् विष्णुको लोक पाउँछ ॥६॥
वैशाख शुक्लको द्वादशीमा जो जन हरिको धीतन गरेर जासय मर्द छ, त्यो जन बान्देमा पनि हुन्छ हुन्छ, त्यसदेखि
धोताहरू प्रमत्त रहन्छन् ॥७॥ करोडौं चन्द्र-सूर्य ग्रहणमा तीर्थहरूमा हुनुको मारेर जो फलपाइन्छ त्यांफल वैशाखशुक्ल
द्वादशीकोदिन प्रातःस्नान मनोत्तम मिलन्छ ॥८॥ वैशाखशुक्ल द्वादशीमा तुलसीका पत्रहरूले मगवान् विष्णुको जो पूजा
गर्दछ, त्यो जन आफ्ना मात कुलको उद्धार गरेर विष्णुको लोकमा मत्ता मिल्छ ॥९॥ वैशाख शुक्लको द्वादशीमा माघको
मर्दिन गार्हो जो दिन्छ, त्यो आफ्ना करोड कुलको उद्धार गरेर विष्णुलोकमा सर्वोच्च अधिकारी हुन्छ ॥१०॥ यमराजनार्ह

द्वादश्यां सोदकुम्भं सदक्षिणम् ॥११॥ दध्यन्नं चैव यो दद्यात्तस्य पुष्पफलं मृणु । प्रयागे प्रत्यहं
चैव कुर्याद्यःकोभोजनम् ॥१२॥ यावत्सर्वतसरं पुष्पं षड्मासान्तेर्मनोरमैः । तत्फलं समवाप्नोति
मधुसूदनरासनात् ॥१३॥ शालिग्रामशिलादानं यः कुर्याद्द्वादशीदिने । वैशाखे शुक्लपक्षे तु
सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१४॥ सप्तद्वीपवर्तौ मृगि गङ्गायां च रविग्रहे । यो दद्यात्कोटिवारं तु तेन
तुल्यं फलं विदुः ॥१५॥ द्वादश्यां पयसा यस्तु स्नापयेन्मधुसूदनम् । राजसूयारवमेधाभ्यां
यत्फलं परिजायते ॥१६॥ तत्फलं समवाप्नोति तस्मायात् नात्र संशयः । त्रयोदश्यां यजेद्विष्णुं

पिशुनार्हं, शुरुनार्हं, यौगलार्हं, विष्णुनार्हं उदरेप गरेर जो वैशाखमा शुक्लपक्षको द्वादशीमा दक्षिणामर्दिन जलले गरिणको
बडा ॥११॥ हरी-अन्न पनि जो दान गर्छ, त्यसका पुण्यको फल हुन्छुतीम्-जन्ते प्रयागमा सूर्यमर्दिन छर्बे रमले
रमिणका रात्रा भन्नेहरूले करोड मानिसलाई भोजन गराएर जो पुष्प पाउँछ, मधुसूदन मगवान्का भाइले त्यो पुष्प-फल
वैशाख शुक्ल द्वादशीमा यमराजनार्ह उदरेप गरेर गरिने दान मनोत्तम मिल्दछ ॥१२-१३॥ वैशाख शुक्लको द्वादशीका
दिनमा जो जन शालिग्राम-धिसा दान गर्दछ, त्यो जन सबै पापबाट छुट्दछ ॥१४॥ सूर्यग्रहण लागेको बेला यज्ञमा गार्हो
॥१५॥ वैशाख शुक्ल द्वादशीमा जसले मधुसूदन मगवान्लाई दूधले न्वाहदिन्छ, त्यसले राजसूय र अक्षमेव यज्ञद्वारा जो
फल पाइन्छ ॥१६॥ त्यस स्नानद्वारा उही फल पाइन्छ, यममा संशय छैन । वैशाखशुक्ल त्रयोदशीमा विष्णुको पूजा गर्दा

पयोदधिविमिश्रितैः ॥१७॥ शर्करामधुभिर्द्रव्यैर्धुसूदनप्रीत्यै । पयोमृतेश्च यो विष्णुं भक्त्या
 संनाम्पेद्विभुम् ॥१८॥ स सर्वकुलमुदुष्टस्य विष्णुलोकं गहीयते । यो दद्यात् पानकं हार्यां
 सायान्हे प्रीत्यै हरेः ॥१९॥ जीर्णपापं जहात्यशु जीर्णं त्वन्मिवोरगः । सायान्हे चैव यो
 दद्यादुर्वारकरमायनम् ॥२०॥ भवेन्मुक्तः कर्मबन्धादुर्वारकरसाधनात् । इसुदण्डं चतुफलं दद्या-
 द्दाक्षकालानि च ॥२१॥ न विच्छिन्तिः सन्तते स्यात्तस्य वै शतपूरुषम् । यो दद्याद्गन्धलेपनम्
 मायान्हे द्वादशीदिने ॥२२॥ चाक्षोपधातैः सकलैर्मुच्यते नात्र संशयः । यत्किञ्चित्कुरुते पुण्यं
 द्वा-दशे मितिका ॥२३॥ चीनी मह पिठ ने वस्तु मयका पश्चात्तलेन पुष्टनमगवान्को सुधीका लागि विह्व विष्णुताई
 जो मक्तिपूर्वकं न्यासिदिन्छ ॥२४॥ त्यो जन मयै जनको उद्धार गरेर विष्णुलोकमा रमाउँछ । जयले यस वयोदशीया
 माक्षपक्ष हरिको प्रीतिको लागि शरवत दान दिन्छ ॥२५॥ सयैले पुरान् छाला (काँचुली) काले र्छे उमले पुराना पापलाई
 हुन्छते त्याग्छ । जयले स्वयं वयोदशीको माक्षमा राखि ककरी दाना दिन्छ ॥२६॥ त्यो जन ककरीका रसको प्रमाणले
 मंगलका कर्मको बन्धनबाट मुक्त हुन्छ । जो यस वयोदशीमा कुलको लोका, लाभकोफल, दासका दानदान गर्छ ॥२७॥
 त्यामका सय पुस्तासम्म सन्तानको शुभलाई हुँदैन, बधोत् त्य पुस्तासम्मका सन्तानमा निश्चिन्तान काँही हुँदैन जसले
 वैशाख शुक्ल द्वादशीका दिन माक्षमा चन्दन र सुगन्धित वस्तु दान दिन्छ ॥२८॥ त्यो दाता सम्पूर्ण बाहिरी उपद्रव-

द्वादश्यां राजमत्तम् ॥२३॥ माधवे तु सित पक्षे तद्व्ययफलं भवेत् । प्रवृत्तिप्रस्थां वक्ष्यामि
 केन जातेति भूमिष ॥२४॥ श्रवणात्वेवापन्नी सर्वमङ्गलदायिनी । पुरा कारमीरदेशे तु द्विजां
 देवनाह्वयः ॥२५॥ तस्यासौनमालिनी नाम तनया पापहृषिणी । ददौ तां सत्यशीलाय
 विप्रवर्याय धीमते ॥२६॥ तां गृहीत्वा ययो धीमान् स्वदेशं यवनाह्वयम् । रूपयौवनमभ्यन्ता
 तस्या नैव प्रियाऽभवत् ॥२७॥ सदा विद्वेषमयुक्ता तस्यां निष्ठति निन्दुरः । नान्यस्य कस्यचिद्द्वेषी
 तां विना नृपते पतिः ॥२८॥ तस्मिन् सा कोभ्रमयुक्ता वशीकरणलम्पटः । आपृच्छत्प्रमदा

हलबाट छुट्छ, यसमा सखा छैन । हे अष्ट राजा ! वैशाख शुक्लपक्षका द्वादशीमा जो कुठ पूज्य गरिन्छ ॥२३॥ त्यो
 अक्षय्य फल दिनेवाला हुन्छ । हे राजन् ! यस द्वादशको प्रपिद्धि क-कषबाट बगे, त्यो म भन्छु- ॥२४॥ जुन कथा
 गुणाले मयै वाप नाछ गर्ने र मारा मंगललाई दिनेवाला छ । उसैले कुनै समयमा कश्चो देवना देवम नामको माक्ष
 रहन्थ्यो ॥२५॥ त्यसको माक्षिनी नामक शारङ्गी छोरि पियै । असल कोल स्वभाव भएकी, बुद्धिमान्, अष्ट ब्राह्मणलाई
 त्यो कन्या उमले दियो ॥२६॥ उमलाई लिएर त्यो बुद्धिमत् पवन नामको आफ्नै देशमा गयो । रूप वीचने देवान्
 मयको त्यो माक्षिनी त्यस ब्राह्मणको प्रपनी हुन सकिने ॥२७॥ त्यो बाहुन गत्य कोउज गये उमाल-उड्क गर्ने
 भए रहन्थ्यो । हे राजन् ! त्यो पछि उमलाई छोडेर अरु कर्मको पनि गर्नु गर्दैनथियो ॥२८॥

राजन् यास्यक्तः पतिभिः पुरा ॥२९॥ ताभिरुक्ता तु मा भूष वश्यो भर्ता भविष्यति । अस्माकं प्रत्यया जातो भर्तृत्यागवमानमात् ॥३०॥ प्रयुज्य भेषजं वश्यं नीता हि पतयः पुरा । योगिनी न्वं तु गच्छाद्य दास्यते भेषजं शुभम् ॥३१॥ न विकल्पस्त्वया कायो भविता दामवपतिः । योगिनीमन्दिरं गत्वा तामां वाच्येन भूपते ॥३२॥ प्रमादमनुत्वं तथा लेभे दुरचारिणीं मनी शतस्तम्भममायुक्तां कुर्यां भजे त्वरान्विता ॥३३॥ सुविस्तृतां सुवर्चसां तथैवायतयामिकाम् । श्रुतां दीर्घमन्त्रेण मुधालेपेन वर्तिताम् ॥३४॥ दीर्घाभिश्च मयाभिस्तु प्रावृता दीप्तिमयुता ।

मन्त्रिकी, यन्त्रकारणं यन्त्रोक्तप्रमाणं लागिपरकी त्यस मालिनीले हे राजन् ! पहिले-महिले पतिहकले जो त्यागिणिका यिण, ती ओहकलाई सोधी ॥२९॥ हे राजन् ! उनीहकले उपलाई लोभने वक्षमा अवश्य हुन मन्त्र मने । लोभने त्यागिका अवधानले हाभीहकलाई यो बिरवाम भेषकेको छ ॥३०॥ हाभीले पहिले पतिहकलाई औषधी प्रयोग गरेर वक्षमा पारिमकेका छीं । तिमी आजे योगिनामाठी जी । त्यो बहिषा आंखनी दिने ॥३१॥ निभाले छंका मने पर्दन, लोभने न बोक्न जम्नो भोजनेछ हे राजन् ! उनीहककाङ्गुराले उ पनि योगिनीको कुरीमा गर ॥३२॥ न्यस खगब चित्र भणकी स्वामनीले उम योगिनीशत प्रशस्त प्रशो पार्ह पनि । गिनीहकको कुरो सुनेविचिकी हमारियकी क सपरदा हम्ना माहिको, फाकिलो, अमाई सका सुगब, लम्बाई-चौडाई बरानर मणक लागू नमाल बेगिको, चनायो लेपले पालिणकी कुरीमा पुगी ॥३३-३४॥ लाभा लाभा जटा बढाणकी, अत्यन्त चढकिली, सेनेहकले सेडिरहेको, बिस्तार बिस्तार यता-उति

परिवारसमोपेता वीक्षमाक्षा राजनः राजनः ॥३५॥ अक्षमृत्रकरा मा तु जपन्ती श्रार्थिता तथा । ददौ वश्यकरं मन्त्रं क्षोभकं प्रत्ययान्वितम् ॥३६॥ ततः मा प्रणता भूत्वा पट्टार्थं दत्त्वाऽङ्गुली-यकम् । वज्रमाणिक्यमयुक्तमतिरिक्तप्रभान्वितम् ॥३७॥ मृदुकाञ्चनमयुक्तं भानुरश्मिममद्युति । तनो दृष्ट्वा तु सन्तुष्टा पादस्यं चाङ्गुलीयकम् ॥३८॥ हृदयं च तथा ज्ञातं तत्पतेरवमानजम् । तदोक्ता हि तथा भूष तापस्य द्वितयुक्तया ॥२९॥ चूर्णं रक्षान्वितो ह्येष सर्वभूतवशङ्करः । चूर्णं भर्तारं संयुज्य रसां श्रीवाश्रयां कुरु ॥४०॥ भविष्यति पतिर्वश्यो नान्यां यास्यति सुन्दरः ।

हेरिहको ॥३५॥ हातमा रुद्राक्षको माला लिएर अमिहेकी, उहाँ भोगकी मालिनीले पिनपपुनक श्रार्थना गरिणकी उमले बिरवाम परिमकेको अर्थात् कतिपय परीक्षा गरेर उममा सफल भेषकेको, 'क्षोभक' नामको वक्षमा मने कन्त्र उम मालिनी-लाई पठाइदिई ॥३६॥ अब उसले हीरा मणि जहिको, कम्बजम चम्किहको, आफूले दुवै गोदाभा बैरिगलेको धौडी दिई होगिदिई ॥३७॥ अब हुलापण सुनले बनाइएको, धर्मको किण्डी चटिकणको, उमले आफू गुरुको गोदाभा बट्टाइकोभीडी हेसेर योगिनी सुखी बहन् ॥३८॥ र उमले उसको पतिहलाई अपमानित मणको हृदयलाई पनि जान्न् । हे राजन् ! दिव चाहने ती योगिनीले मालिनीलाई मनन- ॥३९॥ तारा प्राणीलाई वज्र पार्ने यो चूर्णछा हो । यो चूर्ण शानीमा मिलाएर पतिलाई यो चूर्ण छ्याएर किलकिलेमा लगाई रखा गरे अर्थात् चर्न उमेल नपाओम यम्नो काम गरे ॥४०॥

नाश्रियं वदति क्वापि दुश्चारिण्यास्तवापि च ॥ ४१ ॥ चूर्णरक्षां गृहीत्वा सा प्राप्ता भर्तृगृहं पुनः
प्रदोषे पयसा युक्तरचूणां भर्तारि योजितः ॥ ४२ ॥ श्रीवायां हि कृता रक्षा न विचारः कृतस्तथा ।
मदा स पीतचूर्णस्तु भर्ता नृपवरोत्तम ॥ ४३ ॥ तच्चूर्णाक्षयरोगोऽभूत्पतिः क्षीणो दिने दिने ।
गुह्ये तु कृमयो जाता घोरा दुष्टवणोद्भवाः ॥ ४४ ॥ दिनेः कतिपयैः राजन् पत्यावेवं व्यवस्थिते ।
उवां स्वेच्छया सापि पुँश्चली दुष्टचारिणी ॥ ४५ ॥ इततेजास्ततो भर्ता तामुवाचाकुलेन्द्रियः ।
कन्दमानो दिवारात्रं दामोऽस्मि तव शोभने ॥ ४६ ॥ आहि मां शरणं प्राप्तं न कांक्षेयं परश्रियम् ।

पति गन्धी भने निम्रो पति वधमा हुनेछ, हे सुन्दरी ! अहमाठी जानेछैन र तिम्रो दुष्ट चरित्र भए पनि तिम्रीलाई कहिल्यै
अग्रिय कुरो भन्ने छैन ॥ ४१ ॥ योगिनीले दिष्टकं चूर्णरक्षा लिएर त्यो फेरि पतिको घर पुगेर भेटुका चूर्णरक्षा दुधमा म्यालेर
लोभेलाई पियादी ॥ ४२ ॥ पिउंदाखेरि उमले कुनै विषारी नमरी निर्दयी मगर प्याय चोटीमा मयात्री हे राजाहरूमा भेटु
राजा सब त्यस पतिले ग्गो चूर्ण पुट्टक लिएको ॥ ४३ ॥ त्यस चूर्णले मर्दा अपरोग भयो, पति दिनदिने दुस्ताउं हे गयो ।
त्यसको शुद्धारमा नगसो पाउ मगर उममा उम्किएका हरलाभा कीराहरू स्वाउं स्वाउंती मए ॥ ४४ ॥ हे राजन् ! कति
दिनम्म लोभे परेसो हालतमा रईदाखेरि त्यो दुष्ट चरित्रवाली कुँडी पनि मनमानी मगर रहन लागी ॥ ४५ ॥ तब बल
पटेको, आकुल हन्दिवाला, रात-दिन चिन्चाएरहने उस पतिले 'हे सुन्दरी ! म तिम्रो दाम हुँ' कसमा परेको भलाई रक्षा

तत्तस्य कन्दितं श्रुत्वा भोता सा मेदिनीपते ॥ ४७ ॥ अलङ्कारकृते पत्युर्जीवनेच्छुश्च वे तदा ।
योगिनीं च यगे शीघ्रं तस्यै सर्वं न्यवेदयत् ॥ ४८ ॥ तथा च भैषजं दत्तं द्वितीयं दाहशान्य ।
दत्ते च भेषजे तस्मिन् स्वस्योऽभूत्तक्षणपतिः ॥ ४९ ॥ पूर्णचूर्णोद्भवो दाहः शान्तस्तस्याभवत्तदा ।
ततः प्रमृति भर्ता च वरयोऽभूद्देशमसंस्थितः ॥ ५० ॥ तिष्ठत्युपपतिगोहे गृहकुर्यापदेशतः । सर्ववर्ण
समुद्भुता जारास्तिष्ठन्ति वे गृहे ॥ ५१ ॥ न किञ्चिद्वचने शक्तिर्भर्तुजाता कथञ्चन । ततस्तेनैव
दोषेण सर्वाङ्गेषु च जङ्गिरे ॥ ५२ ॥ कृमयश्चास्थिभेत्तारः कालान्तक्यमोपमाः । तैर्नासाहिह-

गत, अब उप्रान्त म परकी चाहन्नै, भनी उस छीलाई मग्यो । हे राजन् ! त्यसको त्यो चिन्चाए सुनेर
त्या छी पनि हराई ॥ ४६-४७ ॥ भुङ्कार-पटरका लागि पनि पतिको जीवन चाहनेलाई त्यो त्यसै
चाहँ नै योगिनीमाठी गई र ती योगिनीलाई सबै कुरो निवेदन करो ॥ ४८ ॥ योगिनीले पनि दाहशान्तिका लागि अर्को
औषधि दिइन् । त्यो औषधि दिने (स्वाउंने) बित्तिकै उसै कृममा उसको पति स्वस्थ (निरोग) भयो ॥ ४९ ॥ पहिले
चूर्ण खाएर उसको दाह अब शान्त भएको थियो । त्यहाँदेखि त्यसको पति घरे बसिरहने उसको वसको भयो ॥ ५० ॥
परको काम गर्ने बहानाले रखीये पनि घरमै रहन्थ्यो । अह सबै वर्णका जार पनि एक एक मिहिले उसको घरमै रहन्थे
॥ ५१ ॥ विचार लोभेको कुनै हालतमा पनि कुनै बोल्ने शक्ति भएन । त्यसका बाद त्यसै पाएका दोषले त्यस रईका सधै
अङ्गहरूमा प्राण पुड्ने काल मगराज जला हङ्गी नै छेड्ने कीराहरू उम्किए । ती कीराहरूले त्यसका नाक र जिमोमा

योश्वासीच्छेदः कण्ठयस्य च ॥ ५३ ॥ रतनयोश्नाङ्गुलीनां सा पङ्कत्वमपि चागतम् । तेन
पञ्चत्वमापन्ना गता नरक्यतनाम् ॥ ५४ ॥ ताम्रस्रवे च सा दग्धा युगानां शतपञ्चकम् ।
श्वानयोनिषु सज्जाता शतवारं पुनः पुनः ॥ ५५ ॥ सुकषाणि तृणतन्त्राणि कृत्वा खण्डान्यनेकशः ।
भक्ष्यमाणा निराहारा रुदती स्वेन कर्मणा ॥ ५६ ॥ छिन्ननामा छिन्नकर्णा कृमिमूर्धा निरन्तरम् ।
छिन्नपुच्छा भग्नपादा ताडिता च गृहे-गृहे ॥ ५७ ॥ पश्चात्तोर्वीरदेशेषु पञ्चवन्धोर्द्विजस्य च
दास्या गृहे शुनी जाता बहुदुःखममाकुल ॥ ५८ ॥ छिन्नकर्णा छिन्ननासा छिन्नपुच्छाभिरातुरा ।

दुर्बे कानमा पनि बाल परिदिष्ट ॥ ५२ ५३ ॥ दुर्बे स्तनमा पनि छिपा-छिपा परिदिष्ट, औलाहक पनि हुंदा परिदिष्ट, तब
त्यो हेमङ्गी पनि गई । त्यस्तै दुःखले घरेको रथो नरकका बाटना बोधन गई ॥ ५४ ॥ र पाँच सय युगसम्म त्यो बापिनी तामाको
माझमा सुट्ठ । त्यनसि बास्मार पटौपिच्छे सयपस्यसम्म कुकुरीको पानिमा जन्मलाई ॥ ५५ ॥ त्यस योनिमा मसिना तुण-
का त्यान्त्रहस्तलाई कनेक टुका पारेर खान्थे । आफ्ना कर्मले खान नपाई हाँको छट्टेर कर्तौ-कर्तौ रुन्थो ॥ ५६ ॥ नाक झरेको,
कान झरेको, मर्दैव टाउकाभा कौरा घरेको, पुच्छरले हीन, गोदा मौचिचकी, घर-घरमा पिटाई खाने त्यो ॥ ५७ ॥ पछि
केरि मौचि देखमा पञ्चवन्धु बाहुनका दासीको घरमा धेरै दुःखले आकुल कुकुरी गई जन्मी ॥ ५८ ॥ त्यस जन्ममा
पनि कान हलेको, नाक झरेको, पुच्छरले हीन, गोदा मौचिचकीले पीडित रहेको, टाउकाभगि कौरकीमा

कृमिपूर्णशिरा नित्यं कृमियानिश्च तिष्ठति ॥ ५९ ॥ एवं त्रिशद्वगता वर्षा तस्मिन् जन्मनि भूमिप ।
देवात्कर्मविवाकेन वेशास्वे मेधमे खो ॥ ६० ॥ शुक्लशंखं तु द्वादशपां वज्रवन्धास्तनुद्भवः । नद्यां
स्नात्वा मुचिर्भूत्वा मारुद्वस्त्री गृहं ययौ ॥ ६१ ॥ तुलमोवेदिकां प्राप्य पादावबनिनेजनम् ।
वेदिकाया अभो देशे सा शुनी स्वापमामना ॥ ६२ ॥ प्राक्सूर्यादस्येत्रायां पादोदकपरिष्कृता
मद्यौ प्वस्तताऽशुभा जातः जानिस्मृतिरभूक्षणात् ॥ ६३ ॥ स्मृत्वा कर्मकृतं पूर्वं मा शुनी तापमंत्रदा
चुकोरा करुण दीना मुने त्राहीति वै पुनः ॥ ६४ ॥ स्वकर्म च मुनोन्द्राय स्मृत्वाऽऽचरस्यो मयाकुला ।

मसिङ्का, सवे पानिमा पनि स्पार्ड-स्पार्डनी कौरा झरेको भएर रहन्थी ॥ ५९ ॥ हे राजन् ! उम जन्ममा यस्तै दुःख पाएर
उमका तीस वर्ष बिते । कर्मको कल दुरा मोसिमकेकाले दीवपञ्च देष राधिमा खर्च भएको वैशाख बर्दीनामा ॥ ६० ॥ शुक्ल-
पञ्चको द्वादशीमा पञ्चवन्धुका कौरा नदीमा न्वाहेर बसिछ गई चिमि तुगाले फेर गए ॥ ६१ ॥ र तुलसी भठको पानामा-
पुने दुर्गे गोदा पोख । त्यही चौगाकाको तब त्यो कुकुरी मुतिरहे ती बिई ॥ ६२ ॥ शय्योदकमन्दत रूपे पढितेको बेलामा ब्राह्मणका
चरणोदकले न्वाहिएकाले तुरुन्ते उ पाए रहिन भई र उमै खण उपज्जई जानिस्मृति पनि भयो ॥ ६३ ॥ पछिले घरेको पाए
कर्म सम्भर तब त्यस कुकुरीले ती सपस्मोलाई हे मुनि ! रक्षा गर्नुहुनु, रक्षा गर्नुहुनु, मर्दै बार-बार बस्न बस्नले
रुन फाउनु लागी ॥ ६४ ॥ इत्ये आकुल भएकी उमले-लोमलाई विष दिएक्यो र त्यस्तै आफ्ना खणम परित्र

भर्तुर्विषययोगन्तु स्वस्य दुश्चरितं तथा ॥ ६५ ॥ योऽन्यापि युवतिरु न्नान् भर्तुर्वश्यं समाचरेत् ।
 वृथाधर्मा दुराचारा एव्यते ताम्रभाजने ॥ ६६ ॥ भर्ता नायो गुरुभर्ता भर्ता दैवतमुत्तमम् ।
 विप्रियं तस्य कृत्वा स्त्री कथं पुत्रमवाप्नुयात् ॥ ६७ ॥ तिर्यग्योनिरात् याति कृमिकोटिरातानि च
 तस्माद्भूयुर कर्तव्यं स्त्रीभिर्भर्तुर्वचः सदा ॥ ६८ ॥ साहं यास्ये पुनर्बोनि कुत्सितां यातनान्वितान् ।
 यदि नोदरसे ब्रह्मन्त्य त्वदृष्टिर्मुखाय ॥ ६९ ॥ तस्मादुदर मां ब्रह्मन् दुष्कृतां पापचारिणीम् ।
 मुकुतस्य प्रदानेन वैशाखे शुक्लपक्षे ॥ ७० ॥ योपासिता त्वया ब्रह्मन् द्वादशी पुण्यवर्दिनी ।
 इह मयै स्मर आपना नीचकर्म हनितार्हं वदाहं ॥ ७१ ॥ हे ब्रह्मन् ! अहं पनि जो अं युवती हुनाछुना, मन्त्र-चन्त्र, ओषधिले
 होमेलार्हं वन्न गर्दछे, धर्म नाछिएकी दुष्ट आचरण त्यो नरकयाचना भोग्दा तामाको भोढामा बकाइन्छे, पिन्कपाइन्छे
 ॥ ६६ ॥ नारीका लागि पनि मै मासिक हुनु, पनि मै उच्चम देवता हुनु । उनको मन नपने काम गरेर स्त्री
 कसरी मुख पाउछी ॥ ६७ ॥ पतिद्रोहिणी स्त्रीहरू सय जन्मसम्म यशुयोनिमा एक भएर जन्ममम्म स्त्रीमा गएर जन्मन्छन्
 त्यसकारण हे ब्रह्मन् ! होइछले सर्वेभरि पतिको आज्ञा पालन गर्नुपर्छ ॥ ६८ ॥ आज तपाईंका कोठाको सपाने
 परेकी मलाई यदि तपाईं उदर गर्नुहुन्छ भने उहाँ पतिद्रोहिणी भ केरि दुःखेदुःखले भरिएकी नीच योनिमा जन्मेछु
 ॥ ६९ ॥ भन्दा हे ब्रह्मन् ! वैशाखको शुक्लपक्षमा गरिएका भएल कामको पुण्य दिएर छराम काम गरेकी, पापिनी केरो
 उदर गर्नुहुन्छ ॥ ७० ॥ हे ब्रह्मन् ! पुण्य कदाचने द्वादशी जो सपाने उपाचना गरिएको छ, त्यसमा स्नान, दान, जपको

तस्यां त्वया कृतं पुण्यं स्नानदानान्नभोजनैः ॥ ७१ ॥ दुश्चारिण्या अपि ब्रह्मन् तेन मुक्तिर्भविष्यति ।
 यस्यां तु भूयुर स्नातः स्वच्छे मनुजः किल ॥ ७२ ॥ सर्वतीर्थफलावाप्तिं लभते नात्र मरणः ।
 तप्तं जप्तं हृतं दत्तं कृतं देवार्चनादि यत् ॥ ७३ ॥ तदक्षयफलं तैवं यत्कृतं द्वादशीर्दिने ।
 एवं विधं फलं यस्यासौहेहि सकलं भव ॥ ७४ ॥ द्वादशपशुपतसेन त्रयोदशरात्रं तु पाण्यात् ।
 यन्फलं स्थानदण्डा तेन मुक्तिर्भविष्यति ॥ ७५ ॥ दशं कुत महाभाग दीनार्ता दीनवत्सल ।
 दीननाथा जगन्नाथो युष्मन्नाथो जनार्दनः ॥ ७६ ॥ यदीवास्तदाष्टश पर्णं दत्ता राजा तया भजतः ।

भजन (स्नान-दान) द्वारा तपाईंले गरिएको पुण्य ॥ ७१ ॥ मलाई दिनुभो भने हे ब्रह्मन् ! मदन हुन्यले तपाईंले गरिकाली
 पान केरो मुक्ति हुनेछ । हे बाहुनभागे ! यम द्वादशीमा आफ्नै घरमा त्वाहुने मनुष्यले पनि निश्चय ॥ ७२ ॥ मयै नै यमा
 ज्ञाईको फल पाउँछ, यथमा हुने मरण छैन । तप, जप, दान, देवार्चनाको पूजा-पाठ भएर कम ॥ ७३ ॥ वैशाख
 शुक्ल द्वादशका दिन जो गरिएको छ त्यो अक्षयफल दिनेवाला हुन्छ भनी जानुपर्छ । यन्मा प्रभुको जो पण्डितका छ
 त्यो सबै मलाई दिनुहुन्छ ॥ ७४ ॥ वैशाख शुक्ल द्वादशीमा उपवास गरेर मोलिभन्ने पशुपतसेना पठन गर्नेले कम सिन्छ
 त्यसले पनि पक्कै मुक्ति हुन्छ ॥ ७५ ॥ हे माण्यमान्नी ! हे दुःखीहरूमा दया गर्ने ! म दुःखिनीमा पनि दया गर्नुहुन्छ ।
 दुःखीहरूका स्वामी, जगत्का मासिक, जनार्दन भगवान् तपाईंका पनि नाथ हुनुहुन्छ ॥ ७६ ॥ यन्मा राजा उम्ने प्रजाभनेछे

वैवस्वतपदध्वमिन्परित्राहि सुदुःखिताम् ॥७७॥ त्वद्द्वारवामिनीं दीनां शुनीं मां दीनवत्तम ।

महादहत्यामहसं वा गोहत्यानां महसक्तम् ॥७८॥ अगम्यानां च कोष्ठश्च दहत्येषा शुभा तिथि ।

तस्यां कृतं महापुण्यं मया दत्ता महामुने ॥ ७९ ॥ मासुदर समुद्रिनां दीनां नाथ दयां कुरु ।

अन्ते तुभ्यं द्विनेन्द्राय मम उक्तिं विवेमहि ॥८०॥ इति तस्या वज्रः श्रुत्वा शुनीमाह मुनेः सुतः ।

सकृत् जन्तवोऽनन्ति सुखदुःखात्मकं शुनि ॥ ८१ ॥ यस्मान् किम् त्वया कार्यं सुद्रया

तपशीलया । यया भर्ता वशं नागो रक्षाचूर्णादिभिर्वृतः ॥८२॥ मासुभ्यां यत्कृतं पापं स्वस्य

दशवामिका भक्तः पनि भयवान् दस्ते हुन्छ । हे दीनवत्तम ! हे वैवस्वत पदलाई भयं गर्नेवाला ! तपाईंको दामा बस्ने

अन्यन्त दुःखिनी, सुश्री म कुचिनालाई रक्षा गर्नुहोस् । किनकि हजारौं महदहत्यालाई, हजारौं गाहत्या र ॥७७॥ करोडौं

अगम्य व. प. र. मा पनि यो शुभ तिथि छुटाइदिन्छ त्यसहस्ता हे महामुनि ! तपाईंले त्यसमा गरिपरी महापुण्य पलाई

दिएर ॥७९॥ हे नाथ ! अन्यन्त दुःखिनी अति सुश्री मलाई उदार गरिदिनुहोस् । दया गर्नुहोस् । अन्तमा भेट्ट म. क्षण

तपाईं लाई म नमस्कार गर्दछु ॥८०॥ यस कृष्णीको यम किमिच्छा कुनै सुनेर शुनिका प्रवले कृष्णीलाई भने-हे कृष्णी ।

माणीरु सुख या दुःख भित्रले आफूले गरेको कर्म भोग्छन् ॥८१॥ रक्षापथ आदि ले विवश पारेर जुन नाथ पापिनी तैले

सांगेलाई बधमा पारिस् त्योमन्दा । हलो पाप ठेले अरु के गरिन् मकड ? अर्थात् यो मन्दा हलो पाप हुने सक्छैन ॥८२

सजजनहरूको उपर जो पाप गरिन्छ त्यो आफैलाई दुःख दिने हुन्छ, सजजनका उपर जो पुण्य कार्य गरिन्छ त्यो आफ्नो

दुःखकर भवेत् । साधुभ्यो यत्कृतं पुण्यं स्वस्य दुःखहरं भवेत् ॥८३॥ उभयग्रंथात्तमिति पापेभ्यो

यत्कृतं भवेत् । शर्करामिश्रितं क्षीरं कोष्ठवेपनिवेदितम् ॥८४॥ विषवृद्धिकरं दुष्टमेवं पापकृतं भवेत् ।

वदस्तेव मुनिसुते शुनी दुःखेन दृषिता ॥ ८५ ॥ पुनरनुक्रमेणार्थमुक्त्वा तत्पित्रे बहुभाषिणी ।

पञ्चवन्धो पारेत्राहि शुनी त्वद्द्वारवामिनीम् ॥८६॥ त्वदुच्छिष्टाशिनी नित्यं त्वं पाहीति पुनःपुनः ।

स्वपोष्या ये हि वर्तन्ते गृहस्थस्य महात्मनः ॥ ८७ ॥ तेषामुदरणं कार्यमिति धर्मविदा मतम् ।

चाण्डाला वायमारचैव मारमेयाश्च नित्यशः ॥८७॥ गृहस्थानां दयापात्रं प्रत्यहं बलिभोजिनः ।

दुःख हर्ने हुन्छ ॥८३॥ तर पापीहरूका लागि जो कार्य गरिन्छ, त्यसले दुईलाई क्षम पार्ने, जस्तै पीनी मिलाएकी

दूध सपेलाई दियो भने ॥८४॥ विष दहछने हुन्छ, त्यसले पापी दुखका ठप्प गरिपरी उपकर पनि हानिकारक हुन्छ ।

शुनिका होसाले यदि मनेपछि दुःखले शीविन कृष्णीले ॥८५॥ उनका बापलाई भरे कुरा मन्दी भान्तिर सुख फर्काएर

फेरि ऊ बसाउन थाल्यो-हे पञ्चवन्धु ! तपाईंको दामा बस्ने कृष्णीको रक्षा गर्नुहोस् ॥ ८६ ॥ म सबै तपाईंको जुनो

खाँने है, तपाईं सेरो रक्षा गर्नुहोस् मनी बास्मारा कराई । गृहस्थी महात्माको घरमा जो आफूले सोधेका क्षानी

रहन्छन् ॥८७॥ तिनीको उदार उनीहरूले गर्नुपर्छ भने धर्म जन्नेहरूको मत छ, रोजै बलि (पन्याएको माग) खाएर

जीवन पान्ने चाण्डालहरू, कागडहरू, कुकुरहरू सबै गृहस्थीहरूका दयाका पात्र हुन् । जो गृहस्थी रोम, पाउ, चोटपटक

लागेको जराफ हलक्ल गर्न नसक्ने आफूले पालिएको माणीलाई उदार गर्दैने भने त्यो गृहस्थी नरकमा जान्छ, यसमा

अराक्तं नोद्धरेत्येषं रोगायुषहतं यदि । सोऽथः पतेत् सन्देह इति वेदविद्वां मतम् ॥८९॥
 कर्तारमेकं जगतां हि कृता कृत्वाऽऽमना पतिं समस्तजन्तून् । दारादिरूपव्यपदेशतो हरिस्तस्मात्-
 दाज्ञा सख्य पोष्यरक्षा ॥९०॥ तां पोष्यरक्षां परिहृत्य जन्तुर्देवेन क्लृप्ता यदि वर्ततेऽन्यथोः । मा
 स एव दोग्ध्रात् मकलस्य हन्ता कीनाशलोकं नितरां प्रयाति ॥९१॥ कर्तव्यत्वाद्वायुवादीना-
 मृद्धर दुर्मतिम् । इति तस्या वचः श्रुत्वा दुःस्तार्ताया गृहे स्थितः । निश्चक्राम गृहात्पूर्वं पद्मकन्धु-
 दयानिधिः ॥९२॥ किमेतदिति तां प्राह पुत्रः सर्वं न्यवेदयत् । स तु पुत्रवचः श्रुत्वा तमेवं प्राह
 विस्मितः ॥९३॥ पञ्चकन्धुरुवाच । ममात्मज कथं वाक्यमीदृशं व्याहृतं स्वया । न साधूनामिदं
 कुले मन्देह छैन मन्ने वेद ज्ञानेच्छं मन छ ॥८८-८९॥ जगत्का कर्ता हरि समस्त प्राणीहरुर्लार् श्री आदि परिवारकारको
 महानाले आसीते सिद्धिंको ठानेर आफै रक्षा गछन्, त्यसकारण आकुले पालेकाको रक्षा गर्जु हरिको आज्ञा नै हो॥९०॥
 आपूने पालेकोलाई रक्षा गर्नुपर्छ भने हरिले खराएको त्यस आज्ञालाई त्यागेर यदि कोही चिरिती इच्छिको हुन्छ भने त्यो
 नै सबैलाई मानेवास्ता हो र त्यसै पाले गर्दा आखिर नरकमा जान्छ ॥९१॥ कठिन्य ठानेर अन्धका दयाळु भएर दुष्ट-बुद्धि
 को मलाई उद्धार गर्नुहोस् । दुःखले पीडित त्यस कुकुर्नीको त्यस्तो कुरो सुनेर घरभित्र बसेका दयाळु खानि पञ्चकन्धु
 तुरुन्तै घरबाट बाहिर निस्के ॥९२॥ र किन यस्तो कराएकी भनी कुकुर्नीलाई भने, तब उनका छोराको सबै निवेदन गरे ।
 तब पञ्चकन्धुले छोराको कुरो सुनेर आश्चर्य नै उनलाई यस्तो भन्यो— ॥९३॥ पञ्चकन्धुले भने—ए मेरो ! यस्तो कुरो हँले

वाक्स्थं भवतीह च पावनम् ॥९४॥ आत्मसौख्यकराः पापा भवन्ति परिभाषिताः । परय पुत्र
 जनाः सर्वं परोपकरणाय वै ॥९५॥ शरीर सूर्योऽथ पवनो मेदिनी हुतभुजजलम् । चन्दनं
 पादपाः मन्तः परोपकरणे स्थिताः ॥९६॥ अश्विदानं कृतं पुत्र कृपया हि दत्तोऽपिना । देवा-
 नामुपकाराय ज्ञात्वा दैत्यान् मयाकलान् ॥९७॥ कपोतार्थं स्वर्गमाप्ति शिविना भूभुजा पुरा ।
 प्रदत्तानि महाभाग श्येनाय सुप्रियाय वै ॥९८॥ जीमूतवाहनो राजा पुराऽऽपोरिक्षिनिमण्डले ।
 तेनापि जीवितं दत्तं गरुडाय महात्मने ॥९९॥ तस्माद्व्यालुना भाव्यं मयुरेण विपश्चिना ।
 शुद्धे वर्षति देवस्तु किमशुद्धे न वर्षति ॥ १०० ॥ किन्न्दीपयते चन्द्रप्राण्डानानां गृहेऽयुमे ।
 कसरी भनिम् ! सज्जनहरूले यस्तो कुरो बांछु रामा हुँ देन ॥९४॥ आफूलाई मुन हुने कुरो मात्र गर्ने भएनन्नी पारीहरू
 निन्दित हुन्छन् । हे छोरा ! हेर, धेरै मानिसहरू परोपकारका लागि नै बर्बिका छन् ॥९५॥ चन्द्रमा, सयं अनि बराम,
 हृष्यो, बाणो पानी, चन्दन, रुख, सज्जन यी सब परोपकारमे लागिरहेका छन् ॥९६॥ हे पुत्र ! दैत्यहरूलाई अतिबलिया
 ठानेर बाँचालेका उपकारका लागि दानीपि अमेले आफ्नै हड्डी नै दान गरे ॥९७॥ हि सम्पदानीो पुत्र ! ठहिले किपि
 बाक्का तैद्राले परोपार्थ रक्षाको लागि केको बाक्कालाई आफ्नै बाहु दिमि ॥९८॥ ठहिले यत्र सुपक्कलमा जीमूतवाहन
 नामका राजा थिए । उनले पनि महात्मा गरुडलाई आफ्नै जीवन दिए ॥९९॥ त्यसकारण दिहाइ बाक्काले दैत्यमहजुपर्छ
 के शुद्ध ठाउँमा मात्रै देव बर्बन्छ, अशुद्ध ठाउँमा बर्बंदैन ! ॥१००॥ के चाण्डालहरूको अशुद्ध घरमा चन्द्रवाले उज्यालो

तस्मादहं शुनीमतां याचन्तीं न पुनः पुनः ॥१॥ उदारं पुण्यं नेजं पुण्यं पञ्चमन्तां च गा यया ।
इति पुत्रं निराकृत्य प्रतिजज्ञे मृदामतिः ॥२॥ दत्तां दत्तां महापुण्यं द्वादशीदिनमभ्यस्य । शुनि
गच्छ हरेर्धाम निबृतासितलम् ॥३॥ तद्वाक्यात्सहसा भूप दिव्यभरणभूषिता । विमुच्य
देहं जीर्णं तु दिव्यरूपधरा शुभा ॥४॥ रातादित्यप्रभा जाता सवित्रीमतिमा यया । जगामाभ-
न्य तं विप्रं द्योतयन्ती दिशो दश ॥ ५ ॥ भुक्त्वा दिवि महाभोगान् पश्चाज्जाता महीतले ।
नरनारायणाद्देवादुर्वशी नामनामतः ॥ ६ ॥ वेशास्त्रशुक्रद्वादश्याः प्रभावेण वराकृता । देवानां च
पार्देन । स्वमकराक्ष बत-नार दामो दया मांभे (बाहने) यस कुङ्कुनीलार्धं च ॥१०१॥ आप्ता पुण्यहस्ते-द्वितामा माति-
पक्षी गार्होत्तरं है—उदार गनेकु । त्यस्ती ओरालार्धं ह्मकार पुदिमान् पञ्चनिधिले प्रतिका मरे ॥१०२॥ वैशाख शुक्ल-
द्वादशीका दिन प्रातः मरेका महापुण्य दिव्यं, दिव्यं । है कुङ्कुनी । त्यमे पुण्यका प्रभावले क्व भभन्त पाप पलायिपक्षी
निष्पापिनो है हरि भगवान्को वामना डा ॥१०३॥ हेराजन् । पञ्चनिधिका सी वाक्यले एकाएक पुण्य देह त्यागेर रात्रा
गहनगुरियाले सत्रिण्ये ऊ ख्व रामो दिव्यरूप धारण मरी ॥१०४॥ मानो मारिचः जन्मी मरुकी छेटी सय न्युयंको प्रभा
जस्तो चहकिन्ती मई १ सी पञ्चनिधिमं ज्ञाने आजा लिण्ण दशे दिशा सकलक पादे स्वयं मई ॥१०५॥ स्वर्गमा हुवाहुला
भोग भोगेर पछि पुष्पानलमा नरनारायण चौतारद 'उर्वशी' मन्ने नामले जन्मी ॥१०६॥ वैशाखशुक्ल द्वादश्यामा मरेका

प्रिया जाता अप्सरत्वं च सा ययो ॥७॥ यद्योगिमय्यं हुतभुक्प्रकाशं वरं वरेण्यं परमार्थरूपम् ।
यत्राप्य सन्तोऽपि हि यान्ति मुग्धं नत्माप्य रूपं च शुनीह देवो ॥८॥ पश्चात् स पद्मकुण्डिं तां
तिथिं पुण्यवर्धिनीम् । लोके प्रख्यापयामासमुद्धित्प्राणवत्प्रभा ॥९॥ कोटीन्दुसूर्यप्रहणाधिकाया
ममस्तपुण्याधिकपुण्यरूपा । यज्ञैः समस्तैरतिरिच्यमाना द्विजेन ह्यवाता भुवनत्रये च ॥११०॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे वेशास्त्रमाहात्म्ये नारदाम्बरीषसंवादे शुनीमोक्षप्राप्तिर्नाम

चतुर्विंशोऽध्यायः ॥२४॥

पुण्यका प्रभावले अति सुन्दरी त्यो स्त्री देउताहकको पनि प्यारी मपर कपरा मई ॥१०७॥ जुन रूप मांगेहकले विनाहक,
जुन रूप मांगेको प्रकाश जस्तो परमार्थरूपको अति चमिकनां भेष्ट छ, जुन रूप पाएरमनहक पनि बुग्ध हुन्छन् त्यहीरूप
त्यस कुङ्कुनी सीले पाई ॥१०८॥ पछि सी पञ्चनयुले किञ्च भगवान्को प्राप्ति अस्ते प्यारो, पुण्य बढाउने वैशाख शुक्लको
त्यस द्वादशी तिथिलाई—संनारमा प्रख्यात कराए ॥१०९॥ करोडौं चन्द्र-सूर्य जडभगन्दा पनि अधिक भेष्ट, सबस
पुण्यमन्दा पनि अधिक पुण्यदह मरेको सम्पूर्ण यज्ञहकले पनि बढी मानिने त्यो द्वादशी तिथिलाई तौने हुननामा पञ्चनिधि
पाहुनले विख्यात कराए ॥११०॥

भोगान्पुण्यभोगं वैशाखशुक्लद्वादश्यामा नारद र अम्बरीषको संवादमा शुनिमोक्ष प्राप्ति नामको चौबीसौं अध्याय सकियो ॥२४॥

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः

वैशाख

२५५

श्रुतदेव उवाच—यस्मिन्संस्थितयः पुण्यां अन्तिमाः शुक्लपक्षके । वैशाखमासि राजेन्द्र
पूर्णिमान्ता शुभावहाः ॥ १ ॥ अन्यथाः पुष्करिणीसंज्ञाः सर्वपापक्षयावहाः । माधवे मामि यः
पूर्णं मम कर्तुं न च क्षमः ॥ २ ॥ तिथिष्वेतासु स स्नायात्पूर्णमेव फलं लभेत् सर्वं देवास्यो-
दर्यां गर्जन्तस्तं पुनन्ति हि ॥ ३ ॥ चतुर्दश्यां मयज्ञाश्च देवा एनम् पुनन्ति हि । पुर्णायां
पर्वतीर्थाश्च विष्णुना सह संस्थिताः ॥ ४ ॥ ब्रह्मणं च मुराणं च मवनिताम् पुनन्ति हि । एका-
दश्यां पुरा जज्ञे वैशाख्याममृतं शुभम् ॥ ५ ॥ द्वादश्यां पालितं तच्च विष्णुना मोहरूपिणा ।

श्रुतदेवजोले मन्त्रमयो— हे राजेन्द्र ! वैशाख महीनामा शुक्लपक्षका पूर्णिमामम्मका अन्तिम मुन तीन तिथि हुन् ती
अति कल्याणकारी पवित्र तिथि हुन् ॥ १ ॥ सम्पूर्ण पारलाई नाश गर्ने अन्यथा ती तिथिहरू पुष्करिणी कहिन्छन् । वैशाख
महीनामा जो मनुष्य महीनेमरि पुरा न्वाहुन अममर्थ छ ॥ २ ॥ उमले पो तीन तिथिहरूका न्वाहो भने महीनामरि न्वाहो बस्ने
पुरा फल पाउँछ । मने योगाहरूले त्रयोदशीमा गर्जिएर त्यस दिनलाई पवित्र पाछ्छन् ॥ ३ ॥ चतुर्दशीमा पञ्च मने मयका
देवताहरूले यस दिनलाई पवित्र पाछ्छन् । पूर्णिमाका दिन विष्णुका मायमा रहेका पर्व र तीर्थहरू ॥ ४ ॥
ब्रह्मदेवता मने, रक्षणी भिउने यस्ता मनेलाई पवित्र पाछ्छन् । उहित्वे वैशाखशुक्लको एकादशीमा नै कल्याणकारी अमृत
उपपन्न भनको थियो ॥ ५ ॥ द्वादशीका दिन विष्णुले मोहनी रूपले त्यस अमृतलाई रक्षा गरेका बिष्ट अर्थात् दैत्यहरूबाट

पृ. १०

अ. २५

वैशाख

२५६

त्रयोदश्यां सुधां देवाश्च पापयामास वै हरिः ॥ ६ ॥ जघान च चतुर्दश्यां दैत्यान् देवविरोधिनः ।
तृतीयां सर्वदेवानां साम्राज्याधिर्बभूव ह ॥ ७ ॥ ततो देवाः सुमन्तुथा एतासां च वरं ददुः ।
तिसृणां च तिथीनां वै प्रीत्यात्कुल्लविलोचनाः ॥ ८ ॥ एता वैशाखमासस्य तिस्रश्च तिथयः शुभाः ।
पुत्रपौत्रादिफलदा नराणां पापहानिदाः ॥ ९ ॥ यो माधवे तु मपूणं न स्नाति मनुजाधमः ।
तिथित्रयेऽपि स स्नात्वा पुण्मेव फलं लभेत् ॥ १० ॥ तिथित्रयेऽप्यकुर्वाणः स्नानदानादिकं नरः ।
चाण्डालीं योनिमामाद्य स भवेद्ब्रह्मराक्षसः ॥ ११ ॥ उष्णादकेन यः स्नाति माधवे च

ब्रह्मराक्षस थिए ! जो अमृत इति ममसान्ने त्रयोदशीमा घोटाहरूलाई प्याएका थिए ॥ ६ ॥ योनाका विरोधो दैत्यहरूलाई
चतुर्दशीमा भगवान्ले मानुसएक्य थियो र पूर्णिमाका दिन सबै देवताहरूलाई आफ्नू मात्राज्य प्राप्त भएका थियो ॥ ७ ॥
त्यसैले अमात्रे सुधां मयका, पालित्वे आंथा तिलका देवताहरूले यी तीन तिथिहरूलाई 'वैशाख महीनामा यी तीन शुभ
तिथिहरू मनुष्यहरूको पापनाशदिउन् र उनीहरूलाई छोरा नाति आदि फल दिने होउन्' मनी वर दिएका थिए ॥ ८-९ ॥
जो अथय मनुष्य सम्पूर्ण वैशाख महीनामरि न्वाहुँदेन, उमले यिनै तीन तिथिमा न्वाहेर पनि हुँ फल पाउँछ ॥ १० ॥
अन्यथा यो तीन तिथिमा पनि स्नानदान आदि नगर्ने भानिष्ठ चाण्डालको कुलमा चाण्डालाबाट बन्ने यो ब्रह्मराक्षस
हुन्छ ॥ ११ ॥ वैशाखका यी तीन तिथिमा जो तातो भनिने न्वाहुँछ, त्या मानिप चौध इन्द्र नवितुन्नेल रौघ नरकमा

पृ. १०

अ. २५

तिथित्रये । रौरवं नरकं याति यावन्निन्द्राश्रतुर्दश ॥ १२ ॥ पितृन् देवान् मर्मुद्दिश्य दृष्यन्तं
न ददाति यः । पेशार्थं योनिमामाद्य तिष्ठत्याभूतमश्वत्थम् ॥ १३ ॥ प्रवृत्तानां च कामानां माथवे
नियमे कृते । अवश्यं विष्णुमायुज्यं प्राप्यते नात्र संशयः ॥ १४ ॥ आत्मनं नियमाशक्तः
कुपदितदिनत्रये । तेन पूर्णफलं प्राप्य मोदते विष्णुमन्दरे ॥ १५ ॥ यो च देवान् पितृन्
विष्णुं गुरुमुद्दिश्य मानवः । न स्नानादि करोत्यद्वा तस्य शापप्रदा वयम् ॥ १६ ॥ निःमन्तानां
निरायुश्च निःश्रेयस्को भवेन्न सः । इति देवा वरं दत्त्वा स्वधामानि ययुः पुरः ॥ १७ ॥ तस्मात्ति
आक्षिप्तस्तु ॥ १८ ॥ पितृ र चोलाहलको उद्देश्य गुरेर दृष्टी-अश्रु ज्ञो दान धर्मेन, न्यां मनुष्य पिशाच यामिमा उ-मने न्यय
कल्पको प्रलय नभयसम्प विष्ठाच मण रक्षन्त ॥ १९ ॥ वैशाख महानामा नियमपुत्रक वनमा मर्माज्ञा मानिहस्ते अवश्य
पनि विष्णुको मापुज्य पुनित्ता उल्ल, यममा कुने संशय छेन ॥ १४ ॥ गरीनामनि नियमना न्यन नमस्तेले विदे तीन दिन
मार्त्र पनि वैशाखका वमं नमो भवे, त्यस तीन दिनका वमले वैशाखमर्माको पुण पुज वापर विष्णु मन्त्राको मन्दिग्मा
रमाउनेछ ॥ १५ ॥ जो मनुष्य चौता, पितृ, विष्णु, गुरुलाई उद्देश्य गुरेर यी तीन दिनमा तीन स्नान, दान अदि एक दिन
पनि धर्मेन भवे त्यमले इहमाहल आर दिनेछो ॥ १६ ॥ अवश्य पनि न्या मानिय मन्तान नमस्ते, अयु आश्रमा,
कल्याणले रहित भयको हुनेछ । यमरी उहिले चौताहलले हो तीन तिथिलाई अ दिदि अपुनाक पता वायमा गराउनेछ

थित्रयं पुण्यं सर्वावोधविनारानम् । अन्त्यं पुनरिणीसंज्ञं पुत्रपौत्रविरुद्धम् ॥ १८ ॥ या नारी
मुभगाऽपूपपाकं पूर्णिमादिने । ब्राह्मणाय मकृदद्यान् कीर्तिमन्तं सुतं लभेत् ॥ १९ ॥ कुटुम्बभोजनं
यस्तु गृही कुर्वादिनत्रये । दिने दिनेऽश्वमेधस्य फलमेति न संशयः ॥ २० ॥ सहस्रनामपठनं यः
कुर्वादिनत्रये । तस्य पुण्यफलं वक्तुं कः शक्तो दिवि वा भुवि ॥ २१ ॥ सहस्रनामभिदेव
पूर्णायां मधुसूदनम् । पयसा स्नाप्य वै याति विष्णुलाकमकम्पयः ॥ २२ ॥ समस्तविभवेभ्यस्तु
पूजयेन्मधुसूदनम् । न तस्य लोकाः क्षीयन्ते युगकल्पादिव्यत्यये ॥ २३ ॥ अरुनात्वा चाप्यदत्त्वा

॥ १७ ॥ त्यसै करण कन्त्यका पुनरुचीनामक तीन तिथिहरू पुण्य दिने, मारा पापमगुहलाई सखाय पार्ने छेरा-नाति
बडाउने शक्ति मएका छन् ॥ १८ ॥ जो सधवा नारी पृथ्वीमाका दिन मालपूजा र खाद दैकन्छ पनि दिन्ने भने उपले कीर्ति
फिजिले छेरो पाउनेछ ॥ १९ ॥ जो गृहस्थी यी तीन दिन आफ्ना कुटुम्बहरूलाई भोजन कराउँछ, त्यो दिन-दिने अवश्यमको
फल पाउँछ, यममा हुने संशय छैन ॥ २० ॥ जो मनुष्य यी तीन दिन विष्णुमहत्तमाय राठ गछे, त्यसका पुण्यको फल
रक्ताक्ष भगमा वा पुनोमा को सङ्कट । अर्थात् कसैले सक्नेन ॥ २१ ॥ वैशाखी पृथ्वीमाका दिन विष्णुमहत्तमाय पढ्दै मधु-
सूदन भगवान्लाई दृष्टले नार्हिदिन्छ, उपले वापरहित भएर विष्णुलोकमा जान्छ ॥ २२ ॥ जसले आफ्नो समस्त पेशयले
मधुसूदन भगवान्को पूजा गर्छ, पुण्य र कल्प आदिको नाश हुँदा पनि त्यसका पुण्यलोकहरू छप हुँदैनन् ॥ २३ ॥ नन्वातीकन

च वैशाखा च गता यदि । स ब्रह्मा गुरुधनश्च पितृणां घातकस्तथा ॥ २४ ॥ श्लोकार्धं श्लोक-
पादं वा नित्यं भागवतोद्भवम् । वैशाखे च पठन्मर्त्यो ब्रह्मत्वमुपपद्यते ॥ २५ ॥ यो वै भागवतं
शास्त्रं शृणोत्येतद्दिनत्रये । न पापैर्लिप्यते क्वापि पद्मपत्रमिव अभ्यासा ॥ २६ ॥ देवत्वं मनुजैः प्राप्तं
कैश्चित्मिदं त्वमेव च । कैश्चित्प्राप्तो ब्रह्मभावो दिनत्रयपनिषेवणात् ॥ २७ ॥ ब्रह्मज्ञानेव वै मुक्तिः
प्रयागमरणेन वा । अथवा मामि वैशाखे नियमेन जलाप्लुते ॥ २८ ॥ नीलां वृषं मम मृत्युज्य
वैशाख्यं च जलाप्लुतः । समस्तवन्धनिर्मुक्तः पुमर्थान्याति मर्त्यया ॥ २९ ॥ गां दद्याद्यो
र दान नगरीकन यदि कर्मले वैशाखी पूर्णिमा विंशत्यको ह्यने, तयो मनुष्य ब्रह्मपानी, गुरुपानी, पित्रहृको घातक हो
॥ २४ ॥ वैशाख महीनामा यदि कुनै मनुष्यले श्रीमद्भागवतमा लेखिको आधा श्लोक या श्लोकको एक पाठ नै मने पनि
रोवे पढ्छ भने त्यसले ब्रह्मत्व प्राप्त गर्दछ ॥ २५ ॥ जो मनुष्य यी तीन दिन भागवत शास्त्र सुन्छ, त्यो मनुष्य—पानीले
कमलको पात झै—कहिन्यै पनि पापले लिपिदैन ॥ २६ ॥ वैशाख शुक्लका अन्तिम तीन दिन मात्र पनि निनया गर्ने बराह-
एका वर्षं मर्नाले कतिमनुष्यले देवत्व पाएका छन्, कतिले सिद्धत्व पाएका छन् भने कतिले त भ्रष्टा जन्मे पनि हुन पाएका
छन् ॥ २७ ॥ मुक्ति बन्ने डुरा ब्रह्मलाई ज्ञाथले हुन्छ, या प्रपायमा मर्नाले हुन्छ, अथवा वैशाख महीनामा नियमपूर्वक
जलमा हुनुन्थी लाउनाले नै हुन्छ ॥ २८ ॥ वैशाखी पूर्णिमामा नदी उलाउनुका हुन्थी हुन्थी न्वाहेर यदि कसैले नीला बहर
सर्गे छोड्छ भने उ समयत सांसारिक बन्धनबाट छुट्छ र एकएक सब पुल्काय प्राप्त गर्छ ॥ २९ ॥ जो मनुष्य शालवन्ध

द्विजेन्द्राय सीदते च कुटुम्बिने । इहापमृत्युनिर्मुक्तः परत्र च परं व्रजेत् ॥ ३० ॥ स्नानदानवि-
हीनैस्तु वैशाखीं चैव यो नयेत् । श्वानयोनशतं प्राप्य विष्ट्यायां जायते कृमिः ॥ ३१ ॥ तिस्रः
कोटयोऽर्द्धकोट्यश्च तीर्थानि भुवनत्रये । सम्भूय मन्त्रयाचकः पाप्मंघातशङ्कितः ॥ ३२ ॥ जना
अस्मासु पापिष्ठा विमृजन्ति स्वकं मलम् । तदस्माकं कथं गच्छेदिति निन्ताममन्त्रिताः ॥ ३३ ॥
तीर्थपादं हरि जम्बुः शरण्यं शरणं विशुम् । स्तुत्या च बहुभिः स्तोत्रैः प्रार्थयामासुरज्जना ॥ ३४ ॥
देवदेव जगन्नाथ सर्वार्थोपदिनाराज । जना अस्मासु पापिष्ठाः स्नात्वा पापानि मर्त्यशः ॥ ३५ ॥

हुने स्याव हंपथी बाहुनलर्धं बाई दिन्छ, यस शांभवा उसको सकल मनुष्य हुँदैन र परलोभमा पनि बरमपद पाउँछ
॥ ३० ॥ जो मनुष्य वैशाखी पूर्णिमामा स्नान दान क्यै नगरीकन त्यो दिन त्यसै विनाउ, त्यो छठ पाठ सबसम्पन्न
कुङ्कुमा कन्य पाएर अनि गुह्या भेरा हुन्छ ॥ ३१ ॥ तीनै हवनमा गर्रा भन्मा साई तीन बराब साथै चल्छ छन् । आफ्मा
पुमिष्ठाका बापले हराएका सिनोइकले हुने दिन सेला भएर आफ्ममा सन्तुष्ट गरे— ॥ ३२ ॥ पापी मनुष्यहरू आफ्नु पापकरी
मल हाथीमा छोडिदिन्छन्, तिनीहरूले छोडेको हाथीहरूको त्यो त्यो पाप कसरी जस्ता बन्ने चिन्ताले तीर्थहरू ॥ ३३ ॥
चरकमले तीर्थ हुने हरिमाथी ॥ ३४ ॥ अरुमा आफ्काका अरुन विश्व भवबालाई घेरे घेरे शांभवाका स्तुति गरेर त्यस
पछि तुरुन्तै प्राथना गर्ने बाले — ॥ ३५ ॥ हे यौतका पनि धोता ! हे जम्बुका नाथ ! हे जगत्का नाथ ! हे साग्रा शालवन्धलाई नाथ भन-
गल्हान् । शरीर बाग्निमहक हाथीहरूमा न्वाहेर सारा पाप जति ॥ ३५ ॥ हाथीसै न्यागेर संसारमा उपार्द्धको आधा शालन

विमुच्य तत्पदं याति त्वद्वैत्राधारिणो भुवि । अस्माकं चैव तत्प्रापं कथं गच्छज्जनार्दनः ॥३६॥

प्रहसन्प्राह तीर्थानि मेघगम्भीरया गिरा ॥ ३७ ॥ श्रीमगवातुवाच । निने पक्षे मेघसूयं वेशास्त्रान्ते
दिनत्रये । सर्वतीर्थमये पुण्यं मर्मापि प्राणवत्प्रयो॥३८॥ यूयं भोगदयात्पूर्वं वदितंमंथजला लुताः ।

विमुक्ताधः पुण्यरूपा भवन्त्याहुः तुनिर्मलाः ॥ ३९ ॥ भवद्विभ्र विमुक्ताधेयं न स्नाता दिन-
त्रये । तेषु तिष्ठतु तत्प्रातं जनेयुंमद्विरेनितम् ॥४०॥ इति तीर्थपदे विष्णुस्तीर्थानां च वरं ददौ ।

अनुवाच च तान्याशु श्रवैवान्तरधीयता॥४१॥स्वधामानि पुनः प्रापुस्तानि तीर्थानि नित्यशः॥४२

गर्नेहह तपाईर्क करकमलमा प्राप्त हुन्छन् । हे जनार्दन हामीहरूमाथि भुरिष्टां व्या पापबार्ह प्रमये हुन्ता ॥ ३६॥

यति माथिएका मघवान् मेघ जस्तो गम्भीर बाणीले मृगकुण्डेई तीर्थहरूलाई भन्नुभयो ॥ ३७ ॥ मगवातुले भन्नुभयो —

मेघ राशिमार्ग ध्वं रहंका केता हारा तीर्थं तुनप भएका, पुण्यपुण्यले गरिएका, मैत्र पनि प्राप्त जस्तै प्यारा गरिएका वैशाख

शुक्लपक्षका अन्तिम तीन दिनमा॥३८॥ त्रिबीहक ध्वयौदयभन्दा पश्चिमे निर्दिष्टमे पश्चाद्विरे रहेका नदी वनाउडा न्वाइर

तुरुन्ते पश्चाद्विरे पुण्यशाली निर्मल सोझा॥३९॥त्यपगि पापदक्षि शुटकारा पाएका विनीहरूमध्ये पनि प्रमले प्रत्येक वर्षेयी

तीन दिन न्वाहुँदैन्; मनुष्यहरूले निर्मीहरूमा छोडेका त्यो पाप निने नन्वाहुनेमा रहो ॥४०॥यस्ता प्रहारेले चरणकमल

नै तीर्थ हुने विष्णुले तीर्थहरूलाई वर दिनुभयो र विनीहरूलाई सङ्गठने कुा अहोएर तुरुन्ते त्यहाँ अदिनुभयो॥४१॥ती

त थंहरू पनि सबैका लागि केरि आभाप्ता धाममा पुगे॥४२॥त्यहाँ देखि माग्ना तथैहक प्रत्येक वर्षं वैशाख महिनामा र

प्रतिवर्षन्तु वैशाखे तथैवान्त्यदिनत्रये ॥ विष्णवाज्ञाताः प्रकुर्वन्ति प्रातःस्नानं भगदये

॥४३॥ तेनापोधं विमुच्यैव याति निर्मलतामहो । ये तु स्नानं न कुर्वन्ति वैशाखान्त्यदिनत्रये ।

ते भवन्तु समस्तानां जनानां पातकाश्रया ॥ ४४ ॥ इति शार्पं च तीर्थानि ह्यस्नातानां ददन्ति

च । न तेन सदशः पापो यो न स्नातो दिनत्रये ॥ ४५ ॥ विचारितेषु शास्त्रेषु न दृष्टो

न च श्रुतः । तस्माद्दिनत्रये कार्यं स्नानदानार्चनादिकम् ॥ ४६ ॥ अन्यथा नरकं याति

यावदिन्द्राश्रतुर्दरा । ह्येतत्सर्वमाख्यातं श्रुतकीर्तं महोपते ॥४८॥ पृष्टं वैशाखमाहात्म्यं यथादृष्टं

विद्योष गतो उमरः अन्तिम तीन दिनमा विष्णुका आज्ञा अनुसार ध्वयौदयभन्दा पश्चिमे प्रातः स्नान गर्दछन्॥४३॥त्यमैले

पाप-मयुहलाई त्याग्न अत्यन्त निर्मल (कञ्चन) तामा प्राप्त हुन्छन् । जो मानिसहरू वैशाखका अन्तिम तीन दिनमा

पनि न्वाहुँदैन्तु ती मानिसहरू समस्त पापीहरूको पाप रहने ठाउँ होऊन् ॥४४॥ यम प्रकार आप तीर्थहरूले वैशाखका

अन्तिम तीन दिनमा पनि नन्वाहुनेहरूलाई दिण्का छन् । वैशाखमा अन्तिम तीन दिनमा पनि जो न्वाहुँदैन्, त्यो

जस्तो पापी अरु कोही हुन । सबल शास्त्रमा विचार गर्दा यी तीन दिनमा नन्वाहुनु जस्तै पाप न देखिएको छ,

न सुनिएको छ । त्यमकारण ती दिनमा स्नान दान पूजा पाठ आदि कार्य गर्नुपर्छ ॥ ४५-४६ ॥ यदि कोही गर्दैन् भने त्यो जन चौधे इन्द्र ग्नुन्जेल नरकमा जान्छ । हे श्रुतकीर्ति महाराज ! उपार्हेले मोथिएको वैशाख माहात्म्यको विषयमा आफुले जस्तो देखेको र जस्तो सुनेको थिएँ यो सब कुरो मैले बताउँ । वैशाखका माहात्म्यको बारेमा यो

यथाश्रुतम् । माहात्म्यस्य च लेशोऽयं माधवस्यानुवर्णितः ॥ ४८ ॥ कात्स्न्योद्वक्तुं ब्रह्मणापि
नालं वर्षशतैरपि । पुरा कैलासशिखरे पार्वत्यै शङ्कर स्वयम् ॥ ४९ ॥ ग्राह माधवमाहात्म्यं पृच्छ-
त्यै शतवत्सरम् । तथापि नान्तमगमदशक्तो विरराम ह ॥ ५० ॥ कोऽनुवर्णयितुं शक्तः
कात्स्न्यामाहात्म्यमुत्तमम् । विना विष्णुं जगन्नाथं नारायणमनामयम् ॥ ५१ ॥ पुरा सर्वेऽपि
श्रुत्वा माहात्म्यं पापनाशनम् । लेशं लेशं च व्याचरुर्जनानां हित काम्यया ॥ ५२ ॥ नान्तः
केनापि व्याख्यातो ह्यशक्तत्वान्महीपते । त्वं च मासे तु वैशाले कुरु दानादिसत्तिकाः ॥ ५३ ॥

मैले लेख (अलिकवि) मात्र वर्णन गरेको हुँ ॥ ४७-४८ ॥ पुरापुर वर्णन गर्ने व सय वर्षे लगाय खास ब्रह्माले मै मने पनि
सक्तै नन् । उदित्थै कैलासको टाडुरामा वैशाख-महीना सोप्ने भएकी पार्वतीलाई खास शङ्करले मै मय वर्षसम्म वैशाख
महीनाको माहात्म्य बताउनुभयो विपनि सक्रियन र थाकेर बताउन छोडिदितुभयो ॥ ४९-५० ॥ ब्रह्मका नाथ, अविनाथी,
नारायण, विष्णुलाई छोडेर यस उत्तम माहात्म्यलाई पुरापुर वर्णन गर्ने को सक्छ अर्थात् विष्णु-विना अरु कोही पनि सक्तैन
॥ ५१ ॥ उदित्थै-उदित्थै पनि मनुष्यहरूको मलाई होम् भन्ने इच्छाले सबै श्रुतिहरूले यो पाप नारने वैशाखको माहात्म्यलाई
अलि-अलि मात्र वर्णन गरेका थिए ॥ ५२ ॥ हे राजन् ! नवदिने हुनाले शुरुदेखि आखिरसम्म त कसिले पनि वर्णन गरेको
छैन । त्यसकारण तपाईं पनि वैशाख महीनामा दान आदि भएल कामहरू गर्ने गर्नुहोस् ॥ ५३ ॥ त्यस पृष्ठले झकिए र

तेन भुक्ति च मुक्ति च संप्राप्त्यसि न संशयः । इति तं बोधयित्वा च मैथिलं जनकाद्वयम् ॥ ५४ ॥
श्रुतदेवस्तमामन्त्र्य गन्तुं चक्रे मनस्तदा । जाताह्लादः स राजर्षिर्गजद्वारपालाकुलेक्षण ॥ ५५ ॥

उत्तमं कारयामास स्वाभिष्टुद्वयै मनोरमम् । पुरं प्रदक्षिणीकृत्य शिविकामधिराण्य तम् ॥ ५६ ॥

चतुरङ्गवैयुक्तं स्वयं पृष्ठभान्वगात् । पुनश्चान्तःपुरं प्राप्य सकलैर्विभ्रैरपि ॥ ५७ ॥

वस्त्रैराभरणैश्चैव गोभृतिरुहिरण्यकैः । प्रणम्य च परिक्रम्य तस्यै प्राञ्जलिरम्रतः ॥ ५८ ॥ ततः

स तु महातेजाः श्रुतदेवो मद्वायशाः । मन्तुष्टः परमप्रीतो ययौ धाम स्वयं मुनिः ॥ ५९ ॥ नारद

झकिए दुवै पाउनेछी, यवमा, कुनै मञ्जव छैन । यस्ता प्रकारले जनक नाम गरेका ती मैथिल राजालाई बुझाएर ॥ ५४ ॥

राजाभैम आझा लिएर श्रुतदेवले जाने मन गरे सब अत्यन्त खुसी भएर आँसु डहडहाउनाले आफ्नै हेराइ भएका ती

राजपि ॥ ५५ ॥ आफ्नू कल्याणका लागि ती श्रुतिलाई पालकीमा बनाएर, शहर प्रदक्षिणा गराए अलि राम्रो उत्सव गराए

॥ ५६ ॥ चारै अङ्गुलाला सेनाले मडिल भएर स्वयम् जाहू पनि पछि पछि गए । अनि अन्तःपुर (भित्रो कोठा) वा लगेर सब

सकाका गैरबर्चले ॥ ५७ ॥ जस्तै बस्न, अलंकारहरूले र गाई, भूमि, मिल्न, सुन आदिले पूजा गरी, डोगी, परिक्रमा गरी

हाम्रो जोडेर बसिरा रहे ॥ ५८ ॥ तब नेत्रस्य, ठूला यशस्वी ती श्रुतदेव मुनि मन्तुष्ट भएर प्रसन्नतापूर्वक आफ्नू धाममा

गए ॥ ५९ ॥ नारदले भने — हे अम्बरवी ! तुझले यत्रै पाप नाछ हुने र यत्रै मरानि मिल्ने उत्तम यो आख्यान विमोलाई

उवाच । इत्येतत्परमाख्यातमम्बरीष तवोदितम् । श्रवणात्मवर्षपापघ्नं सर्ववर्षद्विधायकम् ॥ ६० ॥

तेन भुक्ति च मुक्ति च ज्ञानं मोक्षं च विन्दसे । इति तस्य वचः श्रुत्वा अम्बरीषो महायशः

॥ ६१ ॥ प्रहृष्टान्तरवृत्तिश्च ब्राह्मण्यपारवर्जितः । प्रणनाम तथा मूर्ध्ना दण्डवत्पतितो भुवि

॥ ६२ ॥ विभवेरस्त्रिलेश्यापि पूजयामास तं पुनः । सम्भूजितस्तमामन्त्र्य नारदो भगवानमुनिः

॥ ६४ ॥ लोकान्तरे ययौ धीमान् शापान्नेकञ्च संस्थितिः । अम्बरीषोऽपि राजर्षिनारदोक्तानि-

मान् शुभान् ॥ ६४ ॥ धर्मान् कृत्वा विलीनोऽभूत्परे ब्रह्मणि निर्गुणे ॥ ६५ ॥ स्मृत उवाच ।

मैत्रेयम किमिमले विस्तारपूर्वकं तुनाएँ ॥ ६० ॥ त्यमले गर्दी भुक्ति र मुक्ति अनि ज्ञान र मोक्ष पनि पाउनेछैन । नारदको

यस्तो वचन सुनेर महायशस्वी अम्बरीष ॥ ६१ ॥ बाहिरी बहलबलले रहिन एकाग्र चित्तका हुँदै भित्रैदेखि सुशो भएर भूदमा

लाँरो से पसाएिएर शिरले नमस्कार गरे अर्थात् साष्टाङ्ग दण्डवत् गरे ॥ ६२ ॥ र केरि सारा पेश्वपले ती नारदलाई

पूजा गरे । अम्बरीषले पूजा गरिएका भगवान् नारद मुनिले, अम्बरीषसँग विदा माँगेर ॥ ६३ ॥ अरु नै लोकमा गएर किनकि

ती बुद्धिमान् आपले गर्दा एकै ठाउँ बस्न सक्तनथे । राजर्षि अम्बरीष पनि नारदले बताएका ती कल्पवाणकारी ॥ ६४ ॥ धर्म-

हरू गरेर निर्गुण परब्रह्ममा विलीन भए तब ॥ ६५ ॥ छत्रबलि भन्नुवयो पार नाछ गर्ने, पूण बडाउने उत्तम आख्यान जो

य इदं परमाख्यानं पापघ्नं पुण्यवर्धनम् । शृणुयाद्वा पठेद्वापि स याति परमां गतिम् ॥ ६६ ॥

लिखितं पुस्तकं येषां गृहे तिष्ठति मानद । तेषां मुक्तिः कस्यचिद्दिक्पि स तद्धवणादिना ॥ ६७ ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाश्वरीपर्ववादे फलश्रुतिकथनं नाम पञ्चविंशोऽध्यायः

॥ २५ ॥ इति वैशाखमाहात्म्यं सम्पूर्णम् । श्रीमाधवार्पणमस्तु ॥ शुभं भवतु ॥

मनुष्य सुन्दर अथवा पढ्छ त्यो परम गतिमा प्राप्त हुन्छ ॥ ६६ ॥ हे शौनक ! जुन मनुष्यहरूको घरमा वैशाख

माहात्म्यको लिखित पुस्तक रहन्छ, तिनीहरूका लागि हुक्ति त आफ्ना हावमा रहन्छ । केरि वैशाख माहात्म्य सुन्यो

सुनायो भने कसै मन्ने छैरैन, त्यो व सरासर हुक्त भैरान्छ ॥ ६७ ॥

श्री स्कन्दपुराणको वैशाख माहात्म्यको नारद र अम्बरीष सम्भाषण महिम्न कहन नामको पचीसौ अध्याय सकियो ॥ २५ ॥

श्रीमाधवार्पणमस्तु । शुभं भवतु ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ इति । श्रीपद्मेव उपध्याय द्वारा रचित वैशाखमाहात्म्यविशेषकोचन निकसमा कथा

अन्ते, मैत्रेयले लेखिएको वैशाख माहात्म्यको भाषाटीका सकियो ॥

वैशाख शुक्ल तृतीयाको व्रतविधि

अक्षय तृतीयाका दिन चन्दन, अक्षता, फूल, धूप-दीप, नैवेद्य आदिले जगतगुरु नारायणको पूजा गर्नु पर्छ । जो जन यस दिन सुगन्धित शर्वत दान गर्छ, ऊ सूर्यलोकमा जाने छ । यस तृतीयामा गङ्गास्नान गर्नाले सब पापबाट छुट्छ । यस दिन स्नान-दान, जप, हवन, पठन-पाठन, पितृतर्पण आदि जुन पनि पुण्य कर्म गरिन्छ, त्यसको क्षय हुँदैन । सत्ययुगको आरम्भ यसै तिथिदेखि भएको थियो, यसैले यसको नाउँ 'युगादि' हो । यो पाप खार्ने दिन हो । यस तिथिको बारेमा यसै दिनमा सत्तु शर्वत खाहरहेको बेला युधिष्ठिरद्वारा, यसको अर्थ (मतलब) सोधिएका श्रीकृष्णले युधिष्ठिरलाई यस्तो इतिहास सुनाउनुभएको थियो—अधि कुनै समयमा अति दरिद्र, प्रिय बोल्ने, देवता र ब्राह्मणको भक्त 'महोदय' नामको कोही व्यापारी थियो । यद्यपि ठूला परिवारवाला थियो, तथापि उसले धर्ममा मन लागेर पण्डितहरूका मुखबाट रोहिणी नक्षत्र शुक्ल यस तृतीयाको कथा सुन्थे । रोहिणी नक्षत्र र बुधवार समेत परेको छ भने यो अति ठूलो फल दिने हुन्छ । हे युधिष्ठिर ! यस्तो तृतीयामा जो दान-धर्म गरिन्छ त्यो कहिल्यै

खिहन्न । यस्तो त्यस व्यापारीले सुनेर गङ्गास्नान गरी परिवारमा आपत्त श्रीले छेताछेक्ने पनि उक्त व्यापारीले शुद्ध मनले ब्राह्मणको पूजा गरी उनलाई अन्नका साथ जल भरिएको अँखरा र अन्नका साथै सुगन्धित शर्वतले भरिएको घेला (घाघ्री) पनि दान दियो र शक्तिपूर्वक जो, गहूँ, चना, जौको मातृ मिठाई, सुनको ओंठी र दही-भात भोजन गराउनका लागि प्रशस्त दही सहित सबै परिकारले युक्त भएको बढिया सोधा दक्षिणा सहित दान दियो । त्यसपछि सँसारलाई मिथ्या जानेर सात्त्विक धर्ममा रहिरहेको ऊ पछि परमेश्वरलाई स्मरण गर्दै देह छाड्यो । अर्को जन्ममा त्यो पसलेले कुशवती नामको नगरमा क्षत्रिय कुलमा जन्म लियो । एक दम धनी उसले धेरै-धेरै दक्षिणा दिई अनेक प्रकारका पदार्थ गयो । असंख्य गाई र सुवर्ण दान गर्‍यो । कैयन् भगन्ते र अन्धाहरूलाई प्रपन्न पार्‍यो । अनेक प्रकारका सुखभोग भोग्यो । दरिद्री अवस्थामा अक्षय तृतीयाका दिन कलिकति गरेको दानले पनि उसको अर्को जन्ममा पनि जति दान गरे पनि नघट्ने धन भयो । हे युधिष्ठिर ! यसकारण यस तृतीयामा तीर्थमा न्वाहेर पितृरूलाई तर्पण दिई एक छोक हसिप्य खाई, पूजाविधिपूर्वक वासुदेव भगवान्को पूजा

वसन्तमा पावने अन्नहरू र ग्रीष्ममा फले फलहरूका साथ जलले भरिएको घड़ा, सुगन्धित शर्बतले भरिएको अँखरा, छाता, जुत्ता, पैसा जोको परिकृत मातृ, सके धोती, उपर्ना, लौरो र अरु पनि स्वादिला वस्तुहरू, हुती हुनेले गाई, सुन आदि वस्तु पनि ती तो मन्त्रले पूजा दीका लगाइएको ब्राह्मणलाई श्रद्धाले जो सकेको दान दिनुपर्छ । यसमा गरेको सबै कुरा नारा नहुने नघट्ने भएकोले नै यसको नाम 'अक्षय-तृतीया' भएको हो ।

— ५५ —

सूचना—यस पुस्तकको पृष्ठ २०२ पछि २०३ र २०४ हुनुपर्नेमा २०५ देखि भएको छ तापनि कथामा फरक परेको छैन । सहृदय पाठक स्वयं मच्याउनु हुनेछ भन्ने आशा छ ।